

LÉLEKTAN ÉS HADVISELÉS

INTERDISZCIPLINÁRIS E-FOLYÓIRAT

DOI 10.35404/LH.2023.2.1

ISSN 2676-9964

V. évfolyam 2023/2. szám

WEB: www.kpluszf.com

K+F STÚDIÓ Kft.

Magyar
Kulturáért
Alapítvány

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

A K+F Stúdió Kft. által kiadott „Lélektan és hadviselés - interdiszciplináris tudományos folyóirat” működéséért a 2023-2024. tanév időtartama során a Magyar Kulturáért Alapítvány (mint Támogató) és a Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zártkörűen Működő Részvénytársaság (mint kezelő) támogatta. Pályázati azonosító: FIT/00102/2023

IMPRESSZUM

LÉLEKTAN ÉS HADVISELÉS

Interdiszciplináris e-folyóirat

Alapítva: 2019-ben.

ISSN 2676-9964

A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Hivatala a médiaszolgáltatókról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény 46.§ (4) bekezdése alapján nyilvántartásba vett sajtótermék (határozatról szóló értesítés iktatószáma: CE/5433-5/2019).

A *Lélektan és hadviselés* interdiszciplináris e-folyóirat a K+F Stúdió Kft. által, társadalmi felelősség-vállalási (CSR) stratégia keretében alapított és kiadott, félévente megjelenő Open Access (nyílt hozzáféréseű) internetes periodika, melyben két anonim és két nem anonim szakmai lektor bírál minden tanulmányt.

A Kiadó adatai:

Kiadó: K+F Stúdió Kft.
A kiadó székhelye: 4032 Debrecen, Tarján utca 55.
Mobil: +36-30-4849779
E-mail: info@kpluszf.com
Web: www.kpluszf.com
Kiadásért felelős személy: Mező Katalin (PhD),

A Szerkesztőség adatai:

Levél cím: K+F Stúdió Kft., 4032 Debrecen, Tarján utca 55.
Mobil: +36-30-4849779
E-mail: info@kpluszf.com
Web: www.kpluszf.com
Alapító főszerkesztő: Mező Ferenc (PhD)
Tördelő szerkesztő: Mező Katalin (PhD)

Együttműködő civil szervezet: Kocka Kör Tehetséggondozó Kulturális Egyesület (www.kockakor.hu)

Szerkesztőség (ABC rendben):

Bodnár Gabriella, (PhD, habil., Soproni Egyetem)
Bolgár Judit (PhD, CSc, Nemzeti Közszerológiai Egyetem)
Durucz né Téglyás Dóra (NKE HDI, Honvédelmi Minisztérium Honvédelmi Államtitkársági Titkárság)
Fehér Zsuzsa (kutató)
Fejes Zsolt (PhD, Magyar Honvédség Egészségügyi Központ)
Harai Dénes (PhD, CSc, Nemzeti Közszerológiai Egyetem)
Kelemen Lajos (PhD, Okoskocka Kft.)
Kemény László (PhD, CSc, nyugalmazott egyetemi tanár)
Kóródi Gyula (Prof. Dr., Nemzeti Közszerológiai Egyetem)
Lóderer Balázs (PhD, Magyar Honvédség)
Mező Ferenc (PhD, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem)
Mező Katalin (PhD, Debreceni Egyetem)
Mihók Sándor (Dr. Jur., nyugalmazott jogtanácsos)
Nemes Magdolna (PhD, Debreceni Egyetem)
Orbán Réka (PhD, Babes-Bolyai Egyetem)
Pénzes Dávid (PhD, Káldor Miklós Kollégium)
Pšenáková Ildikó (PhD, Trnava University in Trnava, Szlovákia)
Simó Ferenc Zoltán (Dr. LL.M)
Szabóné Balogh Ágota (PhD, Gál Ferenc Egyetem)

Külön nem hivatkozott illusztrációk forrása: <https://pixabay.com>

TARTALOM

SZERKESZTŐI KÖSZÖNTŐ	5
ELMÉLETI ÉS EMPIRIKUS TANULMÁNYOK	7
Varga Nóra és Gulyás Géza: PSZICHOLÓGIAI HADVISELÉS A BÉKEFENNTARTÓ MŰVELETEKBEN.....	9
Mező Ferenc: PSYWAR – A KOMMUNIKÁCIÓS ESZKÖZÖK FEJLŐDÉSE ASPEKTUSÁBÓL	25
Vona Nándor Imre és Stonawski Tamás: A LÉGKÖRI NYOMÁS HATÁSA AZ AZTÉK ZSÁLYAMAG (SALVIA HISPANICA) KORAI FEJLŐDÉSI SZAKASZÁRA KÜLÖNBÖZŐ LÉGKÖRI ÖSSZETÉTEL MELLETT	35
Mező Katalin: A TÖRTÉNELEM TANÍTÁSÁNAK MÓDSZEREI TANULÁSBAN AKADÁLYOZOTT TANULÓKAT (IS) NEVELŐ ISKOLÁKBAN.....	43
Mező Péter Dániel: A KREATÍV DIÁKOK KUTATÓ ÉS ALKOTÓ KÖRÉNEK HADTUDOMÁNYI ASPEKTUSAI ...	61
Hanák Zsuzsanna: A „KEZDŐ LÉPÉSEK A TUDOMÁNYOS PÁLYA FELÉ” TEHETSÉGGONDOZÓ PROGRAM NÉHÁNY MÓDSZERTANI VONATKOZÁSA	69
MŰHELY, RENDEZVÉNY	77
MEGHÍVÓ A IX. KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD NEMZETKÖZI INTERDISZCIPLINÁRIS KONFERENCIÁRA / INVITATION TO THE 9TH 'SPECIAL TREATMENT' INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY CONFERENCE.....	79
FELHÍVÁS INTERDISZCIPLINÁRIS JUNIOR KUTATÓCSOPORTBA TÖRTÉNŐ BEKAPCSOLÓDÁSRA	83
MEGHÍVÓ A „T.É.M.A.” PROJEKT VIRTUÁLIS KIÁLLÍTÁSÁIRA (HONVÉDELMI NEVELÉST ÉRINTŐ VONATKOZÁSOKKAL KIEGÉSZÍTVE)	87
RÖVID ÖSSZEFOGLALÓ A „KREATIVITÁS – ELMÉLET ÉS GYAKORLAT (2023)” NEMZETKÖZI INTERDISZCIPLINÁRIS KONFERENCIÁRÓL.....	93
INTERAKTÍV TÁRLATVEZETÉS A PSYWAR VIRTUÁLIS KIÁLLÍTÁSON.....	97
RECENZÍÓ	99
Lestyán Erzsébet: AJÁNLÁS ÉS GONDOLATOK GALLAND „A HÁBORÚ MŰVÉSZETE. STRATÉGIAI FEJTTÖRŐK” CÍMŰ KÖNYVE KAPCSÁN (RECENZÍÓ).....	101

SZERKESZTŐI KÖSZÖNTŐ

Tisztelt Olvasó!

Köszöntjük a
Lélektan és hadviselés
interdiszciplináris
e-folyóirat
V. évfolyam 2023/2.
számának megjelenése
alkalmából!

A lapszámot három elméleti-empirikus tanulmány nyitja. Ezek: Varga Nóra és Dr. Gulyás Géza „Pszichológiai hadviselés a békefenntartó műveletekben” című írása, Dr. Mező Ferenc lélektani hadviselés történetiségét feldolgozó tanulmánya és Vona Nándor Imre és dr. Stonawski Tamás légköri nyomás azték zsályamag korai fejlődésére gyakorolt hatását vizsgáló kutatási összefoglalója.

Ezt követően három módszertani tanulmány következik. Dr. Mező Katalin a történelem tanítás tanulásban akadályozott

diákok esetében használható módszereit foglalja össze. Mező Péter Dániel a Kreatív Diákok Kutató és Alkotó Körét mutatja be. Dr. habil. Hanák Zsuzsanna pedig egy tehetséggondozó program módszertani vonatkozásait tárja az olvasók elé.

A „Műhely, rendezvény” rovatban öt közleménnyel találkozhatunk: négy rendezvényre történő meghívóval, és egy konferencia beszámolóval.

A lapszámot Dr. Lestyán Erzsébet által írt recenzió zárja.

*Gondolatébresztő kalandozást kívánok
a hadak útján, a pszichológia ösvényein,
a történelem útvesztőiben:*

Dr. Mező Ferenc
alapító főszerkesztő

**Magyar
Kulturáért
Alapítvány**

**Petőfi
Kulturális
Ügynökség**

A K+F Stúdió Kft. által kiadott „Lélektan és hadviselés - interdiszciplináris tudományos folyóirat” működését a 2023-2024. tanév időtartama során a Magyar Kulturáért Alapítvány (mint Támogató) és a Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zártkörűen Működő Részvénytársaság (mint kezelő) támogatta. Pályázati azonosító: FIT/00102/2023

ELMÉLETI ÉS EMPIRIKUS TANULMÁNYOK

PSZICHOLÓGIAI HADVISELÉS A BÉKEFENNTARTÓ MŰVELETEKBEN

Szerző:

Varga Nóra (ha)
MH Haderőmodernizációs és
Transzformációs Parancsnokság

Gulyás Géza (ezds, Ph.D.)
MH Haderőmodernizációs és
Transzformációs Parancsnokság

Első szerző e-mail címe:
varga.nora@mil.hu

Lektorok:

Szabóné Balogh Ágota (Ph.D.)
Gál Ferenc Egyetem

Lestyán Erzsébet (Ph.D.)
Gál Ferenc Egyetem

...és további két anonim lektor

Varga Nóra és Gulyás Géza (2023): Pszichológiai hadviselés a békefenntartó műveletekben. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, V. évf. 2023/2. szám*. 9-24. Doi: [10.35404/LH.2023.2.9](https://doi.org/10.35404/LH.2023.2.9)

Absztrakt

A cikk a pszichológiai/lélektani műveletek (PSYOP) jelentőségét vizsgálja, különös tekintettel a békefenntartó missziókban betöltött szerepükre. Az anyag igyekszik kiemelni a lélektani stratégiák felhasználásának növekvő jelentőségét a jelenlegi és a jövőbeli biztonsági környezet összetettségében. A PSYOP kritikus eszközként szolgálhat a kü-

*

Magyar
Kulturáért
Alapítvány

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

A K+I⁺ Stúdió Kft. által kiadott „Lélektan és hadviselés - interdiszciplináris tudományos folyóirat” működését a 2023-2024. tanév időtartama során a Magyar Kulturáért Alapítvány (mint Támogató) és a Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zártkörűen Működő Részvénytársaság (mint kezelő) támogatta. Pályázati azonosító: FIT/00102/2023

lönböző szereplők közötti pozitív narratívák kialakításában, a bizalomépítésben és a megbékélés elősegítésében. Ezért a pszichológiai műveletek stratégiai integrációjának megvilágításával ez a cikk kiemeli azok kulcsfontosságú szerepét a békefenntartó műveletek hatékonyságának fokozásában a folyamatosan változó biztonsági környezetben.

Kulcsszavak: lélektani műveletek, PSYOP, békefenntartás, propaganda

Diszciplína: hadtudomány, pszichológia

Abstract

PSYCHOLOGICAL OPERATIONS (PSYOP) IN THE PEACEKEEPING MISSIONS

This article examines the significance of psychological operations (PSYOP), especially in peacekeeping missions. In an era where conflicts transcend conventional boundaries, the article highlights the growing importance of leveraging psychological strategies to navigate the complexities of the present and future security environments. PSYOP might serve as a critical tool in shaping positive narratives, building trust, and fostering reconciliation. By shedding light on the strategic integration of psychological operations, this article under-scores their pivotal role in enhancing the efficacy and ethical dimensions of peacekeeping efforts in an ever-changing security landscape.

Keywords: psychological operation, PSYOP, peacekeeping, propaganda

Disciplines: military science, psychology

Bevezetés

A pszichológiai hadviselés, azaz annak igénye, hogy politikai és/vagy katonai célok elérése érdekében a szembenálló felek lélektani tevékenységeket, akár komplett műveleteket hajtanak végre, nem újkeletű dolog. Az emberi történelemnek kezdetektől fogva szerves része a hadviselés is, és minden korban igény mutatkozott arra, hogy a fegyveres összecsapásokat valamilyen módon az emberi pszichikum befolyásolására alkalmas tevékenységgel is kiegészítsék, támogassák.

Jogosan merülhet fel az egyszerű kérdés, hogy miért is van erre szükség? Külön-

böző korokban, különböző harceljárásokat, különböző fegyvereket, vagy fegyverrendszereket alkalmaztak a hadviselő felek és vélhetőleg ez így lesz a jövőben is. Egyszerű lenne azt mondani, hogy az ellenségénél jobb fegyverek, jobb harceljárások, jobban kiképzett állomány, jobban elkészített tervek és a harcmezőn jobban vezetett seregek bőven elégségesek a győzelem mindenkori kivívásához. Első olvasatra aligha lehet az előző mondat igazságtartalmával vitatkozni, azonban jobban átgondolva a kérdést, rá kell döbbenjünk, hogy a kép bizony árnyaltabb kissé. Árnyaltabb, hiszen a jobb fegyvereket – ma

még – emberek készítik, a jobb harceljárásokat emberek alkotják meg, a jobban kiképzett állomány emberekből áll, sőt a jobb terveket is emberek készítik és végül a csapatok vezetését-irányítását is egy, vagy több ember végzi. Mivel nyilvánvaló, hogy minden embernek van pszichéje, az is egyértelmű, hogy ezt is védeni kell, illetve érdemes támadni is a siker elérése érdekében.

Jelen korunkban tehát nem egy új területét „fedezték fel” a hadviselésnek, csak talán mára vált annyira összetetté a világunk és hadviselésünk, hogy egyre hangsúlyosabbá válik ennek a területnek is a kutatása. Arról nem is beszélve, hogy a hagyományos katonai műveletek mellett egyre nagyobb szerepet kapnak a békefenntartó műveletek is, amelyek bár nem érik el a háborús küszöböt, ám a hosszútávú, tartós siker elérése esetében sokszor fontosabbak, mint egy-egy csata, vagy hadjárat megnyerése. És bizony ezekben a műveletekben is emberek vesznek részt, olyan emberek, akik a békefenntartás természetéből fakadóan általában sokkal közelebbi kapcsolatban állnak a civil társadalommal, így komolyabb hatásoknak is vannak kitéve ebből az irányból.

Ennek okán úgy gondoljuk, hogy nem haszontalan a pszichológiai hadviselés alapvető jegyeinek, természetének (lásd: Mező, 2014), valamint a békefenntartó műveletekben játszott szerepének vizsgálata és bemutatása. Ebben a munkában, a lélektani műveletek súlyát elsősorban a hazánkat – biztonságpolitikai szempontból – leginkább érdeklő területről, a nyu-

gat-balkáni térség válságaiból nyert tapasztalatok segítségével igyekeztük érzékeltetni.

Amint már említettük, a lélektani műveletek korábban sem voltak ismeretlenek a szakemberek előtt, de a közelmúltban hirtelen megnőtt az igény e téma iránt és a szerzők hiszik, hogy a jövőben ez a növekedés még markánsabb lesz. Napjainkban és a jövőben is bizonyos, hogy óriási szerepet játszik és fog játszani a katonák és civilek pszichikai befolyásolása, különböző érdekek és célok elérése érdekében, illetve ezen befolyásolási kísérletek kivédése, hatásainak csökkentése. Ezért aztán elengedhetetlenül fontos, hogy valóban kellő figyelmet fordítsunk – és ne csak beszéljünk róla – a katonák mentális egészségére, annak „karbantartására” bármilyen feladat végrehajtása előtt, alatt és után.

A pszichológiai hadviselés lényege

Napjainkban számtalan forrásból juthatunk hírekhez (többek között ez a tény is nagyban segítheti a lélektani hadviseléssel foglalkozó szakemberek munkáját!), olvashatjuk és hallhatjuk említeni a címben szereplő kifejezést. Nem tisztünk még általánosságban sem minősíteni a fogalom, különböző szövegkörnyezetben való használatának helyességét, szakszerűségét, de az megállapítható, hogy a pszichológiai vagy lélektani hadviselés is egyike a ma használatos, „divatos kifejezéseknek”. A „divatos kifejezéseket” pedig nem biztos,

hogy csak – megalapozott tudással rendelkező – szakemberek használják.

Amennyiben azonban megpróbáljuk tudományos síkon vizsgálni a kérdést, akkor szükségesnek mutatkozik, hogy egy definíció segítségével, megfelelő alapokat biztosítsunk a további gondolatokhoz. A NATO 2003. márciusában kiadott, a pszichológiai műveletekre vonatkozó AJP-3.10.1 (A) doktrínája szerint a pszichológiai, vagy más néven lélektani hadviselés/művelet: „...megtervezett lélektani tevékenységek, amelyek kommunikációs és egyéb, a kiválasztott hallgatóságra irányuló eszközöket alkalmaznak a

politikai és katonai célok elérésére hatást gyakorló felfogás, attitűd és viselkedés befolyásolására”. Megjegyzés: az említett dokumentumot 2014-ben módosították, aminek eredményeként a Szövetség napjainkban már rendelkezik egy felülvizsgált és minősített verzióval (lásd: AJP-3.10.1 (B), illetve lásd még: Net1 és Net2 forrásokat).

A fogalom azonban önmagában csak a korábban említett alapot adja meg. A következő fejezetben megvizsgáljuk, hogyan is működik/működhet a lélektani hadviselés a gyakorlatban (1. ábra).

1. ábra: Lélektani műveletek illusztrációja egy képen. Forrás: Net3

**A „szív és az ész harca”:
a lélektani műveletek létjogosultsága
és a propaganda szerepe**

Ha a pszichológiai hadviselés elméletét és gyakorlatát szeretnénk nagyvonalakban felvázolni, akkor talán jobb, ha először nem is a hadviselést hívjuk segítségül, nem a háborús, vagy a háborús küszöb alatti műveletekre gondolunk. Először vizsgáljuk csak saját cselekedeteinket. Életünk során ugyanis mindannyian számtalan olyan, úgynevezett konfrontatív helyzetnek voltunk részesei, amikor tudtuk, de legalábbis éreztük, hogy némi lélektani „ját-szmára” is szükségünk lehet a siker elérése érdekében. Tettük és tesszük – akár nap-nap után – mindezt a céljaink elérése érdekében tudatosan vagy sokszor csak ösztönösen, különböző módszereket alkalmazva. Ami az egyik helyzetben sikerre vezet, az egy másik szituációban teljesen hatástalan, ami az egyik embernél működik, az a másik esetében semmilyen eredménnyel nem kecsegtet. Mindez azonban azt is jelenti, hogy igen nehéz konkrét típus-helyzeteket meghatározni, illetve arra olyan, meghatározott cselekvési változatokat kidolgozni, melyek mindig eredményre vezetnek.

Ebből a szempontból vizsgálva a fegyveres konfliktusok, vagy a békefenntartó missziók természete sem más. Célok akarunk elérni, ennek érdekében terveket dolgozunk ki, a teljes művelet során számos kompromisszumot kötünk és reméljük, hogy a végrehajtás során el is érjük a kitűzött célt. Ezt azonban – ma még – olyan környezetben tesszük, ahol saját

haderőnk, a szembenálló fél hadereje vagy haderői és a műveleti környezetünk szerves részét alkotó társadalom is pszichével rendelkező emberekből áll. Ezek befolyásolása pedig elengedhetetlenül szükséges a siker érdekében.

Egy fegyveres konfliktusban mindenképpen szükségünk van „valamilyen erőfőlényre” a siker kivívása érdekében. Könnyű lenne azt mondani, hogy a több harcokosi kell, nagyobb tüzéség, gyorsabb repülőgépek, vagy jobban kiképzett személyi állomány, jobb terv, rátermettebb vezető – esetleg mindezek együttese – és akkor a siker biztosított... A valóság azonban nem ilyen „törvényszerű”. Előfordul, hogy néha mindezen tényezők közül egyik, vagy másik fél bővében van az ellenségével szemben és “mégsem működik a dolog”. Ezeket a helyzeteket később megvizsgálva, szinte mindig oda jut az elemző elme, hogy az emberekkel történhetett valami, ott kell keresni a sikertelenség okát.

Egy több ezer éve élt kiváló kínai hadtudósnak – Szun-Ce-nek (2. ábra) – megállapítása a mai napig igaznak tűnik, miszerint:

„...a legmagasabb szintű kiválóság az ellenség ellenállásának harc nélkül való megtörésében rejlik.” (Szun Ce, 2012, 31. o.).

Ezzel aligha lehet vitába szállni. Mondhatnánk, hogy – természetéből fakadóan – erre a „legmagasabb szintű kiválóság” el-

2. ábra: Szun-Ce. Forrás: Net4

érésére elsősorban az aszimmetrikus konfliktusok törekszik a gyengébb fél, akinek nincs olyan minőségű, mennyiségű fegyverarzenálja vagy humán erőforrása, hogy képes legyen felvenni a harcot e téren erősebb ellenfelével szemben. De ez így mégsem igaz. Ma már ugyanis azt is tudjuk, hogy az ellenség pszichéjére történő hatás gyakorlása – jó esetben – oly eredményes is lehet, hogy a látszólag erősebb fél sem mondhat le ezen eszközök alkalmazásáról, vagy az ellenük való védelemről anélkül, hogy ne kockáztatná a

kudarcc lehetőségét. Tulajdonképpen a szív és az ész, a józan ész harcáról van szó. Melyik győzedelmeskedik? Humorosan megválaszolva a kérdést, azt mondhatnánk, hogy mindig az, amelyekre kevésbé tud hatni a szemben álló fél... Az azonban teljesen biztosnak tűnik, hogy a jövőben ennek szerepe soha nem látott mértékben növekedni fog.

A lélektani műveletek egyik legfőbb eszköze a propaganda, mellyel igyekszik a vele szemben álló fél embereinek értékrendjét, meggyőződését, érzelmeit és viselkedését valamilyen módon befolyásolni (Mező és Mező, 2019). Az ilyen tevékenységek lehetséges célpontja, vagy talán helyesebb úgy fogalmazni, hogy a célcsoportja igen sokfajta lehet: kormányok, kormányzati szervezetek, politikai szervezetek, érdekképviselői csoportok, katonai szervezetek, kisebb-nagyobb egységek vagy csak ezek vezetői, esetleg csak bizonyos rétegek, de akár a teljes civil társadalom (Jakusné, 2016). Szinte lehetetlen is egy teljes felsorolást adni.

A propaganda terjesztésének számtalan módja van már ma is, ám ennek tárháza az egyre gyorsuló technológiai fejlődéssel exponenciálisan bővül és a célzott vagy általános üzenetek célba juttathatók a verbális kommunikáció, a digitális média, a hangfelvételek, a szórólapok, az újságok, a plakátok stb. útján (Longley, 2019).

Erre a tevékenységre – az elmúlt években – sajnos mesterien kidolgozott példákat láthattunk szélsőséges szervezetek részéről is, melyek kifejezetten szívesen nyúlnak ilyen eszközökhöz. Példának

okáért az arab tavasz idején felemelkedő ISIS („Iszlám Állam”; „Iraki és Szíriai Iszlám Állam” és még számos megnevezéssel illetve magát a terrorszervezet, de az egyértelmű behatárolás végett az ISIS megnevezést alkalmazzuk) terrorszervezet kapcsán lehattunk szem és fültnú a tömegtájékoztató szinte felfoghatatlan hatalmának és befolyásolókéességének (Qi, 2020). 2014-től folyamatosan láthattuk, ahogy európai, kanadai, amerikai, ausztrál stb. fiatal asszonyok és férfiak (muszlimok és keresztények egyaránt) igyekeznek Szíriába és Irakba, hogy addigi „silány”, „értelmetlen” vagy „unalmas” életüket hátrahagyva csatlakozzanak a terror szervezethez (Nagy, 2020). Hogyan sikerült oly nagy mértékkel a toborzás ennek a

terrorszervezetnek, mikor például – nem elhanyagolható tényezőként –, az anyagi erőforrások nyilván jóval korlátozottabbak voltak, mint például egy állami vagy kormányzati szereplő esetében? Az ISIS kifinomult propagandastratégiákat dolgozott ki, melynek végrehajtására elsődlegesen az olyan közösségi médiaplatformokat használta, mint a – fiatalok által közkedvelt – Twitter, Facebook és Youtube. Propagandastratégiájuk az erőszakos tartalmakon, a vallási narratívákon és az utópisztikus társadalom ígéletén alapult. Képek, videók és az ezekkel célba juttatott üzenetek ezrei dicsőítették az ISIS „katonáinak” tetteit (lásd: 3. ábra), és a valóság eltorzított képével csalogattak fiatal férfiakat és nőket.

3. ábra: ISIS üzenet – How ISIS is spreading its message online. Forrás: Net6

Céljuk, hogy visszaállítsák a nagy Iszlám Kalifátust és befolyását globális mértékben kiterjesszék (Net7).

Megjegyzés: az Iszlám Kalifátus a Mohamed próféta halálát (Kr. e. 632) követő évszázadokban a muszlim közösséget és az uralma alá tartozó országokat és népeket magában foglaló politikai-vallási állam volt. Délnyugat-Ázsia, Észak-Afrika és Spanyolország nagy részét magába foglalta, azonban a dinasztikus küzdelmek később a kalifátus hanyatlásához vezettek, és Bagdad 1258-as mongol pusztításával, mint működő politikai intézmény megszűnt létezni. Székhelye Arábiában, Levanteban és Mezopotámiában volt a 7-13. században. Forrás: Net5.

Ennek a vágyott célnak az eléréséhez pedig elengedhetetlen volt, hogy harcolni képes fiatal férfiakat és szülői képes fiatal nőket gyűjtsenek maguk köré. Toborzó kampányaikban a csatlakozás révén a „valahova tartozás” érzését, az élet céljának megelégedését és végtelen kalandok sorát hangsúlyozták, azaz mind olyan szükségleteket céloztak, melyek az ember nagy száma esetében jellemzők lehetnek.

Hozzá kell tenni, hogy a csatlakozó emberek általában – de érdekes módon nem kizárólag – nehéz sorsú közegekből valók voltak, kifogásolható szociális életvitellel, azonban mégis az Iszlám Állam által felmutatott profi szintű tömeg(félre)-

tájékoztató volt az, amely miatt a csatlakozást választották (Dawson, 2021).

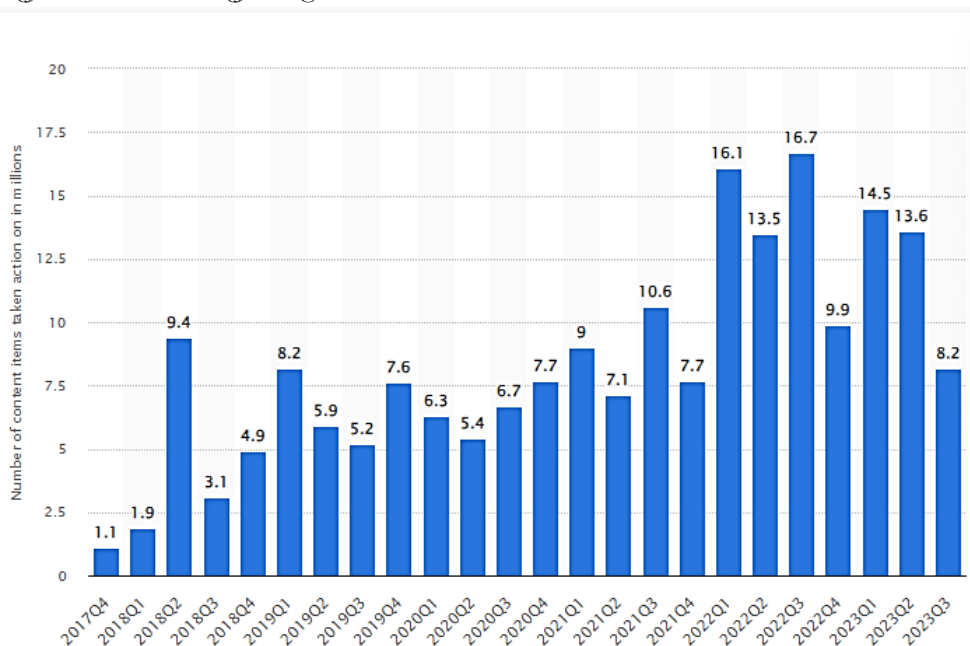
Annak ellenére, hogy a terrrorszervezet jelenleg nem mutat olyan mértékű aktivitást, mint 2014-2015 tájékán, a statisztikák azt mutatják, hogy kampányaik a különböző közösségi oldalakon továbbra is futnak. 2023 harmadik negyedében a Facebook nyolcmillió terrorizmushoz köthető tartalommal kapcsolatban intézkedett, szemben az előző negyedévben történt 13,6 millió intézkedéssel. A Facebookon minden tízezer megtekintett tartalomra körülbelül öt olyan megtekintés jutott, amely sértette a platform terrorizmusra vonatkozó irányelveit. A 4. ábrán a Facebookon megjelenő, terrorizmussal kapcsolatos tartalmak számbeli (millió nagyságrendben, függőlegesen) és időbeli (2017 4. negyedétől 2023 3. negyedéig, vízszintesen) megoszlása látható.

Jelen korunk technikai vívmányaival való befolyásolás eredményessége sajnos ma már tagadhatatlan és komolyan el kell gondolkodni ellenintézkedések foganatosításán, olyan körülmények megteremtésén, amely, ha kizárni teljesen nem is tudja annak lehetőségét, hogy a jövőben ilyen újra megtörténhessen, de legalább képes hatásosan mérsékelni annak hatásait, illetve eredményességét.

A békefenntartó műveletek sajátosságai

A békefenntartó műveletek nagyon sok tekintetben különböznek a harctevékenységek bármelyik fajtájától, ez a különböző-

4. ábra: A Facebookon világszerte megjelenő, terrorizmussal kapcsolatos tartalomelemek 2017 4. negyedétől 2023 3. negyedéig. Forrás: Net7

ség pedig teljesen más kiképzést, eljárásokat és mentalitást követel a feladatot végrehajtó erők állományától. Nem is kérdés, hogy a valódi harccal szemben ezek a műveletek jóval kevesebb veszéllyel járnak, azonban mégsem veszélytelenek.

De vajon egyszerűbbek-e, könnyebben teljesíthetők-e? Aligha. Teljesen más természetűek a kihívások, de összességében nem mondhatók egyszerűbbnek. A műveletek ugyanis általában a valódi harcnál összetettebb körülmények között kerülnek végrehajtásra és számos dolog, amely egy harctevékenység alatt viszonylag egyszerűen megítélhető, eldönthető (például

a fegyverhasználat, vagy a katonai erő alkalmazása...) itt komoly problémákat okoz, vagy okozhat. Arról nem is beszélve, hogy egy-egy tevékenység következményének megbecslése is jóval nehezebb, illetve hatásuk is általában később érződik.

Szintén komoly különbséget jelent a műveletek térségében élő lakosság. Először is, a civil lakosság általában nem menekül el és/vagy nem telepítik ki őket, így jóval nagyobb mértékben vannak jelen, mint egy konvencionális harctevékenység során. A lakosság általában nem homogén – hiszen akkor valószínűleg

magára a békefenntartó műveletre sem lenne szükség – hanem faji, vallási, politikai vagy más egyéb vonatkozásban különbözőek. A békefenntartó erőknél azonban ilyen körülmények között is el kell érnie, hogy legitimitációját a konfliktus minél több szereplője elfogadja. E nélkül biztos, hogy nem lesz sikeres a feladat végrehajtása. Ennek érdekében a fogadó állam lakosságának, kormányának, esetleg kormányainak, egyházainak és különböző állami és nem állami szervezeteinek teljeskörű és sikeres tájékoztatása nagyon komoly feladat és a végső siker egyik szignifikáns feltétele.

A háborús küszöb alatti és a küszöböt elérő műveletek is kötődnek a politikához, ez nyilvánvaló. Háború esetében közvetlenül egy-két hadviselő fél politikai elitjének a véleménye tükröződik – jó esetben – műveletekben és közvetve más érdekelt feleké, esetleg nemzetközi szervezeteké. Ezek a politikai „érdekek” legtöbbször jól beazonosíthatóak, sokszor maguk a felek sem kívánják rejtgetni őket. Ezzel szemben egy békefenntartó művelet esetében rendszerint a korábbi konfliktusok szereplőin túl sok állami és nem-állami szereplő, gazdasági és vallási csoport és a legkülönbözőbb helyi és nemzetközi érdekcsoportok vannak, illetve lehetnek jelen. Ebben a környezetben kell a békefenntartó erőknél végrehajtaniuk azt a feladatot, amelyet valamelyik nemzetközi közösség vezető testülete számukra megszabott. Ez pedig végső soron azt jelenti, hogy ennyi különböző érdeket, vezetői

mentalitást stb. kell egyszerre figyelembe venni. Ez bizony nem egyszerű feladat.

Ezen túl újra megjelenik a civil társadalom, a lakosság szerepe. Egy békefenntartó műveletnek otthont adó állam lakossága sok esetben nincs is pontosan tisztában az országukban, vagy térségükben állomásozó erők feladatait, küldetésük célját és mandátumát illetően. A lakosság iskolázottságának, az általános tájékoztatás sikerességének függvényében lehetnek körülbelüli elképzelések a kérdéssel kapcsolatban, de viszonylag ritka a pontos ismeret. Ez jó esetben félreértésekhez, esetleg bizalmatlansághoz, rosszabb esetben pedig akár agresszióhoz is vezethet a békefenntartó erővel szemben. Ez a kockázat hatványozottan fennáll, ha az adott ország zűrzavaros helyzetében a tömegtájékoztatás lehetőségei rosszindulatú, vagy nem a békefenntartó erők szándéka szerint dolgozó kezekbe kerülnek, ezzel pedig tovább szíthatják az előbb említett problémákat a már amúgy is megzavart lakosságban.

Békefenntartó műveletekben a pszichológiai vagy lélektani hadviselés olyan képességnek tekinthető, mely három „szolgáltatást” nyújthat a végrehajtó erőknél és a társadalomnak egyaránt. Egyrészt ezekkel a műveletekkel könnyebben meg lehet értetni a lakossággal a misszió célját és az alkalmazandó eszközöket (Boldizsár, 2008). Másrészt hozzáférést biztosít az információhoz mindkét irányba (a békefenntartóknak és lakosságnak), aminek a jelentősége azért óriási, mert ezzel már a korábban említettek alapján elkerülhetőek

felesleges félreértések, így végső soron a veszteségek, és a civil lakosság is nagyobb bizalommal képes figyelni, esetleg támogatni a békefenntartók tevékenységét. Harmadrészt a békefenntartók részéről közétett információk, a „propaganda” a párbeszéd lehetőségét hordozza magában, melynek célja szintén a békefenntartó művelethez kedvező attitűdök előidézése vagy megerősítése (lásd: Mező, 2014).

A három „szolgáltatás” nyújtása közben sikeresen meg kell tudni küzdeni az olyan hiedelmekkel is, hogy mivel erőinknek minden körülmények között semlegesnek kell maradniuk, ezért semmilyen módon nem folytathatnak „lélektani hadviselést”, vagy, hogy a pszichológiai hadviselés mindig hazugságokon alapuló propagandát alkalmaz stb.

Itt pedig el is érkeztünk egy roppant kényes, de legalább annyira fontos gondolathoz. Ez pedig az igazság-hazugság kérdése. A korábban említett sztereotípiák létezhetnek ugyan, de például a hazugság kérdésében könnyen belátható, hogy az nem indokolt, hiszen, ha egy pszichológiai műveletet végző csoport tevékenysége során szándékosan megtéveszti célpontjait, az egy idő után nyilvánvalóvá válhat, és elveszítheti hitelességét, vele együtt a békefenntartóba vetett hittel együtt. Ez pedig meglehetősen kontraproduktív, nyilván ez nem lehet cél. Jeffrey Jones ezredes, egy amerikai PSYOP alakulat korábbi parancsnokának szavaival élve:

„Az igazság a legjobb fegyverünk”
(Jeffrey Jonest idézi: Raevsky, 1996, 27. o.).

Ezt a „mottót” érdemes a PSYOP tevékenység szükségessége és hasznossága melletti érvek középpontjába állítani a békefenntartó műveletek előtt és alatt.

Természetesen senki nem vitatja, hogy a hazugság, a manipuláció, az információ elferdítése vagy bármilyen nemű megtévesztés ne lenne felhasználható a művelet céljainak elérése érdekében (és időről-időre ne lennének ilyen próbálkozások), azonban, ha az ilyen jellegű manipulációk lelepleződnek, vagy akár csak nem kellő körültekintéssel hajtják őket végre, akkor – mint már említettük – abszolút kontraproduktívvá válnak. Az ilyen eljárások alkalmazásának másik, óriási veszélye, hogy sikertelenség, azaz a manipuláció napvilágra kerülése esetén jogosan tekinthető a konfliktusban aktív szerepet vállaló félnek, amely akár legitim – azaz jogszerűen támadható célpontként is feltüntethető a konfliktusban. Ezen gondolatok elfogadása esetén érthető igazán az amerikai ezredes korábban idézett megjegyzésének az igazságtartalma, hiszen minden békefenntartó kontingensnek alapvető érdeke, a civil lakosság támogatásának mielőbbi megnyerése, majd megtartása. Mivel ezek a műveletek rendszerint nagyon hosszú ideig tartanak, akár évtizedekig, igen kicsi rá az esély, hogy rejtve maradjanak a csalások.

Kitekintés a nyugat-balkáni térségre, Bosznia-Hercegovinára

Magyarország érdeklődése a balkáni térség irányába történelmi múltra tekint vissza. Volt idő, mikor abba az irányba akar-

tunk hódítani, volt, mikor onnan vártuk a hódítókat, és volt, mikor csak „rajta tartottuk a szemünket” az ott zajló folyamatokon. Ennek okán érthető, hogy a pár évtizede kialakult és sajnos teljesen azóta sem megoldott konfliktus eredményes rendezésében hazánk meglehetősen érdekelt, így érdemes e tanulmány végén pár gondolatot szentelni e témának is – természetesen a lélektani hadviselés aspektusából (Collins, 1999, Raugh, 2010).

A boszniai háború időtartamának nagy részét legjobban úgy lehetne jellemezni, mint a felébredésért, egyes népek és nemzetek öntudatra ébredéséért folytatott küzdelmet, a „földi háború” pedig ennek tulajdonképpen megnyilvánulási formája volt.

Bosznia-Hercegovinában a média „államapparátus” által való irányítása, nem ritkán manipulációja, központi szerepet játszott az etnikumok közötti gyűlölet szításában, később pedig a békeferemtő és békefenntartó tevékenységek eredményeinek kiaknázásában. A szerb erők már a háború elején elsőszámú prioritásként kezelték a rádió- és televízióállomások elfoglalását, annak érdekében, hogy propagandaüzeneteket juttassanak el a civilekhez elsősorban az akkor még létező Jugoszláviában.

Tevékenységük összességében sikeresnek bizonyult, ugyanis az idő előrehaladtával egyre markánsabb félelmet és paranoiát ébresztettek az emberekben, majd ezek az érzelmek más etnikai csoportok elleni gyűlöletté alakultak át. Mindeközben pedig a boszniai szerbekben meg-

erősítették azt az érzetet, hogy valójában saját túlélésükért kell küzdeniük.

Mikor 1995 novemberében a daytoni békemegállapodást aláírták, a PSYOP teljes mértékben létjogosultságot nyert a NATO Szövetséges Erők Déli Parancsnokságának tevékenységében (v.ö.: U.S. Army Psychological Operations – History Handbook). Mindaddig azonban, míg biztonsági aggályok miatt az IFOR nem kapta meg az ENSZ-erőktől a művelet irányítását, a PSYOP kulcsfontosságú szereplői nem léphettek be az országba, hogy irányítsák vagy elvégezzék a szükséges koordinációs feladatokat a helyi médiával összefüggésben, nem volt lehetőségük azzal személyes kapcsolatot létesíteni. Ennek nyomán hónapok teltek el, míg sikerült hatékonyan kiaknázni a régióban már létező nyomtatott és elektronikus média struktúrájában rejlő lehetőségeket. Másik jelentős probléma volt, amely szintén késedelmet okozott a lélektani műveletek végzése során, az IFOR főhadiszállásának váratlan áthelyezése a horvátországi Zágrárból Szarajevóba. Ez ugyanis óriási plusz terhet rótt – logisztikai és adminisztratív területen – a végrehajtott állományra.

Miután a NATO hivatalosan is átvette az ENSZ-től a missziót, Szarajevóban hemzsegték az IFOR felségjelzésű katonák és járművek, mindez egy már alapvetően marginális támogató struktúrával bíró közegben újabb problémákat vetett fel, újabb információszolgáltatást, magyarázatokat követelt meg. Nagyon komoly kihívásnak számított még a PSYOP ké-

pességeivel és végrehajtásával kapcsolatos koordinációhiány is, különösen, ami a harcászati szintet illeti. A boszniai művelet harcászati irányítása három különböző zónára volt felosztva, melynek keretein belül az USA, az Egyesült Királyság, valamint Franciaország egy-egy többnemzetiségű hadosztály irányítását látták el. Minden hadosztálynak volt lélektani műveletekkel foglalkozó részlege, ám – sajnálatos módon – másként kezelte ezen tevékenységeket.

Az akkor meglévő nehézségek ellenére azonban hamarosan működésbe hoztak rádió-állomásokat, melyek a PSYOP tevékenység keretein belül működtek, valamint heti rendszerességgel újságokat nyomtattak (egyaránt latin és cirill ABC-vel, hogy minden, Jugoszlávia területén élő etnikum a maga nyelvi adottságainak megfelelően hozzájusson a hivatalos információkhoz). Ennek megfelelően a PSYOP Task Force több száz elektronikus és nyomtatott sajtóterméket készített és adott ki a boszniai civil szervezetek támogatására és a lakosság hiteles informálására (Collins, 1999). Mindezek mellett a szakemberek segítséget nyújtottak az Európai Uniónak az 1996. évi júniusi helyhatósági választások támogatásában Mostarban, ezt követően pedig különböző etnikai incidensek elsimítására tettek erőfeszítéseket, meglehetősen sikerrel (5. ábra).

Az idő előrehaladtával, a különböző technológiák fejlődésével folyamatosan változik a hadviselés, vele együtt a különböző műveleti környezetek jellemzői,

5. ábra: Egy PSYOP specialista (balra) és az egyik helyi bosnyák tolmács felkészül az adásra egy MSQ-85 óvóhely belsejéből. Forrás: Net8

mely átalakuláshoz, a konfliktus minden szereplőjének a lehető leggyorsabban alkalmazkodni kell.

Összegzés

Az elmúlt évek eseményei alapján láthatóvá vált, hogy a propaganda immáron újra szerves részét képezi nem csupán az államok közötti, hanem a nem-állami és egyéb szereplők, néha akár magánszemélyek közötti konfliktusoknak. Legyen szó háborús vagy nem-háborús műveletről, a morális értékek és érdekek védelme, valamint támadása ugyanúgy jelentőséggel bír, és fog is bírni, mint a fizikai térben végzett műveletek esetében a csapatok, vagy harceszközök védelme és támadása.

Véleményünk szerint a világháló nyújtotta lehetőségek teljeskörű kihasználásával a modernkori hadviselés – vagy annak egy nagy része – egyre inkább az információs térben fog megjelenni, ott próbálja meg hatását kifejteni.

Meggyőződésünk, hogy ahogyan az élet oly sok területén, úgy e kérdésben is nagyon komoly változásoknak vagyunk már ma is megtapasztalói. Ennek nyomai egyértelműen láthatóak, ha csak az ukrán háborúról megjelenő híreket követjük. Mindenképpen megállapítható, hogy egyre nagyobb hangsúly fog az internetes portálokra hárulni, hiszen ezekre a felületekre tulajdonképpen korlátlan mennyiségű multimédiás anyag kerülhet fel, attól függetlenül, hogy igazak-e avagy sem, sértőek-e vagy sem, hogy sértenek-e közösségi irányelveket, vagy esetleg erőszakos, gyűlöletkeltő tartalommal bírnak. Az ilyen jellegű tartalmak kiszűrése vagy eltávolítása rendkívül nehéz feladat, hiszen például megosztások útján másodpercek alatt felhasználók ezreihez juthat el. A rosszindulatú, károkozó jellegű információk pedig – az emberi természet sajátosságai miatt – mindig hamarabb átlépik az emberek ingerküszöbét – így van ez a békefenntartó missziók során is.

Ezek nem túl szép kilátások, de hát ilyen a világ. Már régen nem a „tisztá” csaták korát éljük, amikor két haderő egymással szemben felsorakozik egy jól körülhatárolható csatatéren és valamilyen módon eldöntik, hogy ki is nyeri meg azt az egy csatát, amelyik akár egész országok,

birodalmak sorsát eldönthetik. Mit kell, vagy lehet tenni? Nos, nagyon egyszerű a válasz: el kell fogadni, hogy ilyen a világ. El kell fogadni azt a tényt, hogy a hadviselés nem csak a kézzel fogható fegyverek fejlődésének hatására változhat, hanem a „nem kézzel fogható”, a fizikai térben nem fellelhető (tehát nem is pusztítható) fegyverek hatására is. Mert ezek bizony fegyverek. Olyan fegyverek, amelyek adott esetben nem csak egyes személyekre, vagy katonák kisebb-nagyobb csoportjaira képesek hatást gyakorolni, hanem hatalmas embertömegekre, egész haderőkre vagy akár a társadalomra önmagára is, hatásuk pedig általában hosszabb, mint kinetikus társaiké. Ez a „fegyver” már kezd beszivárogni a jelen hadviselésébe is, ám biztos állítható, hogy ez lesz a jövő. Így egyre komolyabban kell kutatni az ellenük való védekezés lehetőségeit, illetve – saját céljaink elérése érdekében – sikeres alkalmazásuk elveit is.

Irodalom

AJP-3.10.1 (A) – Allied Joint Doctrine for

Psychological Operations. Letöltés

dátuma: 2023. 12. 26.. URL:

<https://info.publicintelligence.net/NATO-PSYOPS.pdf>

AJP-3.10.1 (B)

Boldizsár Gábor (2008): *A*

békeműveletekben való részvétel hatása a

Magyar Honvédségre. PhD értekezés

Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi

Egyetem. Letöltve: 2021. 11. 29.

URL: <https://nkerepo.uni->

- nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/12143/ertekezes.pdf;jsessionid=4877B36F8ABB1722F008F0C0B4C02958?sequence=1
- Collins, Steven (1999): Army PSYOP in Bosnia: Capabilities and Constraints. *Parameters*, 1999. Vol. 29, no. 2. 57-73. o. Doi:[10.55540/0031-1723.1928](https://doi.org/10.55540/0031-1723.1928).
- Dawson, Lorne L. (2021): *A Comparative Analysis of the Data on Western Foreign Fighters in Syria and Iraq: Who Went and Why?* International Centre for Counter-Terrorism – The Hague (ICCT). Letöltés dátuma: 2023. 12. 26. URL: <https://www.icct.nl/sites/default/files/2022-12/Dawson-Comparative-Analysis-FINAL-1.pdf>
- Jakusné, Harnos Éva (2016): A befolyásolás módszereinek változása a média fejlődésének fényében. *Honvédségi Szemle*. 2016/2, 70-82. o. Letöltés dátuma: 2023.12.26. URL: http://real.mtak.hu/124645/1/HSZ_2016_144_2_Jakusne_Harnos_Eva.pdf
- Longley, Robert(2019): *An Introduction to Psychological Warfare*. Letöltve: 2021.11.27. URL: <https://www.thoughtco.com/psychological-warfare-definition-4151867>
- Mező Ferenc (2014): *PSYOPS – avagy: kalandozás a hadak útján, a pszichológia ösvényein, a történelem útvesztőiben*. Kocka Kör, Debrecen.
- Mező Ferenc és Mező Katalin (2019): Lélektan és hadviselés. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, I. évf. 2019/1. szám. 9-25. Doi: [10.35404/LH.2019.1.9](https://doi.org/10.35404/LH.2019.1.9)
- Nagy Melánia (2020): A nyugati nők csatlakozási folyamata az Iszlám Államhoz. *Büntetőjogi szemle*, 2020/2.. 87-92. o. Letöltés dátuma: 2023.12.14. URL: <https://ujbtk.hu/dr-nagy-melania-a-nyugati-nok-csatlakozasi-folyamata-az-islam-allamhoz/>
- Net1: *Military Decision on MC 402/1-NATO Military Policy on Psychological Operations* p.2. Letöltve: 2021. 11. 29. URL: <https://info.publicintelligence.net/NATO-PSYOPS-Policy-2003.pdf>
- Net2: *Dr. Padányi József vezérőrnagy előadása* 37. dia. Letöltve: 2021. 11. 29. URL: <https://docplayer.hu/6413469-Padanyi-jozsef-zmne-hu.html>
- Net3: Leo, W. (2020): *The History of Psychological Operations: Before the beginning*. Letöltve: 2021. 11. 29. URL: <https://sofrep.com/news/the-history-of-u-s-psyops-part-1-the-beginning/>
- Net4: Letöltve: 2021. 11. 29. URL: <https://education.nationalgeographic.org/resource/art-war/>
- Net5: Letöltés dátuma: 2023. 12. 17.. URL: <https://www.britannica.com/biography/Amr-ibn-al-As>
- Net6: Letöltve: 2021. 11. 29. URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-27912569>
- Net7: Letöltés: 2023.12.14. URL: <https://www.statista.com/statistics/1013864/facebook-terrorist->

- [propaganda-removal-quarter/#statisticContainer](#)
- Net8: Friedman, Herbert A. (2023): *PSYOP Against Milosevic's Yugoslavia*. Letöltés: 2023.12.26. URL: <https://www.psywarrior.com/BosniaHerb.html>
- Raevsky, Andrei (1996): *Managing Arms in Peace Processes: Aspects of Psychological and Intelligence*. Letöltve: 2021. 11. 29. URL: <https://www.unidir.org/files/publications/pdfs/disarmament-and-conflict-resolution-project-managing-arms-in-peace-processes-aspects-of-psychological-operations-and-intelligence-131.pdf>
- Raugh, Harold E. (Ed.) (2010): *V Corps in Bosnia-Herzegovina, 1995-1996: an Oral History*. Kansas: Combat Studies Institute Press Fort Leavenworth, Kansas. Letöltve: 2023.12.26. URL: <https://www.armyupress.army.mil/Portal/7/combat-studies-institute/csi-books/OperationJointEndeavor.pdf>
- Szun Ce (2012): *A hadviselés tudománya*. Göncöl Kiadó, Budapest.
- Qi, Yuanbo (2020): The language of terror: exploring speech acts in official English-language ISIS videos, 2014-2017. *Small Wars & Insurgencies*, 31:6, 1196-1241, DOI: [10.1080/09592318.2020.1775055](https://doi.org/10.1080/09592318.2020.1775055)
- U.S. Army Psychological Operations – History Handbook*. Letöltve: 2023.12.26. URL: https://arsof-history.org/pdf/handbook_psyop.pdf

PSYWAR – A KOMMUNIKÁCIÓS ESZKÖZÖK FEJLŐDÉSE ASPEKTUSÁBÓL

Szerző:

Mező Ferenc (Ph.D.)
Eszterhzy Károly Katolikus Egyetem

Első szerző e-mail címe:
ferenc.mezo1@gmail.com

Lektorok:

Lubinszki Mária (PhD)
Miskolci Egyetem

Lestyán Erzsébet (Ph.D.)
Gál Ferenc Egyetem

...és további két anonim lektor

Mező Ferenc (2023): PSYWAR – a kommunikációs eszközök fejlődése aspektusából. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, V. évf. 2023/2. szám*. 25-34. Doi: [10.35404/LH.2023.2.25](https://doi.org/10.35404/LH.2023.2.25)

Absztrakt

A pszichológiai hadviselés (psychological warfare, PSYWAR) fejlődése és történelmi előzményei négy témakör szemszögéből tárgyalhatók: 1) A lélektani hadviselés eszközeit képező kommunikációs lehetőségek fejlesztésén keresztül; 2) A pszichológiai hadviselést folytató szervezetek típusai szerint; 3) A pszichológiai hadviselés terminológiájának

*

Magyar
Kultúráért
Alapítvány

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

A K+I+ Stúdió Kft. által kiadott „Lélektan és hadviselés - interdiszciplináris tudományos folyóirat” működését a 2023-2024. tanév időtartama során a Magyar Kultúráért Alapítvány (mint Támogató) és a Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zártkörűen Működő Részvénytársaság (mint kezelő) támogatta. Pályázati azonosító: FIT/00102/2023

fejlődése révén; 4) Olyan események alapján, amelyek jelentős változásokat hoztak a pszichológiai hadviselés/hadműveletek területén. Jelen tanulmány a lélektani hadviselés világában a különböző kommunikációs lehetőségek megjelenésére fókuszál.

Kulcsszavak: lélektani hadviselés, PSYWAR, kommunikáció

Diszciplína: hadtudomány, pszichológia

Abstract

PSYWAR – FROM THE ASPECT OF THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATION TOOLS

The development and historical antecedents of psychological warfare (PSYWAR) can be discussed from the perspective of four topics: 1) Through the development of communication opportunities, which are the tools of psychological warfare; 2) According to the types of the organizations conducting psychological warfare; 3) Through the evolution of the terminology of psychological warfare; 4) Based on events that brought significant changes in the area of psychological warfare/operations. The present study focuses on the appearance of different communication opportunities in the world of psychological warfare.

Keywords: psychological warfare, PSYWAR, communication

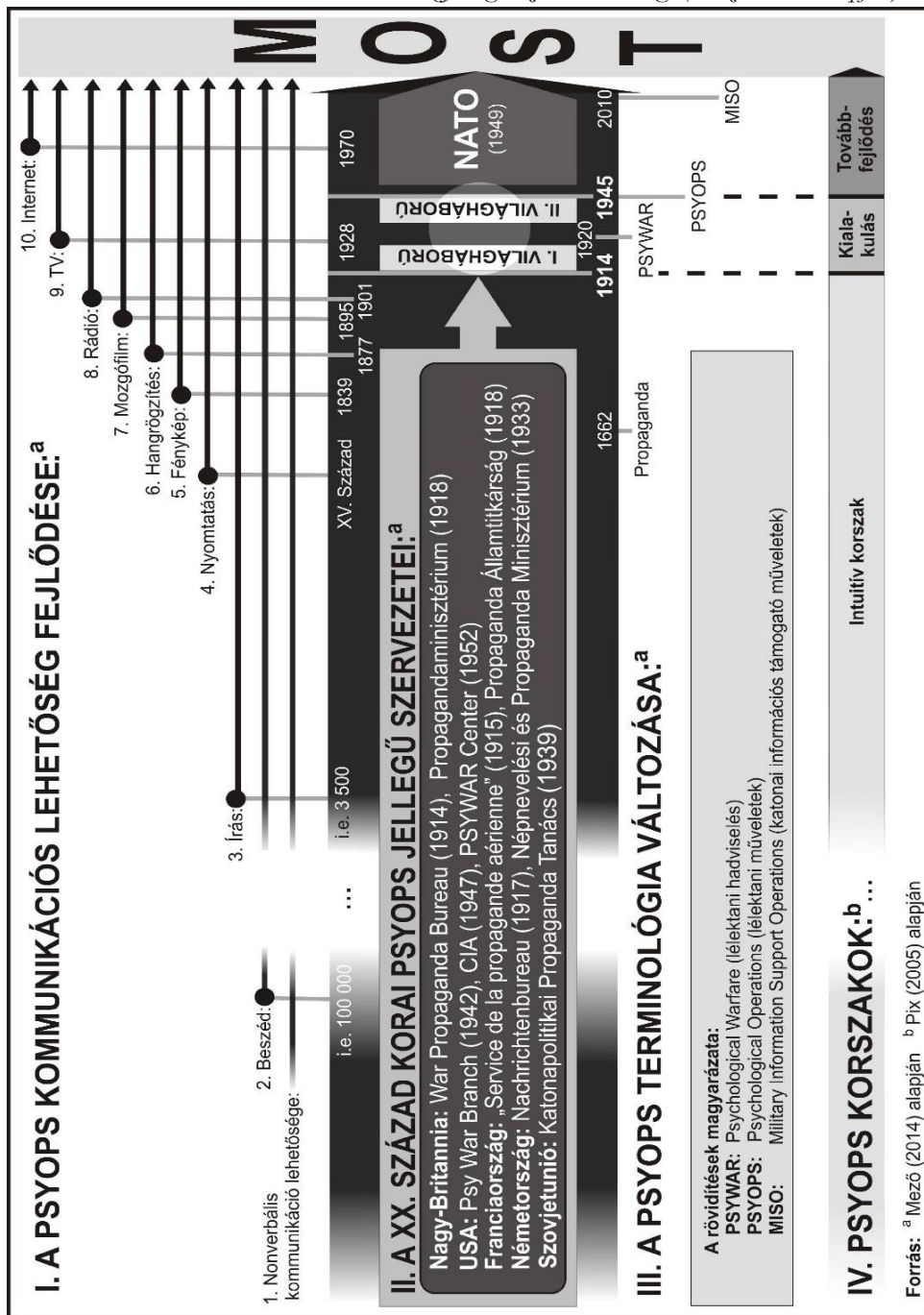
Disciplines: military science, psychology

A lélektani hadviselés (psychological warfare, PSYWAR) kialakulását, történelmi előzményeit négy témakör szempontjából tárgyalja a szakirodalom (1. ábra):

- 1) A lélektani hadviselés eszköztárát jelentő kommunikációs lehetőségek fejlődésén keresztül;
- 2) A lélektani hadviselést folytató szervezetek keletkezése szerint;
- 3) A lélektani hadviselés terminológia alakulásán át;
- 4) a lélektani hadviselés/műveletek világában jelentős változásokat hozó események alapján.

Az alábbiakban a kommunikációs lehetőségek fejlődésének fényében kerül bemutatásra egy összefoglaló Mező (2014) műve alapján. Látható lesz, hogy a mindenkor rendelkezésre álló kommunikációs technológia elsősorban nem a lélektani hadviselés üzenetének tárgyát, hanem az üzenet célbajuttatásának módszerét és az elérhető célcsoport méretét befolyásolta főként. Az elérhető személyek számát tekintve e változást jól jellemzi, hogy az őskori legfeljebb néhány tucat főtől a napjainkban lehetséges néhány milliárd főre lehet hatással egy-egy lélektani hadviselés célú üzenet.

1. ábra: a lélektani hadviselés történetének négy megközelítési lehetősége (Mező, 2014. alapján)

A lélektani hadviselés és a kommunikációs lehetőségek fejlődésének történeti áttekintése

A lélektani hadviselés kommunikációs lehetőségeinek és eszközeinek fejlődését célzó (ős)történeti áttekintés egészen az emberréválás kezdetéig, de legalábbis a Homo Sapiens Sapiens körülbelül 100 000 évvel ezelőttre tehető megjelenéséig vezet vissza bennünket. Főbb állomásait pedig a beszélt nyelv, majd az írás és a nyomtatás, végül a rádiózás, a filmezés és az internet megjelenésének történetén követjük végig:

1. állomás: a nonverbális kommunikáció használatával megvalósuló lélektani befolyásolás lehetősége. A fajtársak viselkedésének befolyásolása a nonverbális kommunikáció eszközeivel, már az emberré válás előtti évmilliók során is lehetséges volt. Erre lényegében az állatvilág megjelenése óta lehetőség volt. A verbális kommunikáció, a nyelv megjelenését megelőzően és azzal párhuzamosan is a (faj)társak viselkedésének módosítására a pavlovi értelemben vett első jelzőrendszeren keresztül történő kommunikáció, tehát az érzékelt, észlelt ingereken alapuló nem nyelvi rendszer állt rendelkezésre. Példa: az ellenség demoralizálására, megfélemlítésére irányuló artikulálatlan üvöltés.

2. állomás: a beszéd révén megvalósuló befolyásolás lehetősége. Mivel az ember az egyetlen magas színvonalú nyelvi kommunikációra képes faj a bolygó ismert történetében, a nyelvi eszközökkel operáló lélektani befo-

lyásolásra az emberiség megjelenése előtt nem volt lehetőség. A beszéd – mintegy százezer évvel ezelőtt történő – megjelenése (vagyis a pavlovi 2. jelzőrendszer: a nyelv kialakulása) minőségi változást jelentett a lélektani hadviselésben is. Példa: a beszéd alkalmas eszköznek bizonyult a dezinformációk adása, az információk elhallgatása, az ismeretek és érzelmi állapotok terén egyaránt.

3. állomás: az írás/olvasás révén történő lélektani befolyásolás lehetősége. A nyelvhasználat és ezzel együtt a verbális üzenetek cseréje több tízezer éven keresztül kizárólag a beszédre korlátozódott (lásd: Ankerl, 2004). Az írást mintegy „előkészítő” barlangrajzok „mindössze” i.e. 25 000 éve jelentek meg: a sumer ékírás megjelenése i.e. 3500 körülre tehető, az egyiptomi hieroglifák i.e. 2000 körül jelentek meg; a görög ABC i.e. 800 körülre tehető, míg a római írás i.e. 100 környékén alakult ki. E számok egyben jelzik az írott szövegekkel történő pszichológiai hadviselés lehetőségének történelmi megjelenési esélyét is. Természetesen az írás megjelenése ugyanakkor nem jelenti azt, hogy azonnal pszichológiai hadviselési célokra használták volna fel azt – de a lehetőség mindenesetre adottá vált. Nem szabad elfelejtkeznünk arról sem, hogy az írás és az írott szövegekkel hatni kívánó pszichológiai beavatkozás olvasni tudó célközönséget is feltételez. Példa: ismertek az i.e. V. századbéli, 25-30 grammos, kőből vagy ólomból készült parittyalövedékek,

melyeket az ellenségnek szóló gúnyolódó, provokáló – például: „Dexa”, magyarul: „Ezt neked!” – feliratokkal láttak el (Warry, 1980).

4. állomás: a nyomtatott, sokszorosított szövegek révén történő (tömeg)kommunikáció lehetősége. Az írás és a beszéd kialakulását követő újabb történelmi állomásnak az írott szövegek tömeges előállítását tekinthetjük.

Kínában, a XI. század közepén Pi Seng talált fel olyan mozgatható agyarból készült (tehát törékeny) betűmintákat, amelyek alkalmasak voltak nyomtatott szövegek sokszorosítására. A XV. századtól Koreában már fémből készítették a betűmintákat (a technológia azonban Ázsiában sem terjedt el akkoriban). Európában, a XV. században, Johannes Gensfleisch zur Laden zum Gutenberg (1398-1468) német ötvös-mester és feltaláló oldotta meg a sokszorosítás problémáját (lásd: Erdődy, 1973). Elsőként sokszorosított alkotásai között szinte klasszikus lélektani hadviselésbeli termékeknek tekinthető művek is születtek: három évi bűnbocsánatot ígérő egyházi búcsúcédulák és rölapok. A gutenberg-galaxis megszületése a lélektani hadviselés nyomtatott termékei (például: rölapok, plakátok, újságok) előtt is utat nyitott. Az úgynevezett „rölap-háború” nagyságrendjét érzékeltetheti például, hogy a Brit Királyi Légierő a II. világháború alatt 6000 millió, az USA légierője 8000 millió rölapot állított elő, majd terjesztett Európában (Finch, 2000). A nyomtatott sajtóra vonatkozó példaként említhető meg, hogy

a Paul Joseph Goebbels által vezetett német propaganda minisztérium az elfoglalt belga és francia területek lakossága számára „Signal” címmel adott ki újságot (Lukacs, 1995).

5. állomás: a fényképezés létrejötte. 1839-ben egymástól függetlenül dolgozott ki képrögzítési eljárást a francia Joseph Nicéphore Niépce és Louis Daguerre, valamint az angol William Henry Fox Talbot. A francia innovátorok a dagerrotípiát, az angol feltaláló a talbotípiát (vagy: kalotípiát) tették lehetővé. Az első színes fényképet 1961-ben készítette James Clerk Maxwell (Marien, 2011). A fényképezés technológiájának megjelenésével vált lehetővé a fotókat alkalmazó lélektani hadviselés megjelenése (2. ábra).

2. ábra: Hitlert káfigurázó (nem hivatalos, hanem magánszemélyek által) preparált fénykép a II. világháború idejéből (Friedman, 2005)

6. állomás: a hangrögzítés, -lejátszás lehetősége is biztosítottá válik. Az első hangrögzítő és -visszajátszó szerkezetet a fonográfot (ami egy hengerre rögzítette és arról játszotta le a hangot) Thomas Alva Edison alkotta meg 1877-ben. Tíz vvel később, 1887-ben jelent meg Emil Berliner találmánya: a gramofon (ami hangrögzítő korongot alkalmazott). A dán Valdemar Poulsen 1903-ban fedezte fel a mágneses hangrögzítő készüléket: a telegrofont. Az első mágnesszalagot használó „magnetophon” 1935-ben született meg – és a II. világháborúig csak Németországban és csak a rádióstúdiók használatában voltak magnetofonok). A hangrögzítés lélektani hadviselést érintő vonatkozásait az alábbi három történelmi példával mutathatjuk be:

1) a németek (az általuk 1940-ben foglyul ejtett) Andrej Andrejevics Vlaszov vezérőrnagy hangját nagyteljesítményű hangszórókon át közvetítették a frontvonalon harcoló szovjet katonáknak annak érdekében, hogy dezertálásra késztesék őket (Roetter, 1974).

2) 1945-ben a magyarországi dunántúli hadműveletekben hanglemezeiről játszott harckocsi zúgással vezették félre a fasiszta ellenfeleket (Molnár, s.a.).

3) A vietnami háború idején az USA olyan hangfelvételeket állított elő és juttatott el a vietkongokhoz, amelyekben gyerekek azért könyörögtek az apukájuknak, hogy inkább térjenek haza ő-hozzájuk, minthogy meghaljanak az az amerikaiak ellen vívott harcokban. Vagy:

az elfogott vietkongok vallomását az USA helikopterek hangszóróin keresztül kihangsúlyozták, hogy rombolják a még aktív vietkongok harci morálját (Knezović és Milković, 2007).

7. állomás: a mozgóképek, a film is szerepet kap a lélektani hadviselésben (Bordwell és Thompson, 2007). A francia Lumière-fivérek (Louise Jean Lumière és Auguste Lumière) 1895 szabadalmaztatták kinematográfnek nevezett találmányukat. Ugyancsak 1895-ben szabadalmaztatta kinetográfnek titulált találmányát az olasz Filoteo Albertini. A világ első trükkfilmje 1902-ben született. Alkotója: Georges Méliès, címe: „Utazás a Holdba”. A hangzó-filmet a német Oscar Mester szabadalmaztatta 1904-ben, s ő mutatta be saját fejlesztésű készülékét: biofont is. A filmhíradók összeállítását és kiadását 1907-ben kezdte meg Charles Pathé. A világon először Berlinben, 1922-ben vetítettek le hangosfilmet Hans Vogt, Joseph Massolle és Benedict Engel német mérnökök találmányának segítségével. A színesfilm első, valóban sikeres bemutatására 1937-ben kerülhetett sor a Walt Disney által készített „Hófehérke és a hét törpe” premierjén. Létrejöttét követően a filmgyártás és -lejátszás meglehetősen gyorsan vált a lélektani hadviselés potenciális eszközévé. Például: a magyar moziban 1913-tól rendszeressé váló filmhíradók a tömeges méretű dezinformálás eszközeivé váltak. Az esetenként hazai stúdiókban megrendezésre és felvételre

kerülő „haditudósítások” a korabeli közönség manipulálására tett törekvések iskolapéldái. 1949 után (amikor már csak egyetlen, állami vállalat adhatott ki hivatalos filmhíradót) a filmhíradó a kommunista pártpropaganda szigorúan cenzúrázott eszközévé vált. Az 1989-es a rendszerváltás évében a Filmhíradó végleg megszűnt – lásd: Múlt-kor, 2005.

8. állomás: lehetővé válik a rádiótávközlésen keresztül történő befolyásolás. Alekszandr Popov, Guglielmo Marconi és Nikola Tesla egymástól függetlenül találták fel a (haditechnikai jelentőséggel bíró) szikratávírókat az 1901-1902. években. Az első, emberi hangot is közvetíteni képes rádióadás Lee de Fores nevéhez fűződik, aki 1910. január 12-én néhány száz készülőnek szóló adásában a Metropolitan Színházból a Tosca-t közvetítette. A rádiótávközlés az első világháború előtt a tengerhajózás és a haditechnika céljait szolgálta elsősorban, míg a háború alatt a kapcsolatok és a diplomácia eszközévé vált; a háború után pedig a posta és a szórakoztató ipar is hasznosította. A mai rádiók elvén működő első, beszéd és zene továbbítására is alkalmas készülék 1920-ban jött létre, s ekkor indult az első kereskedelmi rádióadó, a KDKA nevű amerikai adó is. Az 1930-as évektől már tömegesen elérhetővé váló rádió megteremtette a lehetőséget a lélektani hadviselés célú rádióadók működésének (például a német

Axis Sally, a japán Tokyo Rose, az angol BBC stb.) és a hasonló célú műsorok előállításának. A korabeli lélektani hadviselés jellegű rádióközlemények nemcsak a tartalmat, hanem a rádióadás forrását illetően is megtévesztették közönségüket. Például: az egyáltalán nem kommunista-barát német Propagandaminisztérium olyan „kommunista-barát” rádióadót működtetett, ami a Franciaország elleni támadás alkalmával igen nagy hatásfokkal vezetett félre és szólította megadásra a hadseregben szolgáló kommunista munkásokat (Lukacs, 1995). Hangsúlyozni kell, hogy az adó kommunista vagy legalábbis kommunista-szimpatizáns hallgatói nem tudták, hogy a műsorok nem baráti célból kerültek közzétételre és a sugárzott hírek nem valódiak.

Az angolok is eredményesen működtettek a német lakosságot célzó ál-náci rádióadókat, melyek a náci vezetést és rendszert bíráló és felelőssé tevő üzeneteket terjesztettek. Megtörténhetett, hogy „...az adót hallgató tipikus német állampolgár a háború végéig nem tudta meg, hogy angol adást hallgatott” (Pix, 2005, 27. o.).

A rádió révén történő tömegmanipuláció tapasztalataiból táplálkozva alakult az USA-ban Külföldi Rádiós Hírszerző Szolgálat. E Szolgálat célja részben az USA érdekeit sértő híresztelésekkel szembeni ellen-propaganda megvalósítása, részben pedig a külföldi rádióadásokban azonosítható módszerek és hatékonyságuk kutatása (Panfilov, 1986).

9. állomás: *lehetővé válik a televíziózás révén történő lélektani hadviselés.* Vladimir Zworykin és John Logie Baird egymástól függetlenül találták fel a televíziót 1928-ban. 1930-ban a svéd születésű amerikai elektromérnök, Ernst Alexanderson találta fel az immár teljesen elektronikus televíziós rendszert. Angliában, 1929-ben a BBC már kísérletezett a televíziós műsor-szolgáltatással. Németországban pedig 1935-ben „Telefunken” néven kezdődött rendszeres televízióadás. Az USA-ban pedig 1939-ben sugározta első televíziós adását a National Broadcasting Company. Keletkezése óta a televízió, mint tömegkommunikációs eszköz a lélektani hadviselés hatékony eszközévé is vált. Az első „televíziós háború” a Vietnami háború volt, az Öböl-háborút pedig szinte egyenes adásban közvetítette a média, miközben Irak és az USA egyaránt igyekezett kihasználni e médium adta propaganda lehetőségét.

10. állomás: *az internet bevonásával történő lélektani hadviselés lehetősége.* A hidegháború éveiben, 1958-ban a nagyhatalmak közötti űrversenyt elindító szovjet Szputnyik 1 műhold fellövésére adott reakciók egyikeként (a „Szputnyik-sokk” részleteit lásd: Mező és Mező, 2011) Dwight D. Eisenhower (az USA akkori elnöke) elrendelte a Defense Advanced Research Project Agency (DARPA: Fejlett Védelmi Kutatási Projektek Ügynöksége) létrehozását. A DARPA-ban többek között egy többközpontú hálózati kommunikációs

rendszert is kidolgoztak, aminek folyamánként született meg az internet (Meixner, 2004). 1966-ban alkották meg az első ARPANET tervet, majd 1970-ben jött létre az első működő távolsági kapcsolat a Bolt, Beranek and Newman Technologies (BBN Technologies) technológiai kutatóközpont és az University of California, Los Angeles (UCLA) között, majd a Massachusetts Institute of Technology (MIT), illetve az University of Utah között (négy hálózatba kapcsolt géppel, és 56 kbps sáv szélességgel). A BBN 1971-re már hatvan négy külső állomást kezelni képes eszközt fejlesztett ki. Az első nemzetközi kapcsolat 1973-ban jött létre az University College of Londonnal. Az első e-mailt Erzsébet angol királynő küldte a Royal Signals and Radar Establishment központjából 1976-ban. Az első domaint 1985-ben jegyezték be Symbolic.com néven. 1989-ben a weboldalak tároló számítógépek (hostok) száma több, mint a százezer, ez a szám 1992-ben elérte az egymilliót, 2004-ben a 300 milliót, mára pedig világszerte több milliárd ember használja az internetet! Ez egy korábban soha nem létező cybertér létrejöttéhez vezetett és az ezredfordulóra adottá váltak a cyberhadviselés feltételei (Haig és Várhegyi, 2008), valamint az internet lélektani hadviselés célú felhasználási lehetőségei.

Figyelemre méltó, hogy 1987-ben – tehát jóval az internet és a mobil telefonok által uralt technológia megjelenése előtt – Kaslev (1987, 13. o.) már ezt írta: „Az

»információs robbanás« olyan – az emberiség történetében példa nélkül álló – helyzetet teremtett, amikor az emberek százmilliói lettek a tájékoztatás és a propaganda objektumai a világ minden részén...” Napjainkban már emberek milliárdjairól beszélhetünk...

Zárógondolatok

E történelmi jellegű áttekintésből kitűnik, hogy habár a lélektani hadviselésben alkalmazható kommunikációs lehetőségekre több ezer éves fejlődés jellemző, mégis az ipari forradalom, valamint a XX. században induló információrobbanás adta meg azt a technikai fejlődéssel jellemezhető lökést, amely az első és a második világháború által adott helyzetben, majd később a hidegháború és további konfliktusok során a lélektani hadviselés alkalmazásának a legtöbb esetben szabályozatlanul és korlátlanul tág teret engedhetett.

Irodalom

Ankerl Géza (2004): *Anyanyelv, írás és civilizációk*. Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest.

Bordwell, David - Thompson, Kristin (2007): *A film története*. Budapest, Palatinus

Erdődy János (1973): *Így élt Gutenberg*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest.

Finch, Lynette (2000): *Psychological propaganda: The war of ideas during the first*

half of the twentieth century. Armed Forces and Society, 2000 Spring

Friedman, A. Herbert (2005): *Sex and Psychological Operations*. Letöltés: 2014.01.30. Web: <http://www.psywarrior.com/sexandpr op.html>

Haig Zsolt - Várhegyi István (2008): *A cybertér és a cyberhadviselés értelmezése*. *Hadtudomány* elektronikus száma, 2008. Letöltés: 2014.01.30. Web: http://mhtt.eu/hadtudomany/2008/2008_elektronikus/2008_e_2.pdf

Kaslev, Jurij (1987): *Ideológiai harc vagy lélektani hadviselés?* Kossuth Könyvkiadó, Budapest.

Knezović, Zvonimir – Milković, Darko (2007): *Pszichológiai manőverek, pszichológiai háború és a háborús hírverés*. In: Pavlina, Želimir – Komar, Zoran (szerk.): *Katonapszichológia – Horvát tudományos tapasztalatok (3. kötet)*. Zrínyi Kiadó, Budapest. 301-331.

Lukacs, John (1995): *Az európai világháború 1939-1941*. Európa Könyvkiadó, Budapest.

Marien, Mary Warner (2011): *A fotográfia nagykönyve - A fényképezés kultúrtörténete*. Typotex Kiadó, Budapest.

Meixner Zoltán (2004): *Az internet rövid története*. Letöltés: 2014.01.30. Web (a Heti Világgazdaság folyóirat internetes felülete): <http://hvg.hu/tudomany/20041203in terhist>

- Mező Ferenc (2014): *PSYOPS - avagy: kalandozás a hadak útján, a pszichológia ösvényein, a történelem útvesztőiben*. Kocka Kör, Debrecen
- Mező Ferenc – Mező Katalin (2011): *Kreatív és iskolába jár!* K+F Stúdió Kft., Debrecen
- Molnár József (s.a.): *Kézikönyv a lövésztartalékos tisztek részére II*. Budapest, Magyar Honvédelmi Sportszövetség.
- Múlt-kor (2005): 60 éve indult újra a Filmhíradó. *Múlt-kor történelmi portálon* 2005. június 2-án közzé tett írás. Letöltés: 2014.01.30. Web: <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=9981>
- Panfilov, Artyom (1986): *Az USA rádiója a lélektani hadviselésben*. MRT, Budapest.
- Pix Gábor (2005): *A lélektani műveletek jellemzőinek vizsgálata*. Doktori (PhD-) értekezés. Készült a Zrínyi Miklós nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola keretében. Letöltés: 2014.01.30. Web: http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2006/pix_gabor.pdf
- Roetter, Charles (1974): *Psychological warfare*. B. T. Batsford Ltd., London.
- Warry, John (1980): *A klasszikus világ hadművészete*. Gemini Kiadó, Budapest.

**A LÉGKÖRI NYOMÁS HATÁSA
AZ AZTÉK ZSÁLYAMAG (SALVIA HISPANICA)
KORAI FEJLŐDÉSI SZAKASZÁRA
KÜLÖNBÖZŐ LÉGKÖRI ÖSSZETÉTEL MELLETT**

Szerző:

Vona Nándor Imre
Hógyes Endre Gimnázium

Stonawski Tamás (Ph.D.)
Nyíregyházi Egyetem

Első szerző e-mail címe:
vonanandor@gmail.com

Lektorok:

Irinyiné Oláh Katalin (Ph.D.)
Nyíregyházi Egyetem

Beszeda Imre (Ph.D.)
Nyíregyházi Egyetem

...és további két anonim lektor

Vona Nándor Imre és Stonawski Tamás (2023). A léggöri nyomás hatása az azték zsályamag (*Salvia Hispanica*) korai fejlődési szakaszára különböző léggöri összetétel mellett. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, V. évf. 2023/2. szám*. 35-42. Doi: [10.35404/LH.2023.2.35](https://doi.org/10.35404/LH.2023.2.35)

Absztrakt

A növények alkalmazkodóképessége közismerten kiváló, de nem határok nélküli. Az általunk választott gyorsan csírázó azték zsálya egyedfejlődésének korai szakaszát vizsgálva az eredményekből kitűnik, hogy a léggöri nyomás, mint környezeti tényező

*

**Magyar
Kultúráért
Alapítvány**

**Petőfi
Kulturális
Ügynökség**

A K+I⁺ Stúdió Kft. által kiadott „Lélektan és hadviselés - interdiszciplináris tudományos folyóirat” működését a 2023-2024. tanév időtartama során a Magyar Kultúráért Alapítvány (mint Támogató) és a Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zártkörűen Működő Részvénytársaság (mint kezelő) támogatta. Pályázati azonosító: FIT/00102/2023

meghatározó. A kísérletek tapasztalatai nem csak a hagyományos agrártudományok területén érdekesek, hanem az asztrobiológián belül a nem földi körülmények közötti gazdálkodásban és élelmezésben is.

Kulcsszavak: azték zsálya, légköri nyomáshatás, növénytermesztés, asztrobiológia

Diszciplínák: agrártudomány, asztrobiológia

Abstract

THE EFFECT OF ATMOSPHERIC PRESSURE

ON THE EARLY DEVELOPMENT STAGE OF AZTEC SAGE

(SALVIA HISPANICA) DIFFERENT ATMOSPHERIC COMPOSITIONS

The adaptability of plants is known to be excellent, but it is not without limits. Examining the early stage of individual development of the fast-germinating Aztec sage we have chosen, it is clear from the results that atmospheric pressure as an environmental factor is decisive. The experiences of the experiments are not only interesting in the field of traditional agricultural sciences, but also in farming and food in non-terrestrial conditions within astrobiology.

Keywords: aztec sage, effect of atmospheric pressure, plant cultivation, astrobiology

Disciplines: agricultural science, astrobiology

A növények alkalmazkodóképessége széles tartományon belül változik attól függően, hogy milyen környezeti tényező kombinációk állnak rendelkezésre. A környezeti faktorok közül az egyik kevésbé vizsgált tényező a légköri nyomás. Ennek az az oka, hogy a legtöbb ismert szárazföldi növény a normál légköri nyomáshoz adaptálódott, mely csak relatív kis mértékben változik a vizsgált faktorok mellett az időjárási viszonyok hatására.

A technológia és az űrkutatás fejlődése miatt azonban fókuszba került az űrtelepek létesítésének problémája (Hold, Mars – v.ö.: Zsámboki, 2023). A más bolygókon való hosszabb tartózkodáshoz az űrha-

jások hosszabb távú táplálásának megoldása szükséges, ennek szükséges feltétele, hogy az adott égitesten bőséges vízkészletek legyenek, de az étel szempontjából további vizsgálatot igényel a másik égitesten történő növénytermesztés lehetőségeinek a vizsgálata is.

A kutatásunkban az azték zsálya csírázását és növekedési tulajdonságait figyeltük meg különböző nyomású földi légkörben. A kísérletek elvégzéséhez speciális körülményeket kellett biztosítani, melyhez saját összeállítású kísérleti eszközt terveztünk. Korábbi megfigyeléseinket a normál nyomásnál kisebb nyomású levegőn végeztük azték zsályával, amit sikerült

kiterjesztünk a normálnál nagyobb légnyomásra és CO₂-környezetre is. Az eredmények a korábbi kutatásunknál (lásd: Vona és Stonawski, 2022) megfogalmazott hipotéziseket alátámasztották, így sikerült egy teljesebb képet adni a légköri nyomás növényekre gyakorolt hatásáról.

Irodalmi áttekintés

A csökkentett és a növelt légnyomás egyedfejlődésre történő hatását több kutatócsoport is vizsgálta általában a saláta és a búza növekedésének esetében. A mérések során kitértek az etilén-koncentráció, valamint a morfológiai tényezők, mint a levélnagyság és a biomassa változására (Tang és tsai, 2010). A felhasznált irodalmakban a növények vizsgálatainál különbözött az a nyomásminimum (40-25 kPa), melyen még érzékelhető volt az egyedfejlődés, a közös bennünk azonban az volt, hogy csak akkor hozták a növények a leírt eredményeket, ha az oxigén parciális nyomását megfelelő szinten biztosították. (Goto, Arai és Omasa, 2002). A korábbi kutatási eredményeink az irodalmak eredményeivel jó egyezést mutatnak. A cikkek összehasonlításából kiderül az is, hogy bizonyos változóknak (például a száraz anyag tömege) eltérések vannak, melyet többféle elméleti megközelítéssel próbáltak magyarázni. Az egyik magyarázat azt jelöli meg legvalószínűbb lehetőségként, hogy a csökkentett nyomást a növény stresszfaktorként érzékeli és ezért különböző kompenzációs mechanizmusokkal i-

gyekszik ellensúlyozni annak hatását. (lásd: Stutte és tsai, 2022)

A növelt légköri nyomáson történő kísérletek során relatív magas páratartalom mellett azt tapasztalták, hogy állandó parciális szén-dioxid nyomás esetén az össznyomás növelése csökkenti a fotoszintézis sebességét, a szén-dioxid parciális nyomásának növelésével viszont nő a fotoszintézis sebessége (Takeishi és tsai, 2013).

MÓDSZER

Minta

A vizsgált növény az azték zsálya (*Salvia hispanica*), melyből minden mérőeszközbe 3 db magot helyeztünk, mivel így a három csíranövény átlagos hossznövekedését tudtuk mérni. A mintavétel egy hét elteltével történt, amikor is a növények hossznövekedését vizsgáltuk meg, melyet centiméter pontossággal mértünk meg. Az egy mérőeszközből származó csíranövények hosszértékének átlagát ábrázoltunk és a szórás értékeket a párhuzamos mérések átlagainak szórásából számoltuk ki.

A chiamagra, mint vizsgálandó növényre azért esett a választásunk, mert a mag tömegének kb. 12-szeres mennyiségű vizet képes kocsonyás formában a mag körül megkötni, ami feltételezéseink szerint előnyös lehet a túlélésben bizonyos extrém körülmények között. Továbbá gyors fejlődésű, és eddig a fenti szempontból még nem vizsgált. A szakirodalmi összefoglalók is csak olyan mérésekre utalnak, ahol azt állapították meg, hogy érzékeny a növény a

tengerszint feletti magasságra. Ott leginkább természet kapcsán merült fel ennek a változónak a vizsgálata, ahol megállapították, hogy a tengerszint feletti magasság szignifikánsan befolyásolja a magok összetételét, illetve a kifejlett növény terméshozamát (Ayerza és tsai, 2009).

Eszközök

A kísérletek elvégzéséhez saját tervezésű eszközt készítettünk, melynek fő kritériuma az volt, hogy kibírja a belső 20-200 kPa nyomásértékeket, és a beállított nyomásértékeket tartani is tudja egy héten keresztül. Fontos tervezési szempont volt a tartály áttetszősége is, hogy a készülékben csírázó növény megfigyelhető legyen szabad szemmel is, így esett a választásunk a poli(metil-metakrilát) anyagú csőre, melyből 10 cm hosszú darabokat vágunk le és mindkét végét menettel láttuk el. A tartályok aljára egy golyóscsapot illesztettünk, így tudtuk biztosítani a nyomás beállítását és megtartását a tartályokban. A csatlakozásnál megfelelő tömítőzsínóval biztosítottuk a légmentes záródást. A cső felső végére szerelt nyomásmérő segítségével folyamatosan ellenőrizni tudtuk a beállított nyomásértékeket. A kívánt levegőnyomás beállításához egy módosított pumpát használtunk, míg szén-dioxidos mérések esetében egy kereskedelmi forgalomban kapható kis-méretű szén-dioxidpalack segítségével oldottuk meg a megfelelő közegnyomás kialakítását.

Eljárás

Minden kísérleti eszközbe 3-3 db chiamagot helyeztünk el egy korong alakú 0,5 cm-es átmérőjű vattára, melyet a csírázáshoz szükséges víz biztosításához benedvesítettünk (10 cseppet használva). A kész összeállítást egy héten keresztül állandó szobahőmérsékleten és nyomáson tartottuk, majd az utolsó napon lemértük a csíranövények hosszát.

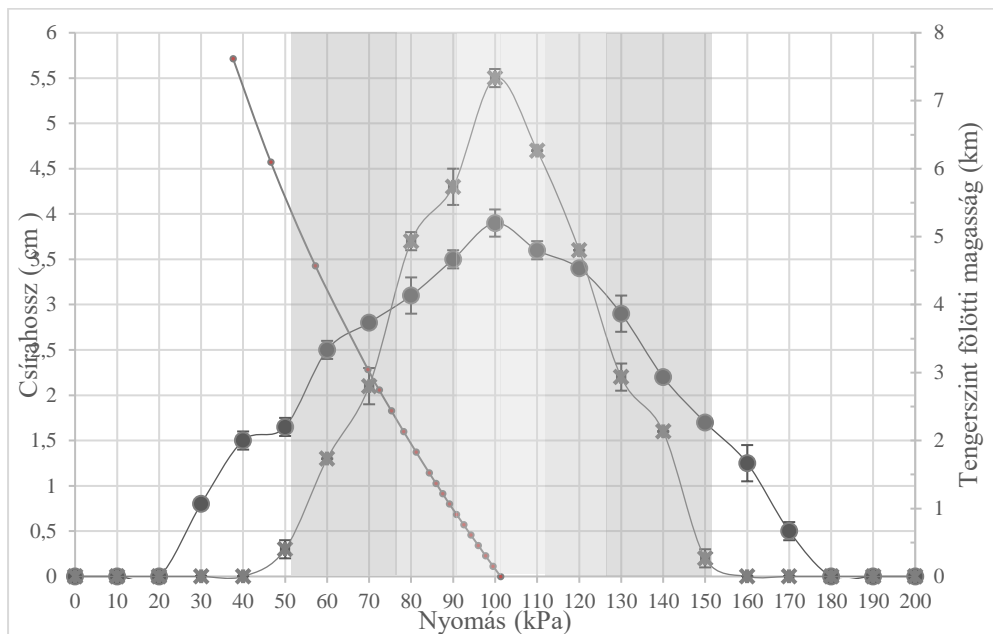
A méréseket három különálló tartályban végeztük párhuzamosan különböző nyomás- és gázközeg mellett. A hossz-méréseket az egyes tartályokban ötször végeztük el, melynek átlagolt eredményeit használtuk a későbbi kiértékelésben.

Eredmények

Az 1. ábra mutatja be a csírahosszokat a nyomás függvényében. A viszonyítás érdekében a jobboldali függőleges tengelyen az adott légköri nyomásokhoz tartozó tengerszint fölötti magasságokat is feltüntettük, illetve szürke sávokkal bizonyos jellemző nyomásintervallumokat is bejelöltünk.

Az 1. ábrán világos szürke sáv mutatja a légköri nyomáshoz képesti 10%-os, a közép szürke sáv 25%-os és a sötét szürke sáv 50%-os eltérés-tartományát. A növényzet megjelenésének tengerszint fölötti magasságfüggésével is jó összhangban vannak ezek az értékek, hiszen a Himaláján 4000-6000 méter között még találunk növényzetet, sőt az elmúlt időszak felmelegedésének következtében egyre feljebb húzódik a vegetáció.

1. ábra. A csíranövények átlagos hossza a nyomás függvényében szobahőmérsékleten normál összetételű légkörben (körrel jelölt), és szén-dioxidos környezetben (négyzettel jelölt), továbbá a viszonyítás érdekében a kis körrel jelölt vonal a tengerszint fölötti magassághoz tartozó légnyomásértékek láthatóak. Forrás: a Szerzők

Természetesen ekkora tengerszint fölötti magasságoknál a hőmérséklet, mint korlátozó tényező relevánsabb faktor, mint a nyomás, de amint az eredményekből is látszik, a növények ehhez a nyomásértékekhez is tudnak alkalmazkodni szobahőmérsékleten.

A 1. ábráról leolvasható, hogy a nyomás igen jelentősen befolyásolja a csíranövekedést. A két haranggörbe közül a CO_2 közeg méréseinek eredményei alapján szűkebb, maximuma meghaladja a normál légkör-összetétel melletti hosszértéket. A

normál összetételű közegben a túróképességi görbe szélesebb, azaz szélesebb nyomástartományban képes intenzív növekedésre a növény, a hosszok nem jelentősen térnek el a maximumtól. A szén-dioxidos környezetben viszont egy keskenyebb légnyomástartományra korlátozódik a csíranövény növekedése és 75-125 kPa tartományban meghaladja a normál légköri összetételben megfigyelt csírahosszokat (az 1. táblázatban félkövér betűtípussal jelölve).

1. táblázat. A csíranövények átlagos hossznövekedése különböző nyomásértékeken, normál légkör- és szén-dioxidos közegben. Forrás: a Szerzők

Nyomás (kPa)	170	160	150	140	130	120	110	100	90	80	70	60	50	40	30
Normál légköri összetétel (cm)	0,5±0,1	1,25±0,2	1,7	2,2	2,9±0,2	3,4	3,6±0,1	3,9±0,15	3,5±0,1	3,1±0,2	2,8	2,5±0,1	1,65±0,1	1,5±0,1	0,8
Szén-dioxidos közeg (cm)	0	0	0,2±0,1	1,6	2,2±0,15	3,6	4,7	5,5±0,1	4,3±0,2	3,7±0,1	2,1±0,2	1,3	0,3±0,1	0	0

A 1. táblázatban és a 2. ábrán látható a növénycsírák átlagos hossza a hetedik napon. Azonban fontos megjegyezni, hogy biológiai rendszerekhez mérten ezek a szórások sokféle tényezőtől adódhatnak és az említett kutatásokban feltüntetett adatok is hasonló nagyságrendű szórási értékekkel bírnak.

Megvitatás

A vizsgált növénynél megállapítható, hogy a földi körülményekhez optimalizá-

lódott és bármilyen tartós kis mértékű légnyomásbeli eltérés befolyásolja a fejlődését. Továbbá az is megfigyelhető, hogy a légköri gázok aránya is meghatározza az életműködésüket, hiszen a szén-dioxid koncentrációjának növelése hatással volt a növekedésre. Az eredményekből az is látszik, hogy ezen két változó (nyomás és összetétel) komplex hatást gyakorol a növényfejlődésre, hiszen a növények a légkörből veszik fel a szén-dioxidot, majd asszimilálják és építik fel saját szöveteiket, szerveiket.

2. ábra: A csírázás a kásérleti eszközben a hetedik napon: bal szélén 50 kPa, középen 60 kPa és jobb szélén 70 kPa nyomáson normál légköri összetétel mellett. Forrás: a Szerzők

A légnyomás változtatása a környezetet és a növény sejtjei közötti egyensúlyi folyamatokat borítják fel, ami egy szintig tolerálható biokémiai folyamatok által.

A megemelkedett szén-dioxid koncentráció bizonyos határokig előnyös, hiszen a légzési gázok egyensúlyát megváltoztatja, azaz többet tud felhasználni a növény saját szerves anyagainak szintézisére, viszont ennek mértéke sem korlátlan. A két változó összekapcsoltságának oka, hogy a légnyomást befolyásolja a közeg részecskeszáma, melybe a szén-dioxid is beletartozik, hiszen a szén-dioxid felvétel és leadás is nagyban befolyásolja a külső nyomás értékét.

Korlátozások

A mérésorozat időtartamát azért egy hétben határoztuk meg, mert egyrészt a kritikus korai növekedési szakaszra fókuszáltunk, hiszen ebben a fázisban a legérzékenyebbek a növények a különféle stresszfaktorokra, másrészt az általunk használt eszközök nem lettek volna alkalmasak hosszútávú megfigyelésekre, hiszen a korai szakaszban a növény térfogata még elhanyagolható a cső térfogatához képest, így a biokémiai folyamatokból adódó gázcsere nyomásra gyakorolt hatása is alig kimutatható mértékű lesz ebben az esetben.

Az irodalmi tapasztalatok alapján megállapítható, hogy egyes növények másodlagos metabolitok termelésével és egyéb kémiai anyagokkal is kompenzálhatják a stresszfaktorok hatásait, melyre ezen

kutatás nem tér ki a mérőeszköz adottságai miatt. Továbbá a mérőeszköz nagyobb méretű kivitelezése egy sokkal nagyobb anyag és infrastruktúra igényű projekt, ahol újabb technológiai kihívások jöhetnek elő.

Konklúziók

Az eredményekből megállapítható, hogy az azték zsálya növekedésére a légnyomás, mint abiotikus környezeti tényező, meghatározó jelentőségű. A légköri nyomáshoz képest bármilyen irányú nyomáseltérés negatívan hat a növény fejlődésére, mely morfológiai változásokban is érzékelhető. Az értékek egy normál eloszlási görbét rajzoltak ki, mely normál légköri összetétel esetében tágabb optimum tartománnyal rendelkezik. A légkör összetételének megváltoztatásával, jelen kísérletben szén-dioxidra történő cseréjével ez a görbe módosul. A CO₂ közegben is megmarad a normál eloszlási görbének az optimum pontja, de szűkül az ideálshoz közeli növekedési tartomány. A két görbe alapján látszik, hogy a szén-dioxid, mint közeg a középső 20-25%-os légnyomásérték-változás tartományban intenzívebb a csírafejlődés a normál légköri összetételhez képest, viszont a tartománytól mindkét irányban távolodva drasztikusan csökken a szén-dioxidos közegben a növekedés üteme. Az eredményeink hasonló tendenciákat mutatnak más növényekkel végzett publikált kísérletekhez (Tang és tsai, 2010). Méréseink mindegyikénél vízgőzzel telített

környezet alakult ki a tartályokban a nedves vattapamacsok miatt, a páratartalom csökkentése valószínűleg befolyásolná ezen eredményeket, hiszen több irodalmi mérés alapján kimutatható ennek meghatározó jellege (Takeishi, és tsai, 2013).

Az eredményeink felhasználása hasznos lehet mind agrártudományi szempontból, mint űrkutatási szempontból, hiszen mindkét területen fontos, hogy minél hatékonyabban tudjanak magas tápértékű élelmiszert előállítani a normál körülményektől eltérő közegben is.

Irodalom

- Ayerza, R., & Coates, W. (2009): Influence of environment on growing period and yield, protein, oil and α -linolenic content of three chia (*Salvia hispanica* L.) selections. *Industrial Crops and Products*, 30(2), 321–324. Doi:[10.1016/j.indcrop.2009.03.009](https://doi.org/10.1016/j.indcrop.2009.03.009)
- Goto, E., Arai, Y. & Omasa, K. (2002): Growth and development of higher plants under hypobaric conditions. *SAE Technical Paper Series No. 2002-01-2439*, 2002.
- Stutte, G.W., Yorio, N. C., Edney, S. L., Richards, J. T., Hummerick, M. P., Stasiak, M., Dixon, M. & Wheeler, R. M. (2022): Effect of reduced atmospheric pressure on growth and quality of two lettuce cultivars. *Life Sciences in Space Research* 34, 37-44. pp. Doi: [10.1016/j.lssr.2022.06.001](https://doi.org/10.1016/j.lssr.2022.06.001)
- Takeishi, H., Hayashi, J., Okazawa, A., Harada, K., Hirata, K., Kobayashi, A., & Akamatsu, F. (2013): Effects of elevated pressure on rate of photosynthesis during plant growth. *Journal of Biotechnology*, 168(2), 135–141. Doi:[10.1016/j.jbiotec.2013.08.012](https://doi.org/10.1016/j.jbiotec.2013.08.012)
- Tang, Y., Guo, S., Dong, W., Qin, L., Ai, W., & Lin, S. (2010): Effects of long-term low atmospheric pressure on gas exchange and growth of lettuce. *Advances in Space Research*, 46(6), 751–760. Doi:[10.1016/j.asr.2010.04.032](https://doi.org/10.1016/j.asr.2010.04.032)
- Vona, N. és Stonawski, T. (2022): A csökkentett nyomás hatása az azték zsályamag (*Salvia hispanica*) korai fejlődés szakaszára. Fenntartható Tápanyag-gazdálkodási Tudományos Műhely Konferenciája 2022: *Innovatív megoldások a XXI. század mezőgazdaságában : Konferencia kiadvány*. Nyíregyházi Egyetem, Műszaki és Agrártudományi Intézet, Nyíregyháza pp. 166-171.
- Zsámboki Zsolt (2023): Kiss László: az orosz űrszonda mérőfldkő volt, de még nem ért véget az űrverseny. *Infostart*, 2023.08.21. Letöltve: 2023.12.26. URL: <https://infostart.hu/kulfold/2023/08/21/kiss-laszlo-az-orosz-urszonda-merfoldko-volt-de-meg-nem-ert-veget-az-urverseny>

A TÖRTÉNELEM TANÍTÁSÁNAK MÓDSZEREI TANULÁSBAN AKADÁLYOZOTT TANULÓKAT (IS) NEVELŐ ISKOLÁKBAN

Szerző:

Mező Katalin (Ph.D.)
Debreceni Egyetem (Magyarország)

Szerző e-mail címe:
kata.mezo1@gmail.com

Lektorok:

Szabóné Balogh Ágota (Ph.D.)
Gál Ferenc Egyetem

Lestyán Erzsébet (Ph.D.)
Gál Ferenc Egyetem

...és további két anonim lektor

Mező Katalin (2023). A történelem tanításának módszerei tanulásban akadályozott tanulókat (is) nevelő iskolákban. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, V. évf. 2023/2. szám*. 43-59. Doi: [10.35404/LH.2023.2.43](https://doi.org/10.35404/LH.2023.2.43)

Absztrakt

A jelenleg hatályos, 2020-ban kiadott Nemzeti alaptantervben megjelenő „Történelem és állampolgári ismeretek” műveltségterület részeként jelenik meg a történelem tantárgy az általános iskolák felső tagozatos tantárgyai között. A történelem tanulása megjelenik a tanulásban akadályozott, sajátos nevelési igényű tanulók tanítási elvárásai között is, azonban e tanulók tanítása eltérő ismereteket és módszereket alkalmazását igényli a történelem tanároktól és/vagy a történelem tanítására képzett gyógypedagógusoktól.

*

Magyar
Kultúráért
Alapítvány

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

A K+F Stúdió Kft. által kiadott „Lélektan és hadviselés - interdiszciplináris tudományos folyóirat” működését a 2023-2024. tanév időtartama során a Magyar Kultúráért Alapítvány (mint Támogató) és a Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zártkörűen Működő Részvénytársaság (mint kezelő) támogatta. Pályázati azonosító: FIT/00102/2023

Jelen tanulmányban bemutatásra kerülnek a tanulásban akadályozott tanulók történelem tanulását befolyásoló, nehezítő főbb jellemzők. Majd górcső alá vesszük a tanulmányban érintett tanulói csoport történelem tanítását segítő módszereket és eljárásokat, annak érdekében, hogy a történelem tanulása és tanítása egyaránt élményszerűbbé váljon a tanítási/tanulási nehézségek fennállása ellenére.

Kulcsszavak: történelem, történelem tanítás, tanulásban akadályozottság, sajátos nevelési igény

Diszciplínák: neveléstudomány, történelem

Abstract

METHODS OF TEACHING HISTORY IN SCHOOLS

EDUCATING (ALSO) STUDENTS WITH LEARNING DISABILITIES

The subject of history appears as part of the 'History and Civic Knowledge' field in the current National Core Curriculum issued in 2020, specifically in the upper grades of primary schools. History education is also outlined for students with learning disabilities and special educational needs. However, teaching history to these students requires the application of different knowledge and methods by history teachers and/or educators specialized in teaching history to students with special needs. This study presents the main characteristics that influence the learning curve of history for students with learning disabilities. Subsequently, the study focuses on methods and procedures to assist in teaching history to the group of students examined in this paper. The aim is to make history learning and teaching more engaging, despite the existing challenges in the teaching and learning process.

Keywords: history, history teaching, learning disabilities, special educational needs

Disciplines: educational science, history

Magyarországon a történelem tanítása több évszázadra vezethető vissza, önálló tantárgyként való megjelenése a 17-18. századra datálható. Az első kifejezetten tankönyvnek szánt, történelemmel is foglalkozó foglalkozó írás Apáczai Csere János nevéhez fűződik, melyben a világ teremtésétől egészen 1654-ig (a Magyar Enciklopédia megjelenési dátumáig) van-

nak történelmi eseményekre, időpontokra, személyekre vonatkozó tartalmak. A 18. századtól az egyetemes és a hazai történelemtanítás általánossá vált a hazai iskolákban, így a történelem tantárgy tanítása az egyik legnagyobb múlttal rendelkezik, a többi tantárgy között.

Napjainkban a történelemtanítás kereteit a Nemzeti alaptanterv határozza meg,

melynek jelenleg hatályban lévő tartalmát az 5/2020. (I. 31.) Kormányrendelet tartalmazza. A 2020-as Nemzeti Alaptantervhez illeszkedő tartalmi szabályozók között található meg a Kerettantervek az egyes iskolatípusokra, pedagógiai szakaszokra, tantárgyra vonatkozóan, így külön Kerettantervek állnak rendelkezésre a sajátos nevelési igényű (köztük a tanulásban akadályozott) tanulók oktatásához is.

Jelen tanulmány a tanulásban akadályozott tanulók történelem tanításának módszereivel foglalkozik. Azok a tanulók tartoznak ebbe a csoportba, akik „az idegrendszer biológiai és/vagy genetikai okokra visszavezethető gyengébb funkcióképességei, illetve a kedvezőtlen környezeti hatások folytán tartós, átfogó tanulási nehézségeket, tanulási képességzavart mutatnak” (Mesterházi, 1998, 54.). A tanulásban akadályozott tanulók kisebbik része eltérő tantervű általános iskolákban tanul, viszont jelentős részük integrált nevelésben részesül a többségi iskolákban. A tanulásban akadályozott tanulók, sajátos nevelési igényű tanulók, így a tanításuk során is speciális módszereket igényelnek a megfelelő fejlődés eléréséhez. Ezen speciális módszerek ismerete különösen szükséges a történelem tanítása során, mivel e tárgy tartalmának a megértése talán az egyik legnehezebb a tanulásban akadályozott tanulók számára az állapotukból, különösen a kognitív képességek terén mutatott elmaradásokból adódóan. A tanulásban akadályozott gyermekeket, tanulókat általánosságban „a megismerő tevékenység jelentős zavara jellemzi, amely az

észlelés, az emlékezet és figyelem, valamint a gondolkodási funkciók rendellenességében nyilvánul meg” (Rottmayer, 2006, 7.), ezek fejlettlensége jelentős mértékben befolyásolja a múltból való emlékezetre, a képzeletre, a térben és időben való tájékozódásra épülő történelem tantárgy tanítását.

Történelemtanítás a tanulásban akadályozott tanulók esetében

A korábbi, 2012-ben kibocsátott alaptantervhez képest fontos változás lépett érvénybe a 2020-as NAT módosítással, hiszen az „Ember és társadalom” műveltségterület helyébe a „Történelem és állampolgári ismeretek” került. E műveltségterülethez jelenleg három tárgy sorolódik: 1) a történelem, 2) az állampolgári ismeretek és 3) a hon- és népismeret tantárgyak. A „Történelem és állampolgári ismeretek” műveltségterület a tanulásban akadályozott tanulók esetében is a felső tagozatban jelenik meg, azonban a tanítás előkészítése és megvalósítása során minden esetben figyelembe kell venni a tanulók, pedagógiai-gyógypedagógiai, pszichológiai sajátosságait.

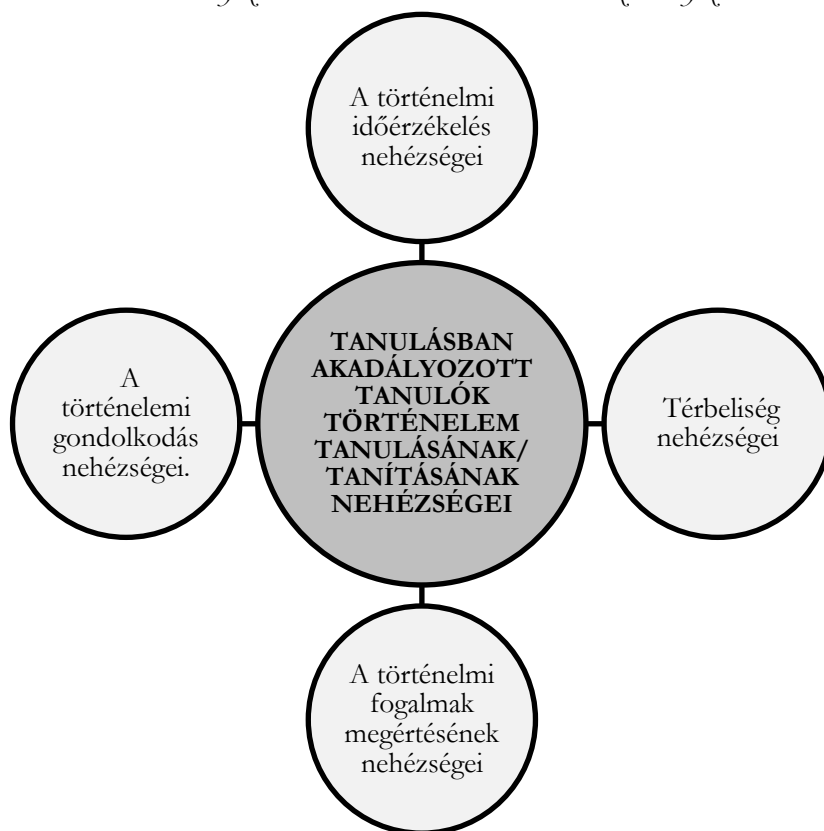
„Aki történelmet tanít, arra vállalkozik, hogy tanítványait szakszerűen segíti a történelmi megismerés folyamatában. Tanulóinak figyelmét a múltra irányítja, és segíti őket a történelem megismerésében, megértésében, a múlt rekonstruálásában és értelmezésében” (F. Dárdai, 2006, 66.). Az iskolai történelemtanítás célja a történelmi műveltség elsajátítása, a nemzeti identi-

tástudat kialakítása, de fontos az Európához tartozás érzésének kialakítása is. Az iskolai történelemtanítás hagyományosan az őskortól napjainkig terjedően dolgozza fel valamennyi történelmi kor magyar és egyetemes történetét. A tanulásban akadályozott tanulók történelem tanításának célja azonos a hasonló korú társaikkal, azaz fókuszában a múlttól való tudás, a társadalmi együttélés és a közösséghez tartozás szerepének és lehetőségeinek megértése áll. A tantárgy rendkívül összetett, és a tanulásban akadályozott tanulók esetében e tárgynak rendkívüli jelentősége van a

helyes értékrend kialakításában (az etika tantárgy mellett). A történelem tanítása során középpontba kell állítani a múlt reális megismerését, a térben és időben való pontos tájékozódást, a nemzeti identitástudat kialakítását, az ok-okozati összefüggések láttatását, azonban fontos annak az ismerete, hogy milyen nehézségek akadályozhatják a tanítási folyamatokat a sajátos nevelési igényű tanulók esetében.

A történelem tanítását befolyásoló tényezők a tanulásban akadályozott tanulók esetében (1. ábra):

1. ábra: Tanulásban akadályozott tanulók történelem tanulását nebezítő tényezők. Forrás: a Szerző

1) *A történelmi időérzékelés tanításának nehézségei:* az idő absztrakt fogalom, a tanulásban akadályozott tanulók azonban nem vagy kevésbé képesek az elvont, absztrakt gondolkodásra. Az idő az események látszólag folyamatos sorrendjének érzékelésére utal, azonban ezeknek az eseményeknek az összekapcsoláshoz az elvont időben való tájékozódás képességére is szükség van. A tanulásban akadályozott tanulók leginkább a szubjektív időben való tájékozódásra, illetve az önmagukhoz viszonyított idő megismerésére képesek, azaz a saját eseményekhez, történésekhez kötődve élik meg a világot, így a történelmi múltban való tájékozódás fejlesztése csak a sajátélményű tevékenységek fókuszpontba helyezésével lehetséges.

E tekintetben megjelenő legjellemzőbb problémák:

- a kronológiai sorrend megértésének nehézségei, azaz az események időbeliségének ismerete és az időbeliség megértése legtöbbször nem alakul ki (és nem is várható el) az esetükben.

- a dátumok, időpontok megjegyzésének nehézségei. A tanulásban akadályozott tanulók tanítása esetében nem az a fontos, hogy mikor, melyik időpontban, vagy korszakban történtek az események, hanem, hogy ismerjék és legyen tudásuk az adott eseményről, ha például egy beszélgetésben az adott történelmi témakörre kitérnek. Az évszámok befűlézése az esetükben szinte lehetetlen, vagy ha képesek rá, akkor üres, jelentéstartalom nélküli ismételésről lesz szó.

- periodizáció nehézségei. A tanulásban akadályozott tanulók nehezen értik meg az azonos rendező elvek alapján rendeződő időrendi egységekre tagolás rendszerét, ezért e tekintetben a vizualizációnak nagyon jelentős szerepe van a tanításban. A múlt tényei közötti eligazodás szinte elképzelhetetlen a periodizáció nélkül, ezért ezeket legalább látszólagosan érzékelteni kell a számukra például időtáblák; színes, képes párhuzamos idősíkok segítségével.

- a szinkronia (syn = együtt; chronos = időintervallum), egyidejűség megértésének nehézségei: az azonos időintervallumban történő események felfogásának, megértésének nehézségei.

- a diakronitás (dia = túl; chronos = időintervallum) nehézségei: egy jelenség különböző korszakokban történő vizsgálatának nehézségei.

- emellett gyakran találkozhatunk az anakronizmus, azaz a kortévesztés, időrendi tévedés jelenségével a tanulásban akadályozott tanulók esetében.

2) *Térbeliség tanításának nehézségei:* a történelmi térbeliség érzékeltetési nehézségei esetében hasonló problémákkal találkozhatunk, mint az időbeliségnél. A tanítás során számolni kell a térbeliség ismeretének, illetve a térbeli tájékozódás fejlettségének következményeivel. Számos tanulásban akadályozott a tanuló kisgyermekkorától küzd téri tájékozódási zavarokkal, melynek fejlesztése folyamatos gyógypedagógiai megsegítést igényel. A

történelem tanítása szempontjából a térbeliség érzékelés zavarai hatással vannak a természeti, táji adottságok megértésére, a történelem tanítás alapeszközeinek – a térképeknek, vaktérképeknek, fali- vagy kézitérképeknek a használatára, illetve az azonos korszakban zajló események térbeli elhelyezkedésének megértésére. A tanulásban akadályozott tanulók általános jellemzője a dysorientáció, amely a tájékozódás kiterjedt zavarát jelöli, s egyszerre jelenhet meg időben, térben, személyben.

3) *A történelmi fogalmak megértésének nehézségei:* a történelmi fogalmak megértése és felfogása, illetve már a fogalmak kialakításának nehézségével és/vagy képtelenségével lehet találkozni a tanulásban akadályozott tanulók esetében. A történelmi fogalmakban mindig emberi, társadalmi kapcsolat – az ember és ember, az ember és természet, az ember és az általa létrehozott társadalmi összefüggések-, kölcsönös történelmi viszonyokban összegződnek. A fogalmak kialakítása minden tantárgy esetében nagy nehézséget jelenthet, hiszen a fogalmak alapelemei (a címke és a tulajdonságlista) kialakítása nem minden esetben történik meg (bővebben lásd: Mező, 2011; Mező, 2022). A fogalmak kialakítása összetett folyamat, melyre nagy hangsúlyt kell helyezni a tanulásban akadályozottak esetében (gondoljunk csak arra, hogy ha a tanuló számára elhangzik például a „reneszánsz” vagy a „reform” kifejezések, de a szó jelentését, vagy annak belső, legegyszerűsített tartalmát senki

nem magyarázza meg – ennek következménye legfeljebb a papagájszerű szóismétlés, a bemagolás lehet, mindenféle értő használat nélkül).

4) *A történelmi gondolkodás nehézségei.* A történelmi gondolkodás a magasabb szintű gondolkodási képességekhez tartozik, amely révén a személy képes a megszerzett ismeretek rugalmas adaptálásra. „...a történelmi ismeretek értelmes befogadása is folyamatos értelmezést és újragondolást jelent. Egy ilyen reflektív történelemszemlélet kialakítása már összetett gondolkodásfejlesztést igényel” (Kojanitz, 2014, 190.). A történelmi gondolkodás kialakulását a tanulásban akadályozottak esetében a kognitív képességek zavara okozza, az alapfunkciók fejletlensége következtében a ráépülő magasabb rendű funkciók kialakulása nem várható. Az alábbi következményekkel kell számolni:

- a konkrét gondolkodás megragadása: szószerinti gondolkodás; a metaforák limitált használata, az árnyalatok megértésének hiányával együtt; egyoldalú gondolkodás, absztrakcióra (elvonatkoztatásra) kevésbé képesek.
- tartalmi szegénység: beszédükben jellemzően olyan gondolatok jelennek meg, amelyek kevés információt nyújtanak. A megfogalmazásaikat az üresség, gyakori ismételtetés, pontatlanság, s zavaros mondatok vagy az információnélküliség jellemzi.
- túlértékelt eszme: gyakran olyan hamis vélekedéshez is ésszerűtlenül ragaszkod-

nak, amelyek nem a saját gondolataikból származnak. Előfordulhat, hogy olyan eszmerendszerekkel azonosulnak, amelyek nem a megfelelő értékrendet közvetítik (ezért kell átgondoltan kezelni például a háborúkra, despotikus eszméket valló történelmi vezetők bemutatását stb. szolgáló témákat). Emellett nagyon jellemző a tanulásban akadályozott tanulóakra a fokozott befolyásolhatóság, a kialakulatlan önértékelés, önismeret és a másoknak való megfelelési szándék miatt.

- ítéletalkotási nehézségek, zavarok, melyek gyakran társulnak a reflektivitás képességének nehézségeihez és a vitakészség hiányához. A racionalitáson és tényeken alapuló vita gyakorlása, ezért a történelem óra feladatai között is meg kell, hogy jelenjen.

Belátható, hogy e nehézségek nagyon megnehezítik a történelem lényegének és tananyagtartalmainak átadását, hiszen pont azon képességek hiányoznak, vagy eltérően fejlettek, amelyek a történelem megértő felfogását és alkotó feldolgozását segítik. Ugyanakkor a tanulásban akadályozott tanulók esetében is el lehet érni a valódi célt: a történelem megszerettetését, a történelem iránti érdeklődés és nyitottság kialakítását. Fontos, hogy a tanulásban akadályozott fiatalok is képesek legyenek a történelmi témájú beszélgetésekbe, kommunikációba való bekapcsolódásra, ezért célként fogalmazható meg annak megalapozása, hogy a későbbiekben ne érezzék magukat kívülállóknak egy-egy társasági esemény során.

Történelemtanítás narratív megismerés révén – „valamivel/valakivel történik valami”

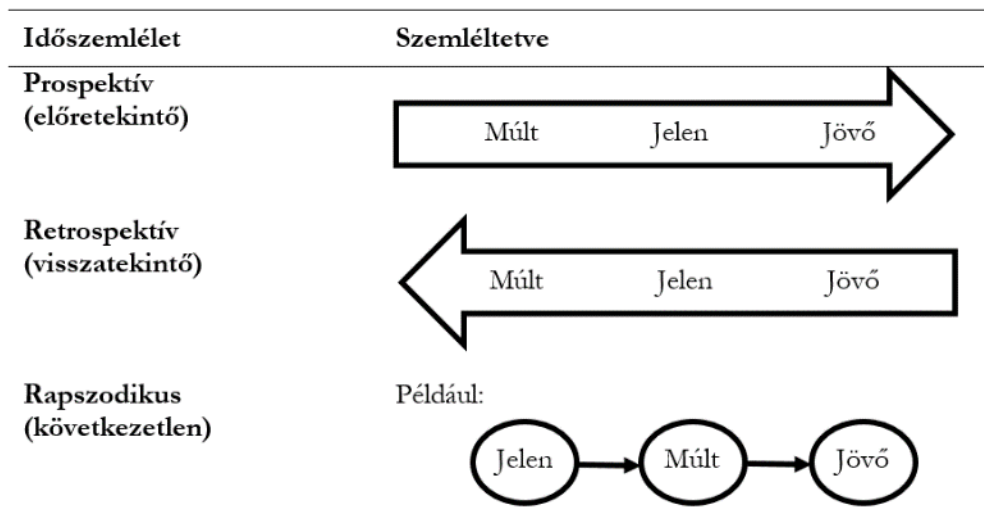
A történelemdidaktika legfontosabb ismervelei közé a forrásközpontúság, az elbeszélésközpontúság és a képességfejlesztés (gondolkodásfejlesztés, kompetenciafejlesztés) sorolható. A számos egymás után és egymás mellett létező, a történelemtanítást is meghatározó elmélet közül napjaink történelemtanítására leginkább a narratív megismerés és a kompetencialapú történelemtanítás jellemző, mely jól alkalmazható a tanulásban akadályozott tanulók esetében is.

A narrativitás (elbeszélés) eseménysort mutat be a múltból a jövő felé tekintő, a jövőből a múlt felé (vissza)tekintő, vagy kevert (nehezen érthető) időrendben (2. ábra).

Az elbeszélés szólhat a való világról vagy játszódhat kitalált környezetben. A narratívák legtöbbször történetek (idő, hely) amelyeknek szereplői emberek, vagyis az elbeszélés nem pusztán leírás, hanem egyben magyarázat is. „Az elbeszélés leír és egyszersmind megmagyaráz” (Gyertyánfy, 2018), így a pedagógus az emberi érzésekkel, gondolatokkal és élményekkel megfűszerezve adja át az ismereteket a tanulók számára.

Az elbeszélés-központúság a történelemtanításban mind az emberiség múltjáról szóló, elbeszélhető történetek birtoklását (vagyis a tanuló sajátjává vált ismereteket), mind a történelmi elbeszélés természetének, szabályainak ismeretét magába foglalja (Brauch, 2015).

2. ábra: Eseménysorok közlésének típusai a közlemény kronológiai szemlélete szerint. Forrás: a Szerző

Ehhez az elmélethez jól illeszkedik a kompetenciaalapú történelemtanítás gondolata, mely elsősorban a képességfejlesztést helyezi a középpontba, s azon az állításon alapul, hogy nem érdemes ismereteket megtanulni, mert ezek a felgyorsult világban hamar elavulnak (vagy az online hálón keresztül könnyen hozzáférhetők). Ehelyett az ismeretek elsajátításhoz szükséges kompetenciák szerepelnek (jelen esetben itt gondolni kell a tudás és ismeretek birtoklása mellett a megismerési képességek, az orientációs képességek, a történelmi gondolkodás képességének kialakítására és ezek jövőre vonatkozó alkalmazásra, valamint a történelem iránti nyitott attitűd kialakítására stb.).

A tanulásban akadályozott tanulók történelem tanítása során javasolt pedagógiai módszerek, eljárások

A Pedagógiai Lexikon (1987) leírása szerint az oktatási módszereknek azon eljárások, tevékenységek, szervezési módok, technikák tudatosan tervezett és alkalmazott összességét nevezzük, amelyek segítségével a kitűzött oktatási cél megvalósul. A görög „methodosz” vagy a latin „methódus” szó jelentése, a célhoz vezető út. A történelemtanítás sikerességének egyik feltétele a módszerek megfelelő, az adott csoporthoz illeszkedő, differenciált megválasztása és alkalmazása. A tanítási órán alkalmazott módszer függhet a nevelési céltól, a tanítás tartalmától, az ebből

következő didaktikai feladattól, a tanuló életkorától, fejlettségi fokától, az osztály összetételétől és a nevelő személyiségétől, pedagógiai kulturáltságától.

A tanulásban akadályozott tanulók történelemtanítása során alkalmazott módszerek és eljárások hat főbb csoportját különböztetjük meg:

- 1) szóbeli módszerek;
- 2) írott források;
- 3) képi és audiovizuális források,
- 4) tárgyi emlékek, és
- 5) íratlan szellemi hagyományok felhasználása, valamint e módszerek együttes használata révén kialakuló:
- 6) kombinált módszerek és eljárások.

Szóbeli módszerek

A szóbeli módszerek a történelemtanítás során is gyakran alkalmazott módszerek, azonban fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a tanulásban akadályozott tanulók esetében ezek a módszerek gyakran kevésbé eredményesek, mint az egyéb tanítási eljárások. A szóbeli információk mennyiségétől és minőségétől függ, hogy a tanulók mennyit fognak fel az elhangzottakból. A történelem tanulási tartalmak elsajátításához szükséges a hosszabb idő biztosítása. A történelem tanítás során érdemes a megszokottnál lassabban és kevesebbet beszélni és hosszabb időt szánni a bevésésre, gyakorlásra.

A szóbeli módszerek közé sorolhatók a tanári-tanulói közlésformák: az elbeszélés, a leírás, a magyarázat, a közös megbeszélés, a vita és a tanulói beszámoló. A kom-

munikációs nehézségek miatt, azonban ezek a szóbeli módszerek sokkal korlátozottabban alkalmazhatók, mint hasonló korú társaik esetében. Az élő szó többnyire jelentős erővel bír a tanítás során, de csak abban az esetben, ha a pedagógus képes a történelmi hitelesség, az időrendiség tartására és a színes, érdekes stílusú elbeszélés biztosítására. A szóbeli módszerek a pedagógustól történelmi jártasságot, pontosságot és karizmatikus előadóképességet várnak el.

A tanulásban akadályozott tanulók esetében fokozottan ügyelni kell a rövid mondatokban való közlésekre, a tanulási folyamatok apró lépésekre bontására és a jól érthető artikulációra is. Ugyanakkor törekedni kell a kifejezőképesség fejlesztésére, az intenzív beszélgetés lehetőségének biztosítására.

Írott források

Az írott szöveg alkalmazása a tanulásban akadályozott tanulók esetében csökkentett tananyagtartalommal elkészített tankönyveken keresztül történik. Az írott források közé tartoznak az írott történelmi források, dokumentumok, melyek egy része a tudatos megőrkítés szándékával az utókor számára készített íráskorok: rendszerint elbeszélő források, mint krónika, gesta, annales, életrajz, napló stb.. Illetve az írott források másik típusa a spontán módon a közigazgatási, igazságszolgáltatási, gazdasági, katonai, egyházi és más szervezetek működése során létrejött források, mint például: oklevél, urbárium, tizedjegyzék,

törvény, rendelet, bírósági vagy testületi jegyzőkönyv, térkép, tervrajz, sírfeliratok stb.. Ide tartoznak még a népszerű szakirodalmi művek, a történelmi tárgyú szépirodalmi alkotások is.

A tanulásban akadályozott tanulók ritkán szeretnek olvasni, ezért ezt tudomásul kell venni a tanítás során. A szemelvények kiválasztásánál igazodni kell a tartalmi követelményekhez és a tanulók életkori és kognitív képességbeli sajátosságaihoz. A feldolgozás során elsődlegesen a pedagógus felolvasó jellegű bemutatására kerül sor, a tanulók általi önálló feldolgozás csak nagyon lerövidített és könnyű szövegek esetében várható. A felolvasásnál mindig ki kell térni a fogalmak tisztázására a megértés ellenőrzésére.

Azoknál a tanulóknál, akik érdeklődnek az olvasás iránt, hasznosak lehetnek a történelmet népszerűsítő szakirodalmak és a történelmi életrajzok, valamint a történelmi tárgyú szépirodalom használata is javasolható.

Képi források

Régi mondás: „Egy kép többet mond ezer szónál”. A képi, vizuális források a tanulásban akadályozott tanulók történelemtanításának legjobb módszerei közé sorolandók, mivel a vizualizáció lehetővé teszi a szemléltetést, a képzelet beindulását és az elemi absztrakciók kialakulását. A képi és audiovizuális források több típusa használható: kép, dokumentum jellegű kép, táblarajz, vázlat, gondolattérkép, dokumentumjellegű mozgókép, prezentáció, audiovizuális eszközök stb.

A kép tanórai felhasználása:

- A szemléltetés akkor hatékony, ha bemutatásakor minden tanuló által egy időben érzékelhető, jól követhető.

- A kép mindig a feldolgozandó tananyaggal szoros kapcsolatban kerüljön bemutatásra.

- Tanulásban akadályozott tanulók esetében egyszerre csak egy képre célszerű összpontosítani.

- Időt kell adni az alapos áttekintésre.

- A pedagógus mondja el, hogy mi látható a képen, hogy a kép eredeti dokumentum-e vagy későbbi művészi alkotás, és helyezze el a történelmi korban. A pedagógus bemutatása nélküli képhasználat ugyanolyan felesleges, mint amikor a tanuló a tankönyvben észre sem veszi a benne lévő ábrát.

- Használhatunk állóképeket vagy mozgóképeket az órai magyarázathoz, ezeket azonban gondosan kell kiválasztani. A nagyméretű faliképek hiányát sikeresen küszöböli ki a diavetítés, a számítógépes prezentáció.

- A számítógépes prezentáció alkalmazása: a tanulásban akadályozott tanulók figyelmét leköti a számítógépes prezentáció alkalmazása, azonban figyelni kell néhány alapszabályra. Fontos, hogy ne túl sok diára legyen széttagolva a mondanivaló. Egy diára ne kerüljön fel túl sok információ (például kép, diagram, magyarázó szöveg), ügyelni kell, a megfelelő, mindenki számára látható méretek alkalmazására. Ügyelni kell arra, hogy ne legyenek túl változatos színek a dián, s lehetőleg kerülni kell a harsány színek

használatát. A háttér mintái elvonják a figyelmet a többi elemtől, s ugyanez a hatás várható a túl sokféle betűtípus és betűszín, szöveganimáció (pörgés, forgás, beúszás) használatától. A prezentációt mindig egészítse ki rövid, érdekes szóbeli magyarázat.

- Emellett a jelképes, rajzos szemléltető vázlatok, táblarajzok, sémák a történelemtanításban rendszeresen használt szemléltetőeszközök, ilyen például a térképek, időszalagok, a magyarázó rajz a vázlat, és az egyéb ábrák például táblázat, grafikon, diagram, fastruktúra stb. (ezek tanításának módszertanáról lásd. Mező, 2011; Mező és tsai, 2011).

Az audiovizuális eszközök felhasználása

A történelemtanítás során felhasználható auditív eszközök elsősorban az eredeti hangdokumentumokra és a hang belső megjelenítő erejére támaszkodva segíti a megismerést. Ide tartoznak a hanglemezek, CD-k, online- és offline zenei felvételek. Korabeli előadók, magyar költők, prózai művek, visszaemlékezések, dokumentumok felhasználásra is sor kerülhet ezáltal. Ide sorolható a mozgóképek, filmek világa is:

- A mozgóképek lehetnek történelmi témájú filmek, személyes videók, Nemzeti Filmarchívum rövidfilmjei, rövid, pár perces filmrészletek.

- A teljes film bemutatása tanulásban akadályozott tanulók esetében nem célszerű. A jól kiválasztott max. 3-5 perces filmrészletek viszont érdekessé és vonzóvá tehetik az órát a tanulók számára.

- A tanulók által készített 0,5-2 perc időtartamú kisfilmek nemcsak élményszerűvé, de emlékeztetéssé teszik a tanulást, miközben az elkészült alkotások mások oktatása során is felhasználhatóvá válhat. A kisfilmek lehetnek dokumentarista jellegűek, vagy történelmi eseményeket (élszereplős, animációs, hibridvalóságot alkalmazó) játékfilm formájában bemutató típusúak.

- Már elkészült filmek újrhangosítása, szinkronizálása is itt említhető meg.

A filmek mellett/helyett hangjátékok, korabeli hangeffektek alkotása, gyűjtése is javasolható feladat lehet.

Emellett ma már az internet adta számtalan lehetőséggel lehet élni a történelemoktatás során. Így például lehetőség van digitális tananyagkészítésre vagy a mások által elkészített anyagok felhasználására. A digitális tananyag: az összes olyan elektronikus formátumban tárolt szellemi terméket jelenti, amelyik alkalmas tudás, információ átadására, közvetítésére (lásd: Szepesi 2012). A digitális tananyagok számos formája önállóan is elkészíthető az óra színesítéséhez például: forrásszövegek elemzése kivetítőn; képi források elemzése kivetítőn; Wikipédia cikkek megtekintése; animált térképek megtekintése kivetítőn; rövid filmrészletek megtekintése és ellenőrző kérdések megoldása; óra közbeni információkeresés okostelefonok használatával; saját prezentáció (vetítés) ellenőrző interaktív feladatokkal; történelmi személyek kapcsán képzelt riportok vagy párbeszéd íratása; saját készítésű diagramok és táblázatok kivetítése, kitöltése; törté-

nelmi képregények használata; történelmi folyamatokat, jelenségeket bemutató animációk stb. De léteznek a Nemzeti alaptantervhez és a kerettantervekhez illeszkedő új típusú tankönyvek, tananyagok és egyéb taneszközök is internetes felületeken. Ilyen például a Nemzeti Közoktatási Portál (NKP) fejlesztésében elkészült újgenerációs hagyományos és digitális, kísérleti tankönyvek. Az NKP oldalán számos történelmi témájú letölthető (offline) és online tananyagelem megtalálható, ahol törekedtek az információfeldolgozás tanulóbarát, élvezhetőbb kivitelezésére (például 3D csatajelenetek, modellek, animált térképek, 3D képnézegetők). A honlap alkalmas az ismereteket narrációval ellátott videókkal, animációkkal kiegészíteni, és lehetőséget ad a tankönyvi tananyag támogatására, (újra)feldolgozására, érdekes többlettudással is társulva segíteni. Lehet általa audio-vizuális eszközök segítségével forráselemzést végezni; alkalmas az online tartalmak integrálására a tanórába. Segíti a diákokat az újabb tudáselemek felfedezésében, azáltal, hogy tevékenyen vesznek részt a tudás megszerzésében, rögzítésében, elmélyítésében a tanár koordinálása mellett (lásd az alábbi URL-t: <https://portal.nkp.hu/>).

Természetesen emellett számos youtube video, Zanza-TV és egyéb típusú történelmi témájú alkalmazás is hasznosan beépíthető az órákba.

Tárgyi emlékek

A tárgyi emlékek a közvetlen és a közvetett környezet megismerését szolgálják, a

haza megszeretését és a hazafiság kialakítását segíthetik elő. A tárgyi emlékek számtalan formában bevihetők vagy meglátogathatók a történelem órák keretében. Ezek például az épületek, építmények, használati tárgyak, gépek, fegyverek, ruhák, kitüntetések, díjak, munkaeszközök, ruházkodás, temetők, címerek, pecsétek, pénzek, festmények, fényképek stb.. A tárgyi emlékeknek története van. A tárgyi emlékek felhasználása során törekedni kell a megfelelő narratívába helyezésre, az aktív képzelet beindítására. A korhű tárgyi emlékek bemutatása történhet múzeumlátogatás, skanzenlátogatás vagy tájház, alkotóház látogatások keretében is.

Amennyiben nincs lehetőség a történelmi helyek, eszközök közvetlen meglátogatására, abban az esetben jó szolgálatot tehetnek a makettek. A makettek térbeli kiterjedésben érzékeltetik a történelem tárgyi emlékeit. Tapinthatóságukból, megfoghatóságukból adódón egyéb érzékleti modalitások bevonását is lehetővé teszik.

Íratlan szellemi hagyományok

Az íratlan szellemi hagyományok közé sorolhatók a hazánk és más népek meséi, a mondák, a népdalok, a népszokások, népviselet, a szólásmondások, a játék, a zene, tánc, a nyelvi örökségek: archaikus és tájnyelvek, földrajzi és személynevek, a hagyományok, a viselkedési szokások, az ünnepek és az életmódot tükröző helyzetek teremtése. Az íratlan szellemi hagyományok formái bevihetők a történelem órákra, különösen, ha az adott csoporthoz,

személyekhez kötődnek, de a hon- és népismeret tantárgy keretében is intenzíven lehet ezekkel a módszerekkel élni.

Kombinált módszerek és eljárások

Természetesen a tanórák keretében az egyes módszerek és eljárások nem különülnek el ilyen élesen, a bemutatás csak azt szemlélteti, hogy a történelem tanításának már régen túl kellett volna lépnie az unalmas, érdektelen óratartalmakon. A felsorolt módszerek gyakran kombináltan is megjelenhetnek, például a projektek, projekthetek vagy történelmi kalandutazások, történelmi kirándulások keretében, de olykor egy-egy rövidebb-vagy hosszabb szimulációs játék is segítheti a megértést. Ezekben a helyzetekben különösen fontos szerepe van az élményadó egyéni vagy társas feladatoknak. Kaposi József, F. Dárdai Ágnes és Száray Miklós írásaiban (például F. Dárdai, 2002, 2006; F. Dárdai és Kaposi, 2007; Kaposi, 2015, 2020; Kaposi és Száray, 2009) számtalan kitűnő ötlet található a problémaorientált, élményalapú és játékoság alapú történettanítás feladatainak megvalósításához, így itt csak egy csokorra való ötlet kerül felsorolásra:

- 1) szerepkártyák segítségével történelmi események eljátszása,
- 2) tudósítás egy adott korból, korról,
- 3) történetmesélés tablóképpel,
- 4) szerződés-kötés eljátszása egy adott szituációban,
- 5) folyamatábra készítés közösen,
- 6) feladatlap készítése,

- 7) kódváltás, kódolvasó játék,
- 8) karikatúra készítése, vagy már meglévő karikatúra értelmezése, mely segíti a humor megjelenését a feladatokban,
- 9) kérdésfeltevő játék, nyitott végű kérdésekkel,
- 10) divatvilág, férfi, női, gyermek divat,
- 11) korabeli kóstoltató, lehetőség szerint közösen elkészített ételekkel,
- 12) termelési gyakorlat,
- 13) „mibe vágunk bele?” – szimulációs gyakorlatok,
- 14) művészeti eszközök elemzése, dal, dalszöveg elemzés,
- 15) művészeti alkotások, dalok, szövegek írása a kor stílusában,
- 16) történetírás, a történetíró szemszögéből,
- 17) levélírás másként,
- 18) kihangosítás, állóképek kihangosítással,
- 19) reklámok, karikatúrák értelmezése, készítése,
- 20) kiállításrendezés,
- 21) történetmondás, történetkitalálás, történetfolytatás,
- 22) történelmi társasjáték stb..

Ezek mellett is számos lehetőség áll a pedagógusok rendelkezésére, melyekhez csak kreativitás szükséges – a pedagógus és a diák részéről egyaránt (Mező és Mező, 2011), valamint idő, szándék és erőfeszítés, hogy az iskolai légkör, a tanulás valóban mindenki számára felfoghatóvá és befogadhatóvá váljon.

A sokféle módszertani lehetőség közül még egy szerepeljen jelen ismertetőben: az IPOO-MIX-V kreatív tanulást lehetővé

tevő élménypedagógiai szervező módszer (lásd: Mező K., 2015). A módszer nevének magyarázata:

- az „IPOO” kifejezés a tanulás IPOO (2018-tól: OxIPO) modelljére utaló mozaikszó. Az OxIPO-modell szerint a tanulás a következő főbb komponensekből álló információfeldolgozó folyamat: input (információ bemenet, például a tananyag), process (információfeldolgozás, például a tanuló által történő kognitív/emocionális műveletek), output (információ kimenet, -felhasználás, például iskolai számonkérés és/vagy hétköznapi életbeli tudáshasznosítás során), s mindezeket a tanulás-szervezés (organizáció) színvonala erősen befolyásolja.

- A „MIX” kifejezés arra utal, hogy a módszerben olyan élménypedagógiai orientációjú gyakorlatok, foglalkozások, tanórák, foglalkozások, foglalkozássorozatok tervezhetők, amelyek a következő három szempont keverékéből épülnek fel:

a) tananyag-faktor: a tervezéskor figyelembe kell venni, hogy mi az az elméleti/gyakorlati tudás, amit közvetíteni szeretnénk;

b) kreativitás-faktor: tervezni szükséges azt is, hogy milyen kreatív (materiális/im-materiális) produktummal fog zárulni a tanulási/tanítási tevékenység (az 1. táblázatban egy inspiratív célú összeállítás található a történelem tanítás során a diákok által alkotható produktumokról);

1. táblázat: Példák a történelemtanítás során a tanulók által létrehozható materiális/immateriális produktumokra. Forrás: a Szerző

Produktum jellege	Példa
Materiális	<ul style="list-style-type: none"> • Korabeli használati/dísz tárgy (például: ruházat, fegyver stb.) • Korabeli használati/dísz tárgy makettje (pl: ruházat, fegyver stb.) • Korabeli étel • Történelmi helyszínt/eseményt bemutató térkép • Történelmi helyszínt/eseményt bemutató terepasztal • Irat(másolat) • Építmény (pl. jurta, földsánc, védőárok stb.) • Kiállítás stb.
Immateriális	<ul style="list-style-type: none"> • Történelmi alapú elbeszélés és/vagy leírás • Történelmi események ok-okozati összefüggései • Életrajz • Történelmi tárgyú szoftver • Történelmi hangeffekt-gyűjtemény • Történelmi zeneműtár (például verbunkosok gyűjteménye) • Film, kisfilm • Virtuális kiállítás • Történelmi ízek, illatok gyűjteménye • Mozdulattár stb.

c) élmény-faktor: az a kognitív/emocionális/effektív élménnyel társult tapasztalat, ami a tanuló érdeklődését felkelti, fenntartja, és a tananyagot emlékezetessé teszi.

„E három faktor interakciójára azért van szükség, mert külön-külön (maximum párokban) ezek megjelennek a szakirodalomban, és a pedagógiai gyakorlatban is, együttes megjelenésük azonban ritka, véletlenszerű – ám hasznos. Az IPOO-MIX kreatív élménypedagógiai keretrendszer célja tehát, hogy segítse a tananyag elsajátítás olyan jellegű tervezését, amelyben a tanulók a (frontális oktatás, alkotótevékenységet mellőző oktatás alternatívájaként) lehetőséget kapnak a tanulás információfeldolgozó folyamatának fázisában egyrészt a kreatív tevékenységre, s ezzel párhuzamosan a pedagógus által (legalábbis) tervezett kognitív (ismeretjellegű), affektív (érzelmi jellegű), valamint effektív (cselekvéses jellegű) élmények szerzésére.” (Mező K., 2015, 105-106. o.).

- a “V” arra utal, hogy e tervező eszközzel vázlatot készíthetünk a kreatív és élményalapú pedagógiai tevékenységek számára.

Az IPOO-MIX-V (2018-tól: OxIPO-MIX-V) tervezősablon leírása, használati útmutatója és példatára megtalálható Mező Katalin (2015) művében. Az eszköz a tanulásban akadályozott tanulók történelem tanításának is hasznos segédeszköz lehet a pedagógusok, gyógypedagógusok számára.

Összefoglalás

A tanulásban akadályozott tanulók történelem tanítása során megszerzett ismeretanyag nem teljesen azonos a hasonló korú társak történelem tanítása során elsajátított ismeretekkel (részletesen lásd: Kerettanterv az enyhe értelmi fogyatékos tanulók számára 5-8. évfolyam). Ez egyrészt a csökkentett tantervi követelményekkel magyarázható, másrészt azzal, hogy a tanulásban akadályozott tanulók történelmi tanítását olykor a gyógypedagógusok végzik, olykor pedig a történelemtanárok.

A történelemtanárok felkészítése nem terjed ki a tanulásban akadályozott (köztük az enyhe értelmi fogyatékos) tanulók sajátosságainak, tudásanyagának megismerésére, ezért az elvárások tekintetében nem biztos, hogy alkalmazkodni tudnak a tanulóik alapjellemzőihez.

A gyógypedagógus képzésben megjelenő történelemtanítási képzés, pedig sokkal szerényebb a történelemtanárok tudásánál, így a történelmi tudás birtoklása gyakran a gyógypedagógus részéről is bizonytalan. A tanulmányban megjelenített jellemzők elolvasása és ez által megismerése a történelemtanárokat és a gyógypedagógusokat is közelebb vihetik a tanulóik történelemtanulási problémáinak, nehézségeiknek megértéshez. A felvillantott módszerek pedig segítséget adhatnak a nehézségek áthidalásához.

A tanulásban akadályozott tanulók eredményes tanításához színes, sok tapasztalaton nyugvó történelemtanulási helyzetek biztosítása szükséges. Esetükben nem állja meg a helyét a könyv-füzet-

munkafüzet jellegű tanítás. A történelem tanítás céljaként – a tanulásban akadályozott tanulók esetében is –, az élményeken alapuló ismeretátadás (Mező, 2015) fogalmazható meg, mely lehetővé teszi számukra az emberiség kulturális értékeinek megismerését, a történelmi és társadalmi összefüggések megértését. A történelemtanítás, az ismeretek folyamatos bővítésével járul hozzá a tanulásban akadályozott tanulók személyiségének fejlődéséhez, különös tekintettel a mérlegelő gondolkodáshoz, a kommunikáció erősödéséhez és a nemzeti érzés erősítéséhez, ehhez azonban lelkes és kitartó pedagógusokra van szükség, akik a nehézségek ellenére is hisznek a történelemtanítás sikerében.

Gyertyánfy András (2019) metaforáival (vissza)élve a jó történelemtanár „színész” és „rendező”, „mesélő”, „szellemidéző”, „orvos”, „eligazító-segítő személy”, „szakértő”, „helyettes szerző”, „tananyagleadó automata”, „történész”, „edző”. Ezek a szerepkörök – a történelemtanár metaforái – a tanulmány tartalmának megfelelően és a sajátos nevelési igényű tanulók létszám emelkedési ütemének ismeretében (Mező és Mező, 2022, Hegedűs, 2023) egy újabb szerepkörrel biztos bővíthetők, s ez legyen az „inkluzív szemléletű differenciáló pedagógus vagy gyógypedagógus” szerepköre. A sajátos nevelési igény új szemléletű tanítási módszerek alkalmazását is jelenti, hogy lehetőség nyíljon a történelem szépségeinek és értelmének megismerésére, minden tanuló számára.

Irodalom

- 5/2020. (I. 31.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról
- Apáczai Csere János (1955). *Magyar encyclopaedia*. Kriterion, Budapest.
- Brauch, Nicola (2015). *Geschichtsdidaktik*. De Gruyter – Oldenbourg, Berlin–Boston, 20-21.
- F. Dárdai Ágnes (2003). *A történelem tanításának és tanulásának módszerei és stratégiái*. Raabe Kiadó, Budapest.
- F. Dárdai Ágnes (2006). *Történelmi megismerés–történelmi gondolkodás. A történelemtanári továbbképzés kiskönyvtára I. köt. XLI*. ELTE BTK – Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata, Budapest.
- F. Dárdai Ágnes és Kaposi József (2007). *A problémaorientált történelemtanítás és a fejlesztő feladatok*. OFI, Budapest.
- F. Dárdai Ágnes (2006). *Történelmi megismerés – történelmi gondolkodás. A történelemtanári továbbképzés kiskönyvtára XLI*. Budapest, 2006. I. és II.kötet.
- Gyertyánfy András (2018). Az elbeszéléstől a forrásokig, a forrásoktól az elbeszélésig. A történelemtanítás súlypontjának változásai. *Történelemtanítás Online történelemdidaktikai folyóirat*. (LIII.) Új folyam IX. – 2018. 1-2. szám 1-27.
- Gyertyánfy András (2019). A történelemtanár metaforái. *Történelemtanítás Online történelemdidaktikai folyóirat* (LIV.) Új folyam X. – 2019. 3-4. szám. 1-8.

- Hegedűs Roland (2023). Sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók számának területi és statisztikai elemzése. *Educatio* 32 : 2 pp. 228-246. DOI [10.1556/2063.32.2023.2.4](https://doi.org/10.1556/2063.32.2023.2.4)
- Kaposi József (2015). *Válogatott tanulmányok II. Tanterv. Történelem. Módszertan*. Szaktudás Kiadó Ház Zrt., Budapest
- Kaposi József (2020). *Közéltetések a történelemtanítás elméletéhez és gyakorlatához*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest.
- Kaposi József és Száray Miklós (2009). *Történelem I.-IV. képességfejlesztő munkafüzet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kojanitz László (2014). A történelmi gondolkodás fejlesztésnek irányzatai. In Csóka-Jaksa Helga, Schmelcz-Pohánka Éva és Szeberényi Gábor (szerk.). *Pedagógia, oktatás, könyvtár*. Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 12.Pécs. 189-202.
- Mesterházi Zsuzsa (1998). *Nebezen tanuló gyermekek iskolai nevelése*. BGGYTF, Budapest.
- Mező Ferenc (2011). *Tanulás: diagnosztika és a fejlesztés az IPOO modell alapján*. K+F Stúdió Kft., Debrecen.
- Mező Ferenc (2022): Fogalomalkotó gondolkodást fejlesztő gyakorlatok az OxIPO modell aspektusából. *OxIPO – interdiszciplináris tudományos folyóirat*, 2022/3. 43-55. DOI [10.35405/OXIPO.2022.3.43](https://doi.org/10.35405/OXIPO.2022.3.43)
- Mező Ferenc és Mező Katalin (2011). *Kreatív és iskolába jár!* K+F Stúdió Kft., Debrecen.
- Mező Ferenc, Mező Katalin és Mező Lilla Dóra (2011). *Tanulógép. Tanulásmódszertani javaslatok*. K+F Stúdió Kft., Debrecen.
- Mező Katalin (2015). *Kreativitás és élménypedagógia*. K+F Stúdió Kft., Debrecen.
- Mező Katalin és Mező Ferenc (2022): Sajátos nevelési igényű gyermekek, tanulók létszámának alakulása a 2009/2010. és a 2019/2020. tanévekben. *Különleges Bánásmód*, 8. (3). 19-29. DOI: [10.18458/KB.2022.3.19](https://doi.org/10.18458/KB.2022.3.19)
- Nagy Sándor (1987) (Szerk.). *Pedagógiai lexikon*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Oktatási Hivatal: *Kerettanterv az enyhe értelmi fogyatékos tanulók számára 5-8. évfolyam*. Letöltés: 2023.12.10. URL: https://www.oktatas.hu/kozneveles/kerettantervek/2020_nat/kerettantervek/k_sni_tanulok/enyhe_sni_5_8
- Rottmayer Jenő (2006)(szerk.). *Inkluzív nevelés. Ajánlások tanulásban akadályozott gyermekek, tanulók kompetencia alapú fejlesztéséhez. Szövegértés-szövegalkotás*. SuliNova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht., Budapest.

A KREATÍV DIÁKOK KUTATÓ ÉS ALKOTÓ KÖRÉNEK HADTUDOMÁNYI ASPEKTUSAI

Szerző:

Mező Péter Dániel
Kocka Kör

Szerző e-mail címe:
peter.mezo1@gmail.com

Lektorok:

Borbélyné Bacsó Viktória (Ph.D.)
Medgyessy Ferenc Gimnázium,
Művészeti Szakgimnázium és
Technikum

Fekete József
Medgyessy Ferenc Gimnázium,
Művészeti Szakgimnázium és
Technikum

...és további két anonim lektor

Mező Péter Dániel (2023): A kreatív diákok kutató és alkotó körének hadtudományi aspektusai. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, V. évf. 2023/2. szám*. 61-67. Doi: [10.35404/LH.2023.2.61](https://doi.org/10.35404/LH.2023.2.61)

Absztrakt

A magyar Kocka Kör Tehetséggondozó Kulturális Egyesület 1998-ban alakult a tudományok és/vagy művészetek és/vagy sport területén tehetséges emberek segítése céljából. A Kocka Kör 2023-ban indította el a Kreatív Diákok Kutató és Alkotó Köre

*

Magyar
Kulturáért
Alapítvány

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

A K+I⁺ Stúdió Kft. által kiadott „Lélektan és hadviselés - interdiszciplináris tudományos folyóirat” működését a 2023-2024. tanév időtartama során a Magyar Kulturáért Alapítvány (mint Támogató) és a Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zártkörűen Működő Részvénytársaság (mint kezelő) támogatta. Pályázati azonosító: FIT/00102/2023

című projektet a magyar Nemzeti Tehetség Program és a Kulturális és Innovációs Minisztérium támogatásával. Projektazonosító: NTP-TEHETSÉG-23-0005. Jelen tanulmány bemutatja ennek a projektnek a céljait és módszereit, valamint felvázolja kapcsolatait a hadtudományi témákkal.

Kulcsszavak: tehetség, projekt

Diszciplína: hadtudomány, pszichológia

Abstract

MILITARY SCIENCE ASPECTS OF THE RESEARCHING AND INVENTIVE CIRCLE OF CREATIVE STUDENTS

The Hungarian Kocka Kocka Kör Tehettséggondozó Kulturális Egyesület (Cube Circle Talent Development Cultural Association) was founded in 1998 to help talented people in the sciences and/or arts and/or sports. In 2023, the Kocka Kör started the entitled 'Kreatív Diákok Kutató és Alkotó Köre' (the 'Researching and Inventive Circle of Creative Students') project with the support of the Hungarian National Talent Programme (Nemzeti Tehetség Program) and the Ministry of Culture and Innovation (Kulturális és Innovációs Minisztérium). Project ID: NTP-TEHETSÉG-23-0005. The present study shows the aims and methods of this project and drafts its connections to Military Sciences topics.

Keywords: talent, project

Disciplines: military science, psychology

Az 1998-ban alakult Kocka Kör Tehettséggondozó Kulturális Egyesület a tudományok és/vagy művészetek és/vagy sport területén tehetségesek kutatása, támogatása érdekében.

millió forint pályázati támogatásban részesített. Projektazonosító: NTP-TEHETSÉG-23-0005. A projekt megvalósításának időtartama: 2023.09.01-2024.08.31.

KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS
MINISZTERIUM

Az egyesület fennállásának ünnepi, 25. évében indult el a „Kreatív Diákok Kutató és Alkotó Köre” című projekt, melyet a magyar Nemzeti Tehetség Program és a Kulturális és Innovációs Minisztérium öt-

1. ábra: Kreatív Diákok Kutató és Alkotó Körének weboldalának címképe. Forrás: Kreatív Diákok Kutató és Alkotó Körének weboldala (2023)

A Kreatív Diákok Kutató és Alkotó Körének lényege dióhéjban: a 60 órás természettudományi és a 60 órás informatikai-matematikai interdiszciplináris STEM (természettudomány, technológia, mérnöki tudomány és matematika) tantárgyakra fókuszáló programokat, családi érzékenyítést, kisfilmkészítést, diák publikációk és konferencia szereplések segítségével magába foglaló program célja, hogy fejlessze a résztvevők:

- 1) személyiségét (énkép, önértékelés, érdeklődés),
- 2) szociális képességeit,
- 3) kognitív képességeit,
- 4) tanulás- és kutatás módszertani jártaságát,
- 5) természettudományos ismereteit,
- 6) pályafutás szempontjából releváns teljesítményeit (önálló művek, publikációk, nemzetközi konferencia előadások által),
- 7) a program során végzett szemléletformálás eredményeként pozitív attitűddel forduljanak a STEM tárgyak felé.

A program lényeges jellemzője a tanulás OxIPO-modelljén alapuló (Mező és Mező, 2019) felfedezési és alkotással járó tanulásra építő megközelítés, ami során a résztvevők átélhetik a felfedezés/alkotás izgalmát, a program során létrejövő alkotásaik (többek között: publikációik, konferencia prezentációik) pedig további tehetséggondozó programok eszközei lehetnek.

A program része a családok érzékenyítése, tehetségedukációja is. Ennek oka részben az, hogy a bevont diákok kiskorúak, s szüleiknek, törvényes gondviselőiknek joga van informálódni és beleszólni a program alakulásába. Másrészt a szülők, gondviselők a diákok nevelésében és szemléletformálásában nagy hatással bíró személyek, akikkel együttműködve van lehetőség igazán hatékony attitűdformáló tevékenységet végezni.

E sokrétű programból az alábbiakban három tartalmi pontot mutatunk be részletesebben, kifejtve azok hadtudományi vonatkozásait is.

STEM területen kutatási és innovációs készségek fejlesztése

A Természettudományos és az Informatikai-matematikai alprogramban résztvevő tanulók saját élményt szereznek egyéni és csoportos gyakorlatokon keresztül a kutatási és innovációs tervek és megvalósításuk terén.

A Természettudományos alprogram keretében a klímavédelem, az Informatikai-matematikai Alprogram keretében a mesterséges intelligencia témájához kapcsolódó kutatásokat, innovációkat terveznek meg, s lehetőség szerint valósítanak meg a tanulók. E témák hadtudományi vonatkozásai: a klímavédelem a klímafegyverek és azok elleni védekezési lehetőségek kidolgozásával, a mesterséges intelligencia pedig a modern hadviselés új digitális dimenzióival áll összefüggésben. A projekt során lehetőség nyílik a résztvevők érzékenyítésére, ismeretekkel történő ellátására e hadtudományi vonatkozásokkal is bíró témákkal kapcsolatban.

A projektbe beválogatott tanulók kutatási, innovációs tevékenység folyamán mentori segítséget kapnak. A Természettudományi alprogram 2 óra/hét x 30 hét = 60 óra időtartamban valósul meg, miként az Informatikai-matematikai alprogram is 2 óra/hét x 30 hét = 60 óra időtartamban kerül megszervezésre. Mindkét programba beépítésre került kiállítás látogatás, konferenciárészvétel, publikációs lehetőség, mentorálás biztosítása, társas játékon keresztüli fejlesztés biztosítása. A

tanulók teljesítményei a szülők számára is bemutatásra, méltatásra kerülnek.

Várható eredmények: a tanulók elméleti és gyakorlati tapasztalatokat, saját élményt szereznek a saját maguk által választott klímavédelmi, illetve mesterséges intelligenciával kapcsolatos mikroprojektjük megvalósításán keresztül. Tanulónként egy kutatási és egy innovációs terv, illetve lehetőség szerint befejezett kutatás és (legalább a tanuló szempontjából, legjobb esetben pedig objektív értelemben is) innovációnak tekinthető alkotás jön létre.

Kommunikációs készségfejlesztés a kutatás, innováció tevékenységekkel kapcsolatban

A Természettudományos és az Informatikai-matematikai alprogramban résztvevő tanulók saját élményt szereznek egyéni és csoportos gyakorlatokon keresztül a kutatással és innovációval kapcsolatos kommunikáció terén. A Természettudományos alprogram keretében a klímavédelem, az Informatikai-matematikai Alprogram keretében a mesterséges intelligencia témájához kapcsolódó kommunikációs lehetőségekkel, eszközökkel, műfajokkal ismerkednek meg a tanulók. A kutatási, innovációs tevékenységgel kapcsolatos kommunikációs feladatok ellátásához mentori segítséget kapnak a résztvevők.

Lényeges eleme a tudományos-ismeretterjesztő jellegű kommunikációs készségek fejlesztésének, hogy a megszerzett

tapasztalatokat a program során „élesen”, valódi nemzetközi konferencia előadás és publikáció alkotás során is kipróbálhassák, gyakorolhassák a résztvevők, s megfigyelhessék mások prezentációs stílusát is. Erre adott például lehetőséget a 2023. December 8.-án megrendezésre kerülő „Creativity – Theory and Practice (2023)” International Interdisciplinary Conference („Kreativitás –

Elmélet és Gyakorlat (2023)” Nemzetközi Interdiszciplináris Konferencia) is (2. ábra).

Várható eredmény: a tanulók elméleti és gyakorlati tapasztalatokat, saját élményt szereznek a saját maguk által választott klímavédelmi, illetve mesterséges intelligenciával kapcsolatos mikroprojektjük kommunikációs feladatainak megvalósításán keresztül.

2. ábra: A „Creativity – Theory and Practice (2023)” International Interdisciplinary Conference címképe. Forrás: Mező és Mező (2023, 9. o.)

CREATIVITY - Theory and Practice (2023)
INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY ONLINE CONFERENCE
Deadline of Registration: 30 Nov 2023
E-Conference: 8 Dec 2023

KREATIVITÁS - Elmélet és gyakorlat (2023)
NEMZETKÖZI INTERDISZCIPLINÁRIS ONLINE KONFERENCIA
A regisztráció határideje: 2023. Nov. 30.
E-konferencia: 2023. Dec.8.

Organizers/Szervezők:

- KOCKA KÖR www.kockakor.hu
- K+F STÚDIÓ Kft. www.kplusz.com
- ILEARN
- GÁL FERENC EGYETEM
- Partiumi Keresztény Egyetem
- Korlátlan Fiziológus Egyesület, Nyitra - Közép-európai Tanulmányok Kara

100% CREATIVITY

Be Creative!

Journals: OxIPO Artificial Intelligence Psychology & Warfare Folyóiratok: OxIPO Mesterséges intelligencia Lélektan és hadviselés

Magyarország Olaszország Románia Szlovákia Szerbia

Tanulónként egy-egy absztrakt, konferenciaprezentáció (ami nemzetközi konferencián kerül bemutatásra), konferenciaprezentációt kísérő szemléltető dokumentum (például diasor), és a tanuló által választott műfajú (például: szakirodalomelemzés, empirikus vizsgálat bemutatása, recenzió stb.) közlemény jön létre, amit a projekthez kapcsolódó kiadványban (is) megjelenik. Várható, hogy énképükbe is beépül, hogy ők képesek tudományos ismeretterjesztő tevékenységet folytatni, s ez önértékelésükre is pozitív hatással lehet.

Tanulók önismeretének (éknépének, önértékelésének) formálása

A Természettudományos és az Informatikai-matematikai alprogramban résztvevő tanulókkal egyrészt áttekintjük, milyen teljesítményeik, terveik voltak eddig, illetve lesznek a projekt végére a kutatási, innovációs területeken, másrészt megvitatjuk azt, hogy mennyire jellemzők e teljesítmények a kortárs diákokat, vagy akár a felnőtt lakosságot tekintve. Amint tudatosul bennük, hogy különleges tapasztalatokkal, készségekkel, teljesítményekkel rendelkező személyek lehetnek a projekt révén, elkezdjük feldolgozni azt is, hogy milyen intra-, interperszonális gátak (kishitűség/önteltség, szorongás/felelőtlen „bevállalás”, kapcsolatteremtési problémák, konfliktuskezelési nehézségek, esetleges érzékszervi/testi/pszichés fejlő-

désbeli akadályok, beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézségek stb.) állhatnak tehetségük kibontakozásának útjába, s mit lehet azokat megelőzni, kezelni, elfogadni, vagy akár előnyre fordítani.

Várható eredmény: önmagukat a természettudományos, matematikai, informatikai és mérnöki tudományok terén kutatásra/innovációra képes, tehetséges személynek látó fiatalokká válnak a résztvevők, akik tisztában vannak a projekt révén megvalósuló teljesítményeik rendhagyó jellegével, valamint saját esetleges korlátaikkal, fejlesztésre váró gyenge oldalaikkal is.

Zárógondolatok

A Kreatív Diákok Kutató és Alkotó Köre egy komplex, az ismeretek, módszertani tudás és teljesítmények terén dúsító-gazdagító jellegű tehetséggondozó program. A program eredményeiről a Kocka Kör <https://www.kockakor.hu/> honlapján, illetve a projekt weboldalan keresztül van lehetőség tájékozódni. A projekt web-oldala:

<https://kockakor.hu/ntp-tehetseg-23-0005/>

Irodalom

Kocka Kör honlap. Megnyitva: 2023.12.12.

URL: <https://www.kockakor.hu/>

Kreatív Diákok Kutató és Alkotó Köre

weboldal. Megnyitva: 2023.12.18. URL:

<https://kockakor.hu/ntp-tehetseg-23-0005/>

Mező Ferenc és Mező Katalin (2019): Az OxIPO-modell – az interdiszciplináris kutatások egy lehetséges értelmezési kerete. *OxIPO – interdiszciplináris tudó-*

mányos folyóirat, 2019/1, 9–21. doi: [10.35405/OXIPO.2019.1.9](https://doi.org/10.35405/OXIPO.2019.1.9)

Mező Katalin és Mező Ferenc (Szerk.) (2023): *Kreativitás – Elmélet és Gyakorlat (2023)*. Debrecen (HU): K+F Stúdió Kft. ISBN 978-615-81707-6-5

A „KEZDŐ LÉPÉSEK A TUDOMÁNYOS PÁLYA FELÉ” TEHETSÉGGONDOZÓ PROGRAM NÉHÁNY MÓDSZERTANI VONATKOZÁSA

Szerző:

Hanák Zsuzsanna (Ph.D., habil.)
Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

Lektorok:

Lubinszki Mária (PhD)
Miskolci Egyetem

Lestyán Erzsébet (Ph.D.)
Gál Ferenc Egyetem

Első szerző e-mail címe:

hanak.zsuzsanna@uni-eszterhazy.hu

...és további két anonim lektor

Hanák Zsuzsanna (2023): A „Kezdő lépések a tudományos pálya felé” tehetséggonozó program néhány módszertani vonatkozása. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, V. évf. 2023/2. szám*. 69-75. Doi: [10.35404/LH.2023.2.69](https://doi.org/10.35404/LH.2023.2.69)

Absztrakt

Az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem (EKKE) Pedagógiai Kara „Kezdő lépések a tudományos karrier felé” címmel valósít meg tehetséggonozó programot 2023. szeptember 1-2024. augusztus 31. között. A program a magyar Nemzeti Tehetség Program és a Kulturális és Innovációs Minisztérium támogatásával valósul meg (pályázati azonosító: NTP-STEM-23-0004). Jelen tanulmány a program néhány módszertani megoldását mutatja be.

Kulcsszavak: STEM, pályaorientáció

Diszciplína: pszichológia, pedagógia

*

Magyar
Kultúráért
Alapítvány

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

A K+F Stúdió Kft. által kiadott „Lélektan és hadviselés - interdiszciplináris tudományos folyóirat” működését a 2023-2024. tanév időtartama során a Magyar Kultúráért Alapítvány (mint Támogató) és a Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zártkörűen Működő Részvénytársaság (mint kezelő) támogatta. Pályázati azonosító: FIT/00102/2023

Abstract*SOME METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE 'INITIAL STEPS TOWARDS AN ACADEMIC CAREER' TALENT DEVELOPMENT PROGRAM*

The Eszterházy Károly Catholic University (EKKE) Faculty of Pedagogy is implementing a talent development program entitled 'Initial steps towards an academic career' between September 1, 2023 and August 31, 2024. The program is implemented with the support of the Hungarian National Talent Programme (Nemzeti Tehetség Program) and the Ministry of Culture and Innovation (application ID: NTP-STEM-23-0004). This study presents some methodological solutions of this program.

Keywords: STEM, career orientation

Disciplines: psychology, pedagogy

Az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem (EKKE) Pedagógiai Kar „Kezdő lépések a tudományos karrier felé” címmel nyert pályázatot, amit a magyar Nemzeti Tehetség Program és a Kulturális és Innovációs Minisztérium húszmillió forinttal támogat a 2023. szeptember 1-2024. augusztus 31. közötti időszakban. Pályázati azonosító: NTP-STEM-23-0004

A projekt 120 tanuló számára biztosít 60 órás tehetséggondozó programot hat különböző csoportban, illetve 400 tanulót ér el roadshow, 100 diákot pedig pályaaorientációs show révén. A projekt a sajátos nevelési igényű, illetve a beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő tanulóakra kiemelt figyelmet fordít, számukra a 2011. évi CXCV. törvényben körülírt különleges bánásmódot biztosítja.

KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS
MINISZTERIUM

Nemzeti
Tehetség Program

ESZTERHÁZY KÁROLY KATOLIKUS EGYETEM
PEDAGÓGIAI KAR

A projekt célja és célcsoportja

Cél: a 7-8. évfolyamos tanulók tehetséggondozása és attitűdformálása közeljövőbeli STEM-fókuszú (műszaki, természettudományi, matematikai és informatikai) továbbtanulási terveik megvalósulása céljából. Alcéllok:

1) STEM Pályaaorientációs Roadshow Heves, Nógrád, Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye 10 iskolájában (6 óra/alkalom, 400 tanuló elérése a cél);

2) 60 órás komplex pályaorientációs tehetséggondozó foglalkozássorozat 6 csoport számára kedvezményezett/fejlesztendő, komplex programmal fejlesztendő járásokban tanuló diákoknak (6 csoport x 20 tanuló/csoport = 120 tanuló);

3) Pszichodiagnosztikán alapuló és STEM-fókuszú pályaorientációs tehetség tanácsadás a 60 órás program 120 tanulójának és szüleiknek;

4) EKKE-STEM Pályaorientációs show keretében az Eszterházy Károly Katolikus Egyetemen további 100 tanuló bevonására nyílik lehetőség.

A projekthez kapcsolódóan ISBN számmal rendelkező lektorált e-kiadvány (152 oldal), projektet bemutató rövid film, és harmincegy további kommunikációs tevékenység valósul meg.

A tehetséggondozó programba 120 fő, 7-8. évfolyamon tanuló diák bevonása történik meg – törekedve arra, hogy a

lányok létszáma a kiírásnak megfelelően legalább 60%-os legyen.

A projekt során alkalmazott tehetség-koncepció a Renzulli-féle háromgyűrűs tehetségmodell (Renzulli, 1979, lásd: 1. ábra), képletszerűen: Tehetség = Átlagon felüli képesség x Kreativitás x Motiváció (feladat iránti elköteleződés).

Hivatalos dokumentumokkal bizonyított teljesítmények (például tanulmányi versenyeredmények) esetén nem történik további prediktív tehetségazonosítás. Ha prediktív tehetségazonosításra szükséges van, akkor a képességvizsgálat tekintetében a STEM tárgyakhoz szükséges intellektuális képességekre történik fókuszálás, s az OTISZ-I. tesztet alkalmazására kerül sor. A kreativitás vizsgálata Körök teszttel, a STEM tárgyak iránti motiváció vizsgálata Tantárgyak iránti attitűd kérdőívvel történik. A tehetségdiagnosztika több szintű folyamatként

1. ábra: Renzulli-féle „háromgyűrűs” tehetségmodell. Forrás: Renzulli (1979)

jelenik a projektben, mely során a tanári vélemények gyűjtésére, a kognitív képességek tesztelésére, a már bizonyított teljesítményekről szóló dokumentumok ellenőrzésére, illetve a kortársak, a család, vagy akár az adott tanuló önmaga mellett szóló érvelésnek figyelembe vétele is szerepet játszhat adott esetben. Tehetségkűszöb: 25%-os relatív tehetségkűszöb.

Ahogy az már jeleztük, a célcsoport: 7-8 évfolyamos (kb. 13-14 éves) általános iskolai tanulmányokat folytató fiatalok, akik az Észak-Magyarországi Régió hátrányos helyzetű járásában, településeiben laknak, s a STEM tárgyak iránt érdeklődnek, vagy érdeklődésük felkelthető.

Az alábbiakban a projekt során megvalósuló EKKE-STEM pályorientációs show, a STEM témájú virtuális kiállítások és a „Terraformáló” küldetés” társasjáték alkalmazása kerül ismertetésre.

EKKE-STEM Pályorientációs Show

A 7-12. évfolyamos fiatalok pályaválasztási döntésében szerepet játszik az érdeklődésük is. Az EKKE-STEM pályorientációs show múzeumi környezetben (az EKKE csillagászati Tornyában található kiállításon), múzeum- és élménypedagógiai eszközökkel tarkított STEM demonstrációk, kísérletek, előadások formájában törekszik a STEM téma iránti érdeklődés felkeltésében, fenntartásában, megerősítésében. A látogatók STEM tárgyak terén sikeres női szerepmocketeket

(oktatókat, előadókat) is megismerhetnek, ami jelentős és kedvező mértékben alakíthatja a STEM tárgyakkal kapcsolatos nemisztereotípiáikon – akár hölgyekről, akár urakról van szó.

A tevékenység célja: az EKKE-STEM pályorientációs show résztvevői számára természettudományos, matematikai, informatikai, mérnöktudományi témák, továbbtanulási lehetőségek iránti érdeklődés felkeltése érdekes, látványos kémiai, fizikai, csillagászati, biológiai, földrajzi, informatikai, matematikai, mérnöktudományi demonstrációk, interaktív feladatok, illetve a múzeum természettudományi kiállításának megtekintése révén.

AZ EKKE-STEM pályorientációs show során a látogatóknak lehetősége van részt venni az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem (EKKE) STEM szakokon oktató kollégáinak interaktív előadásain, múzeumpedagógiai feladatsor révén pedig a kiállítási élmények és az EKKE által kínált STEM szakok közötti kapcsolatokat megismerni, a kiállításokkal és az EKKE STEM szakjaival kapcsolatban pályorientációs kérdéseikre választ kapni.

Az EKKE-STEM pályorientációs show öt alkalommal valósul meg, alkalmanként négy óra időtartamban. Egy alkalom tervezett forgatókönyve:

1. óra: a résztvevők köszöntése, interaktív STEM bemutatók megtekintése.
- 2-3. óra: Interaktív STEM bemutatók megtekintése, múzeumpedagógiai feladatok megoldása.

4. óra: Az EKKE STEM szakjainak bemutatása, népszerűsítése, pályorientációs kérdések megválaszolása.

Új módszertani megközelítések a projektben

A következőkben a projekt új módszertani megközelítése kerül bemutatásra. Ezek a STEM témájú virtuális kiállítások megtekintése, valamint a játék a „Terraformáló küldetés” társasjátékkal. Mivel e módszerek kevésbé ismertek, ezért részletes bemutatásuk szerencsés.

STEM témájú virtuális kiállítások megtekintése

A digitális környezetben felnövő, azt aktívan használó tanulók körében a virtuális kiállítások a korszerű, a látogatói célközönség elvárásainak megfelelő platformot jelentenek. A projektben használt kiállítások ingyenesen, napi 24 órában online elérhetők, s a STEM témához sokrétűen kapcsolódnak. A virtuális kiállítások azon túl, hogy ismeretterjesztő, szemléletformáló funkciót töltenek be, alkalmasak az egyéni és csoportosan megoldható múzeumpedagógiai feladatokhoz szükséges ismereteket összefoglalni, s a STEM témák iránt érzékenyíteni a látogatókat.

Az online virtuális kiállítások látogatása olyan célok érdekében történik, mint:

a) A résztvevők érdeklődésének felkeltése a matematikai, természettudomá-

nyai, informatikai, mérnöktudományi területek iránt.

b) Korszerű, a 7-12. évfolyamos célközönség által kedvelt digitális eszközhasználatlalt történő kultúráközvetítés és szemléletformálás.

c) Napi 24 órás, ingyenes, a tanuló által később is hasznos időtöltésként, kulturális programként megtekinthető tudástár biztosítása.

d) A tanulók által megoldott feladatok révén ismeretterjesztés a STEM tárgyak, illetve az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem STEM szakjai vonatkozásában.

e) A virtuális kiállítás megtekintése a programba illeszkedő, lazító, energetizáló tevékenység.

A projektbe válogatott tanulók bevezető előadás keretében megismerkednek a virtuális kiállítás fogalmával, a majd a kiválasztott virtuális kiállítások felhasználói tudnivalóival (belépés, navigáció, kilépés), amit a virtuális kiállítások megtekintése során végzendő egyéni/páros/csoportos feladatok egyeztetése követ. E feladatokkal kapcsolatos egyeztetést követően valósulhat meg a virtuális kiállítások megtekintése, valamint a kiosztott/vállalt feladatok megoldása. A virtuális kiállítások megtekintése után történik meg a feladatmegoldások értékelése, a tapasztalatok megvitatása.

A virtuális kiállítások pedagógiai felhasználási lehetőségeivel kapcsolatban lásd: Mező és Mező (2020), Mező és tsai (2021).

Játék a „Terraformáló küldetés” társasjátékkal

A „Terraformáló küldetés” társasjáték során csillagászati, matematikai, földrajzi, fizikai, biológiai, kémiai, agrár- és orvostudományi ismereteket eleveníthetnek fel, nyerhetnek és gyakorolhatnak a játékosok. E lazító program közel áll a STEM, valamint az agrár- és orvostudomány témájához, általa játékos formában történhet meg a tudásközvetítés, és a STEM tárgyakkal kapcsolatos attitűdformálás.

A játéknak négy, egymástól függetlenül is játszható része (köre) van. A játék 1. körében egy terraformálásra kiválasztható exobolygót kell megtalálnunk (ehhez csillagászati tudásra van szükség). A játék 2. körének célja a terraformálásra kiválasztott exobolygó természeti adottságainak megismerése a cél (STEM tudásalkalmazással). A 3. körben a terraformálás során megoldandó részfeladatokról gondolkodhatnak közösen a játékosok. A 4. körben az élővilággal foglalkozhatnak a játékosok.

Cél: a résztvevők érdeklődésének felkeltése a matematikai, természettudományi, informatikai, mérnöktudományi (illetve agrár- és orvostudományi) területek iránt. A társasjáték a Kocka Kör NTP-INNOV-21-0241 projektjének keretében jött létre, így annak disszeminációja is megtörténik. A játék alkalmazásának célja továbbá, hogy a 7-12. évfolyamos célközönség által kedvelt gamifikált formában történjen meg a kultúrák közvetítése és szemléletformálás. A játék tematikája

lehetőséget ad a STEM témákról történő hosszútávú kortárs véleménycserének, közös gondolkodásnak is. E játék összességében a pszichológiai szemléletformálás, érzékenyítés hasznos eszköze, mellyel a STEM témát a tanulókhöz közel hozhatjuk, figyelmüket e téma iránt felkelthetjük.

A „Terraformáló küldetés” társasjáték által kínált rendhagyó STEM-kalandban bevonódhatunk csillagok és csillagképek felfedezésébe, bolygórendszerek feltárásába (a játék 1. körében), idegen égitestek természeti adottságainak megismerésébe és egymással történő kölcsönhatásuk megértésébe (a 2. körben), valamint egy exobolygó (a naprendszeren kívüli bolygó) terraformálásába (földihez hasonló természeti adottságainak alakításába – erre a 3. kör ad lehetőséget). Kiegészítő játékként egy exobolygó bestiáriumát (állatgyűjteményét) és herbáriumát (növénygyűjteményét) is létrehozhatjuk, s vad kártyajátékba bonyolódhatunk az általunk elképzelt lényekkel! A résztvevőket 4-6 fős kiscsoportokba rendezzük, biztosítjuk számukra a társasjátékot, majd ismertetjük a játékszabályokat. A résztvevők kiscsoportjai szabadon játszanak. A foglalkozás végén megvitatjuk a tapasztalatokat.

Összefoglalás

A „Kezdő lépések a tudományos karrier felé” című dúsitó-gazdagító jellegű tehetséggondozó program révén a STEM tárgyak iránti pályaorientációs tevékenység sokrétűen valósítható meg. A projekt o-

lyan – még napjaink pedagógiai gyakorlatában sem mindennaposnak számító – elemeket is tartalmaz, mint pályaaorientációs show, virtuális kiállítások keretében történő múzeumpedagógia, illetve társasjáték-pedagógia.

Irodalom

2011. évi CXCV. törvény a Nemzeti köznevelésről

Mező Ferenc és Mező Katalin (2022): *Terraformáló küldetés – Fedezz fel egy bolygót! Vizsgáld meg a természeti adottságait! Tedd élhetővé!* Kocka Kör Tehetséggondozó Kulturális Egyesület, Debrecen. ISBN 978-615-5267-11-6

Mező Katalin és Mező Ferenc (2020): A múzeumpedagógia és a tehetséggondozás lehetőségei egy virtuális múzeumban. *Különleges Bánásmód*, 2020/3., 89-99. o. DOI: [10.18458/KB.2020.3.89](https://doi.org/10.18458/KB.2020.3.89)

Mező Ferenc, Mező, Kristóf Szíriusz és Mező, Péter Dániel (2021): PSYWAR: Virtuális (lélektani) lövészárkok készült az Innovációs Stúdium 2020/2021 projekt keretében. *Lélektan és hadviselés*, 2021/3, 97-101. o. Doi: [10.35404/LH.2021.1.97](https://doi.org/10.35404/LH.2021.1.97)

Renzulli, J. (1979): *What makes giftedness: A reexamination of the definition of the gifted and talented*. Ventura (California): Ventura County Superintendent of Schools Office.

MŰHELY, RENDEZVÉNY

**MEGHÍVÓ A IX. KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD NEMZETKÖZI
INTERDISZCIPLINÁRIS KONFERENCIÁRA /
INVITATION TO THE 9TH 'SPECIAL TREATMENT' INTERNATIONAL
INTERDISCIPLINARY CONFERENCE**

A Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar, Gyógypedagógiai Intézete, valamint a Különleges Bánásmód Folyóirat Szerkesztősége tisztelettel meghívja Önt a IX. Különleges Bánásmód Nemzetközi Interdiszciplináris tudományos konferenciára.

On behalf of the Institute of Special Education of the Faculty of Education for Children and Special Educational Needs of the University of Debrecen (Hungary) and the Editorial Board of the Journal of Special Treatment [Különleges Bánásmód] (Debrecen) we kindly invite you to 9th 'Special Treatment' International Interdisciplinary Scientific Conference.

*

**Magyar
Kulturáért
Alapítvány**

**Petőfi
Kulturális
Ügynökség**

A K+F Stúdió Kft. által kiadott „Lélektan és hadviselés - interdiszciplináris tudományos folyóirat” működését a 2023-2024. tanév időtartama során a Magyar Kulturáért Alapítvány (mint Támogató) és a Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zártkörűen Működő Részvénytársaság (mint kezelő) támogatta. Pályázati azonosító: FTI/00102/2023

A konferencia ideje: 2024. április 12.

Date of the conference: 12 April 2024

A konferencia helye:

Debreceni Egyetem
Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar
Cím:
4220, Hajdúböszörmény, Désány István u.
1-9.

Conference venue:

University of Debrecen
Faculty of Education for Children and
Special Educational Needs,
4220, Hajdúböszörmény (Hungary),
Désány István str, 1-9.

A konferencia hivatalos nyelve:

magyar és angol.

A konferencia immár kilencedik alkalommal kíván teret adni a különleges bánásmódot igénylő gyermekekkel/fiatalokkal/felnőttekkel foglalkozó szakemberek, kutatók tudományos, szakmai tanácskozásának, keresve és megalapozva a tudományos, szakmai megújulás útjait, lehetőségeit.

Official languages of the conference:

Hungarian and English

For the ninth time, the conference strives to provide a space for scientific and professional consultation of professionals and researchers working with children/young people/adults with special needs. The event's purpose is seeking and establishing avenues and opportunities for scientific and professional renewal.

A konferencia közös szakmai teret kíván nyújtani azoknak, akik megfogalmazzák és közreadják a különleges bánásmódot igénylő csoportok (sajátos nevelési igényűek; beilleszkedési, tanulás, magatartási nehézséggel élők; tehetségek) nevelésére, ellátására alapozott pedagógiai, pszichológiai illetve egyéb társtudománybeli tapasztalataikat, elképzeléseiket, kutatási eredményeiket.

The conference aims to provide a common professional space for those who formulate and publish their pedagogical, psychological, and other co-disciplinary experiences, ideas, and research results based on the education and care of groups with special treatment

A plenáris előadásokat szekciók és/vagy poszter bemutatók követik.

Plenary presentations will be followed by sessions and/or poster presentations.

A részvételtől a köznevelésben dolgozó kollégáknak a konferencia zárása után igazolást adunk ki, melyet a munkáltató beszámíthat a hétvévenkénti továbbképzés kötelező 120 órájába.

A konferencián való részvétel feltételei:

Részvételi díj: 10.000 Ft/30 Euro (mely tartalmazza: a konferencia részvételt, az ebédet és a publikáció lehetőségét)

Jelentkezési határidő:

Előadás vagy poszter bemutatására:
2024. március 12.

Absztrakt elfogadásáról visszajelzés: 2024. március 22.

Érdeklődő résztvevőknek: 2024. április 05.

Választható szekciók:

1. Sajátos nevelési igény (SNI)
2. SNI-tanulásban akadályozottak és értelmileg akadályozottak pedagógiája
3. Korszerű logopédiai és nyelvészeti kutatások, módszerek, jó gyakorlat
4. Beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézségek
5. A tehetséggondozás elméleti és gyakorlati megközelítései
6. Intézmények, kutatások a különleges bánásmód területén
7. Kulturális sokszínűség, kulturális ismeretek
8. A különleges bánásmód szociálpedagógiai vonatkozásai
9. Különleges bánásmód a munkaerőpiacon
10. Kutatás közben (betekintés a Tehetséggondozó Programok résztvevőinek/Doktori programok résztvevőinek kutatásaiba)

Conditions for participation in the conference:

Participation fee: 10.000 HUF/30 Euro which includes opportunities of conference participation, lunch, and publication)

Application deadline:

Speakers / poster presenters:
12 March 2024.

The feedback confirming the accepted abstract is going to be sent out: 22 March 2024

To participate in the audience: 05 April 2024.

Optional sections:

1. Special Educational Needs (SEN)
2. SEN-Pedagogy of learning disabilities and intellectual disabilities
3. Modern logopedic and linguistic research, methods, good practice
4. Integration, learning and behavioural difficulties
5. Theoretical and Practical Approaches to Talent Development
6. Institutions, researches in the field of special treatment
7. Cultural Diversity, Cultural Knowledge
8. Social Pedagogical Aspects of Special Treatment
9. Special treatment in the labour market
10. In research (insights into the research of participants in the Talent Management Programmes/Doctoral Programmes)

Előadások és absztraktok elkészítésének paraméterei

Az előadások időtartama 15 perc, amelyet 5 perc vita követ. A konferenciára önálló kutatásra épülő, tudományos igényű előadásokat várunk, melyek a különleges bánásmód témaköréhez kapcsolódnak.

Az absztrakt felépítése:

Előadó neve, titulusa, intézményi háttér, Magyar és angol nyelvű cím. Háttér és célkitűzés. Módszer. Eredmények.

Az absztraktokat minden esetben magyar és angol nyelven is el kell készíteni.

Az absztrakt formai követelményei:

250-500 szó terjedelemben.

A főszöveg Garamond betűtípussal, 11-es betűmérettel és 1,15 pt-os sortávolsággal.

Az absztraktok beküldése a konferencia jelentkezési oldalán keresztül történik.

A Konferencia végleges programjának kiírása 2024. április 05-én várható.

Utazás és szállás egyéni szervezésben valósul meg (kedvezményes szállás kérhető a Kar kollé-giumában).

Parameters for the preparation of presentations and abstracts

Presentations will last 15 minutes, followed by 5 minutes of discussion. The conference invites presentations based on independent research, with a scientific focus, related to the topic of special treatment.

The structure of the abstract:

Name, title of presenter, institution. Hungarian and English title.

Background and aim. Method. Results.

In all cases, abstracts should be prepared in both English and Hungarian.

The formal requirements of the abstract:

250-500 words.

Main text in Garamond font, 11-point font size and 1.15 pt line spacing.

Abstracts can be submitted via the conference registration form.

The final program of the Conference is expected to be announced on 05 April 2024.

Travel and accommodation will be organised individually (preferential accommodation is available in the Faculty's dormitory).

Jelentkezés a konferenciára:

<https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfaj3OuHkyU4wpBG8XLOqZYrK-iJ9NorNCZOdkLm9WO1Jgbqw/viewform?vc=0&c=0&w=1&flr=0>

Várjuk jelentkezését, és kérjük, hívja fel kollégái és tanítványai figyelmét is a konferenciára!

Üdvözlettel:
a konferencia szervezői

To register for the conference:

We look forward to receiving your application and please share this invitation with your colleagues and students.

Yours sincerely:
The Conference Organizers

FELHÍVÁS
INTERDISZCIPLINÁRIS JUNIOR KUTATÓCSOPORTBA
TÖRTÉNŐ BEKAPCSOLÓDÁSRA

Cél:

Középiskolások, BA, BSC, MA, MSC, PHD hallgatók számára lehetőséget biztosítani a saját diszciplinájukon átívelő kutatásokba bekapcsolódni, publikációkat megjelentetni, nemzetköz konferenciárészvételt biztosítani.

A bekapcsolódással járó haszon

A részvétel a bekapcsolódók számára azért hasznos, mert:

- a) ösztöndíjak, pályázatok során érvényesíthető teljesítményei (publikáció,

konferencia-előadás) lesznek,

- b) saját témájában kutathat és azt gazdagíthatja kutatótársai szaktudását is

felhasználva,

**Magyar
Kultúráért
Alapítvány**

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

A K+F Stúdió Kft. által kiadott „Lélektan és hadviselés - interdiszciplináris tudományos folyóirat” működését a 2023-2024. tanév időtartama során a Magyar Kultúráért Alapítvány (mint Támogató) és a Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zártkörűen Működő Részvénytársaság (mint kezelő) támogatta. Pályázati azonosító: FIT/00102/2023

- c) életrajzában is jól mutató bejegyzést kap,
- d) szakmai kapcsolatrendszere bővül,
- e) ingyen vehet részt nemzetközi konferenciákon,
- f) ingyen publikálhat Open Access (nyílt hozzáférésű) kiadványokban.

Feladatok

A résztvevő feladata a következő lesz:

- 1) Jelentkezés a csoportba (felhívás végén látható linken keresztül)
- 2) A csoport alakuló ülésén (személyes vagy online) részvétel a közös kutatási téma kialakításában. Például: korábbi hasonló csoportban pszichológia, jogtudomány, gazdaságtudomány és orvostudomány szakos hallgatók fordultak saját szakjuk felől közös érdeklődésbe vágó kérdésekhez.
- 3) 10 perces prezentációval ingyenes részvétel a 2023. márciusában megrendezésre kerülő „8. Nemzetközi Interdiszciplináris Konferencia” című rendezvényen. Magyar vagy angol nyelvű előadásokkal lehet majd tartani, amiről két nyelvű igazolást állítanak ki a Szervezők. Az előadások témáját Ön választhatja meg.
- 4) Min. 1 tanulmány megírása. A megjelentetés megegyezés szerint folyóiratban vagy szöveggyűjteményben tervezzük.

Kiket várunk a programba?

A jelentkezést azoknak a középiskolásoknak, hallgatóknak, doktoranduszoknak ajánljuk, akik:

- a) sokoldalúak, s kíváncsiak arra, hogyan tudnak együttműködni különböző tudományágak képviselőivel;
- b) teljesítmény-centrikusak: a részvétel publikációkkal, konferenciákon történő előadásokkal is jár;
- c) tudományos karrierjüket, s széleskörű kapcsolatrendszerüket már hallgatóként igyekeznek megalapozni;
- d) a hétköznapi hallgatói létet kellemes és hasznos időtöltéssel igyekeznek kiegészíteni;
- e) kedvelik a jó társaságot.

Részvételi díj

A programban való részvétel díj: 0 Ft.

A program keretében megrendezésre kerülő nemzetközi online konferenciákon történő részvételi díj: 0 Ft.

A programban történő folyóiratokban, tanulmánykötetben történő tanulmány megjelentetésének díja: 0 Ft.

A program egyéb költséget nem tartalmaz, de a résztvevők a saját kutatási munkájukkal kapcsolatban esetlegesen felmerülő költségeket önnállóan fedezik.

Időigény

A program időigénye: kb. 2 óra/alakuló megbeszélés + saját ütemű kutatás és publikáció írás + konferenciákon való részvétel.

Amit lehet, elektronikusan oldunk meg, ezzel csökkentve az időigényt.

Jelentkezési határidő:

2024. március 11.

Jelentkezés módja: bejelentkező e-mail küldése erre az e-mail címre:
info@kockakor.hu

Kapcsolat, további információ:

Szakmai vezető: Dr. Mező Ferenc

E-mail: info@kpluszf.com

Mobil: 06 30 656 1 565

Szervező

E tehetséggondozó program a Kocka Kör Tehetséggondozó Kulturális Egyesület „Kreatív Diákok Kutató és Alkotó Köre” című pályázata keretében valósul meg a Kulturális és Innovációs Minisztérium és a Nemzeti Tehetség Program támogatásával (pályázati azonosító: (NTP-TEHETSÉG-23-0005).

KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS
MINISZTERIUM

Nemzeti
Tehetség Program

**MEGHÍVÓ A „T.É.M.A.” PROJEKT VIRTUÁLIS KIÁLLÍTÁSÁIRA
(HONVÉDELMI NEVELÉST ÉRINTŐ VONATKOZÁSOKKAL
KIEGÉSZÍTVE)**

A „T.É.M.A.: Tudományos És Művészeti Alkotóműhely” a Kocka Kör Tehetséggondozó Kulturális Egyesület középiskolásoknak szóló, tudományos és művészeti alprogramokból álló teljesítményekre ösz-

tönző, gazdagító jellegű tehetséggondozó programja (1. ábra). A programot a Kulturális és Innovációs Minisztérium és a Nemzeti Tehetség Program támogatja (pályázati azonosító: NTP-INNOV-22-0095).

1. ábra: A T.É.M.A. projekt címképe.

KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS
MINISZTERIUM

Nemzeti
Tehetség Program

**Magyar
Kulturáért
Alapítvány**

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

A K+F Stúdió Kft. által kiadott „Lélektan és hadviselés - interdiszciplináris tudományos folyóirat” működését a 2023-2024. tanév időtartama során a Magyar Kulturáért Alapítvány (mint Támogató) és a Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zártkörűen Működő Részvénytársaság (mint kezelő) támogatta. Pályázati azonosító: FIT/00102/2023

A 2022/2023. tanévben megvalósuló „T.É.M.A.” projekt a fenntartható fejlődés témakörére fókuszál. A projekt keretében többek között 11 virtuális kiállítás készült el, és került közzétételre (2. ábra). E virtu-

ális kiállítások szerzői és témái (a szerzők vezetékneve szerinti ABC-rendben):

- Berkes Panna (2023): Energiaválság
- Hegedüs Máté (2023): Vállalatok környezettudatossága, ökohatékonyasága

2. ábra: A T.É.M.A. projekt virtuális kiállításainak címképei. Forrás: a Szerző.

A virtuális kiállítások a projekt alábbi honlapján keresztül látogathatók:
https://kockakor.hu/ntp_innov_22_0095

- Ilyés Sára és Király Kata (2023): Erdőirtás
- Iván Tamás (2023): Tudatos vásárlás
- Kulcsár Ábel (2023): Műanyag az óceánokban
- Lupó Patrik (2023): Társadalmi, gazdasági problémák és a klímaváltozás
- Magyar Dóra és Gál Viktória (2023): Környezetbarát építőanyagok
- Mező Kristóf Szíriusz (2023): A T.É.M.A. projekt virtuális kiállításai
- Soós-Lukács Szabolcs és Fehér Botond (2023): Ökoházak
- Szögi Lilian (2023): 3D nyomtatás napjainkban és a jövőben
- Zsíros Dávid (2023): Az ökológiai lábnyom

A virtuális kiállítások magyar nyelven érhetők el. Eszközszükséglet: internet kapcsolattal, billentyűzettel és egerrel rendelkező számítógép.

A virtuális kiállításokhoz kapcsolódó játékok

E virtuális kiállításokhoz kapcsolódik a projekt keretében létrehozott Green Spartans című, ingyenesen letölthető számítógépes játék.

A játékosok feladata, hogy a jelenbe tévedt ókori spártai harcosnak segítsenek legyőzni az akadályokat, s megválaszolni az egyes pályák végén a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos kvízkérdéseket. A részben billentyűzettel, részben egerrel történő irányítás és a kvízkérdések megválaszolása teret ad a játékosok közötti interakciókra. A kvízkérdések a T.É.M.A. projekt virtuális kiállításainak megtekintése révén mindenki által megválaszolhatók. A játékot Erdei Erik (fejlesztő, designer), valamint Szoboszlai Roland (zenei producer, designer), valamint a T.É.M.A. projekt fejlesztő csapata alkotta (3. ábra).

3. ábra: A Green Spartans játék címképe (Erdei Erik és Szoboszlai Roland alkotása)

Ugyancsak a virtuális kiállítások témájához kapcsolódik az „Innovációk a fenntartható fejlődésért” társasjáték, melynek játéktáblája és szabálya a kiállítások honlapjáról szintén letölthető (4. ábra).

Honvédelmi nevelési vonatkozások

A tizenegy virtuális kiállítás és a hozzájuk tartozó két játék a honvédelmi nevelés keretében is felhasználhatók lehetnek.

Ebből a szempontból a fenntartható fejlődés egy-egy társadalom vagy haderő számára egyrészt védelmi feladat, másrészt

a fenntarthatósági célok egy potenciális ellenfél támadó stratégia/taktika (akár: hatásalapú művelet) lehetséges fókuszpontjai lehetnek. A stratégia/taktika, illetve az offenzív/defenzív dimenziók mentén olyan kérdésekről gondolkodhatnak el és hozhatnak fel hadtörténeti példákat a honvédelmi foglalkozások résztvevői, mint például: Milyen stratégiai/taktikai, illetve védelmi/támadó célokat szolgálhat...

- 1) A szegénység felszámolása (vagy éppen előidézése)?
- 2) Az éhezés megszüntetése (vagy előidézése)?

4. ábra: Az „Innovációk a fenntartható fejlődésért” társasjáték. Forrás: a Szerző.

INNOVÁCIÓK A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSÉRT

Egy játék, ami innovációra sarkall!

A győztes az, aki jól szórakozik és/vagy tanul és/vagy meggazdagszik...
...és megmenti a Földet...

Kérünk, hogy így hivatkozz a játékra publikációidban:
Mező Ferenc (2023): Innovációk a fenntartható fejlődésért (társasjáték). Kocka Kőr, Debrecen. URL: https://kockakor.hu/ntp_innov_22_0095

Játékosok száma: min. 1 fő

Életkori ajánlás: 11 éves kortól

Játékidő: 5 perckör/fő – élethosszigan/kör/fő

Szabály: az alábbi sorsolási szabályok szerint gondoljunk ki, tervezzünk innovációkat a fenntartható fejlődés jegyében!

Szükséges eszköz: jelen játékpálya*, 1 db ceruza

Sorsolás: helyezzünk egy ceruzát a kör közepére, s pörgessük meg! A ceruza hegye mutatja a sorsolás eredményét az egyes körökben.

1. kör: Sorsoljuk ki, hogy a 17 fenntarthatósági cél közül melyikkel kell tovább gondolkodnunk!
2. kör: Sorsoljuk ki, hogy termék, szolgáltatás vagy mindkettőt érintő innovációt kell felvázolnunk!
3. kör: Sorsoljuk ki, hogy egyéni, közösségi, települési, vármegyei, nemzeti, nemzetközi felhasználású innovációt kell-e felvázolnunk!
4. kör: Akkosuk meg az innováció tervét! Vázzuk fel a következőket:
 1. Egy konkrét környezeti, társadalmi problémát.
 2. A probléma jelentősége a fenntartható fejlődés szempontjából.
 3. A probléma lehetséges oka.
 4. A probléma lehetséges megoldása (oki vagy lüneti szinten).
 5. A probléma kezelésének újszerű megoldását szolgáló termék és/vagy szolgáltatás leírása.
 6. Az újszerű termék és/vagy szolgáltatás prototípusának, próbaverziójának előállításának lépése.
 7. Az új termék és/vagy szolgáltatás előállításának várható költsége.
 8. Az új termék és/vagy szolgáltatás bevezetésének várható költsége, nyeresége.
 9. Az új termék és/vagy szolgáltatás kipróbálásának módszere.
 10. A próba alapján véglegesített vagy tökéletesített termék és/vagy szolgáltatás gyártásának, biztosításának, terjesztésének terve.

Több játékos esetében egy adott játékos felvázolja a fenti pontok szerinti tervet, a többi játékos pedig vitába száll vele, megpróbálják megtalálni a terv gyenge pontját! A játékosok közösen értékelik a vita végeredményét.

Teljes győzelem: a termék és/vagy szolgáltatás megvalósítása.
...és a Föld megmentése:

Készült: az NTP-INNOV-22-0095 pályázat keretében.
Támogatók: Megvalósító:

MINISZTERELNÖKSÉG Nemzeti Tehetség Program

*A játékpálya a Kocka Kőr (www.kockakor.hu) oldaláról ingyen letölthető.

3) Az egészséges élet lehetővé/lehetetlenné tétele?

4) A minőségi oktatás biztosítása/akadályozása?

5) A nemi egyenlőség elfogadása/elutasítása?

6) A tiszta víz és szennyvízkezelés biztosítása/megvonása?

7) A megújuló energia elérhetővé/elérhetetlenné tétele?

8) A tisztességes munka és gazdasági növekedés vagy ezek megakadályozása?

9) Az innováció és infrastruktúra elősegítése (vagy akadályozása)?

10) Az egyenlőtlenségek csökkentése (vagy: növelése)?

11) Fenntartható városok és közösségek létrehozása (vagy: tönkretétele)?

12) A felelős (vagy éppen: felelőtlen) fogyasztás, illetve az erre történő ösztönzés?

13) Bolygónk védelme/pusztítása?

14) A vízi élővilág védelme (vagy: rongálása)?

15) A szárazföldi élet védelme (vagy: pusztítása)?

16) A béke és igazságosság (vagy: a háború és igazságtalanság) pártolása?

17) Az együttműködés a célkitűzésekért (vagy: az egymással történő versengés) megvalósítása?

Az ezeken a kérdéseken történő (közös) gondolkodás ráébresztheti a résztvevőket a fenntarthatósági célok jelentőségére, s arra, hogy azok védelmét elsődleges célként kell kezelni honvédelmi szempontból is. Az 1. táblázat egy munkalap-mintát mutat be, amellyel a kérdések egyéni vagy csoportos munkaformában feldolgozhatók.

1. táblázat: Munkalap-minta a honvédelmi nevelési kontextusban tárgyalható kérdések stratégia/taktika, illetve offenzív/defenzív dimenziók mentén történő, hadtörténeti példákkal alátámasztó feldolgozásához. Forrás: Mező Ferenc

KÉRDÉS:*		
PÉLDATÁR:*		
Szint	Offenzív eset:	Defenzív eset:
Taktika:	<i>Hadtörténeti példa:</i>	<i>Hadtörténeti példa:</i>
Stratégia:	<i>Hadtörténeti példa:</i>	<i>Hadtörténeti példa: ...</i>

*Írjuk be a fehér háttérű cellákba az aktuális kérdést, és a rá vonatkozó hadtörténeti példákat!

Az 1. táblázatban látható munkalap-mintha hadtörténeti példák gyűjtésére, ezzel hadtörténeti szakirodalom olvasására, s még tovább menve: a hadtudomány iránti érdeklődés felkeltésére is alkalmas lehet. A tizenhét fenntarthatósági cél pedig tág keretet enged a legkülönbözőbb tantárgyak

iránt elkötelezett tanulók számára, hogy megtalálják az összefüggést az érdeklődési körük és a hadtudomány, illetve a honvédelem kérdései között. Mindehhez pedig jó kiindulási pontot jelenthetnek a fent említett virtuális kiállítások.

A T.É.M.A. projekt virtuális kiállításai és a játéakai az alábbi honlapon keresztül érhetők el:

https://kockakor.hu/ntp_innov_22_0095

**LÁTOGASSA MEG ÖN IS
A T.É.M.A. PROJEKT
VIRTUÁLIS KIÁLLÍTÁSAIT!**

RÖVID ÖSSZEFOGLALÓ
A „KREATIVITÁS – ELMÉLET ÉS GYAKORLAT (2023)”
NEMZETKÖZI INTERDISZCIPLINÁRIS KONFERENCIÁRÓL

Összeállította:

Mező Ferenc (Ph.D.)

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

CREATIVITY - Theory and Practice (2023)
INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY ONLINE CONFERENCE
Deadline of Registration: 30 Nov 2023
E-Conference: 8 Dec 2023

KREATIVITÁS - Elmélet és gyakorlat (2023)
NEMZETKÖZI INTERDISZCIPLINÁRIS ONLINE KONFERENCIA
A regisztráció határideje: 2023. Nov. 30.
E-konferencia: 2023. Dec.8.

Organizers/Szervezők:

- KOCKA KÖR
www.kockakor.hu
- K+F STÚDIÓ Kft.
www.kpluzsf.com
- ial
INNOVATION
APPROACH
TO
LEARNING
- DET&P
Didaktikai Egyesület
Interdiszciplináris Program
- GAÁL FERENC EGYETEM
- Konstantin Filozófus Egyetem,
Nyitra - Közép-európai Tanulmányok Kara
- Partiumi
Keresztény
Egyetem
- ILEARN
INTERNATIONAL LEARNING EXPERIENCES

Journals: OXIPO Artificial Intelligence Psychology & Warfare Folyóiratok: OXIPO Mesterséges intelligencia Lélektan és hadviselés

Magyarország Olaszország Románia Szlovákia Szerbia

Magyar
Kultúráért
Alapítvány

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

A K+F Stúdió Kft. által kiadott „Lélektan és hadviselés - interdiszciplináris tudományos folyóirat” működését a 2023-2024. tanév időtartama során a Magyar Kultúráért Alapítvány (mint Támogató) és a Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zártkörűen Működő Részvénytársaság (mint kezelő) támogatta. Pályázati azonosító: FIT/00102/2023

A „Kreativitás – Elmélet és Gyakorlat (2023)” Nemzetközi Interdiszciplináris Konferencia 2023. december 8-án került megrendezésre.

A konferencia főszervezője:

Mező Katalin (PhD, K + F Stúdió Kft., HU)

Társzervezők:

- Gál Katalin (PhD, Partiumi Keresztény Egyetem, RO)

- Horák Rita (PhD, Prof., Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka, SRB)

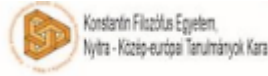
- Mándy Zsuzsa (Drs., Debreceni Egyetem Tehetségondozó Programja – DETEP, Magyarország)

- Mező Ferenc (PhD, Kocka Kör Tehetségondozó Kulturális Egyesület & ILEARN, HU)

- Nagy-Lehocky Zsuzsa (PhD, Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra-Közép-európai Tanulmányok Kara, SK)

- Pusztai Gabriella (Dott.ssa., IAL Toscana, I)

- Szabóné Balogh Ágota (PhD, Gál Ferenc Egyetem)

A rendezvényen 188 résztvevő 14 szekcióban 22 poszterprezentációt és 148 szekcióelőadást mutatott be, ismerhetett meg.

A konferencia előadásaiból kitűnt, hogy a kreativitás és a hadtudomány legalább kétféleképpen kapcsolódhat egymáshoz:

a) Egyrészt a kreativitás eszköz lehet a katonai stratégiák, taktikák kidolgozói számára – akár a békefenntartás szolgálatában is!

b) A háború és béke problémája a történelem során sokrétűen ösztönözte kreativitásra a hadviselőfeleket, hadmérnököket, vagy akár a művészeket is.

Nem lényegtelen tehát, ha a jövőben a kreativitáskutatás és a hadtudomány keresztmetszetében lévő kutatási témákra ösztönözzük a fiatal és a senior kutatókat

– legfőbbképpen a globális béke kialakítása és fenntartása érdekében.

A kreativitáskutatás oldaláról például az alábbi szereplehetőségek adódnak:

- 1) Milyen materiális produktumok fejlesztése lehet szükséges?
- 2) Milyen immateriális produktumok fejlesztése lehet szükséges?
- 3) Milyen kreativitásdiagnosztikai eljárások felhasználása, vagy akár kidolgozása és bevezetése lehet szükséges a toborzás vagy a vezetők kiválasztása során?
- 4) Milyen kreativitásfejlesztési módszerek állnak rendelkezésre, s melyeknek kidolgozására van szükség a stratégiai, taktikai felhasználás érdekében?
- 5) Miként használható a mesterséges intelligencia a katonai, hadtudományi célú kreatív produktumok, innovációk létrehozása szempontjából?

Ráadásul a háború és béke (és ezek kreativitással kapcsolatos összefüggései) nemcsak a hadtudományt, hanem lényegében minden tudományterületet érintő inter- és multidiszciplináris kérdés (1. ábra), tehát a kreativitás minden tudomány háttérében álló alapfeltétel. A kreativitáskutatásra, illetve a kreativitás támogatására, fejlesztésére ezért nagyobb figyelmet érdemes fordítani a közeljövőben.

A modernkori kreativitáskutatás elmúlt mintegy hetven éve alatt három vizsgálati változó jelent meg a többihez képest nagyobb gyakorisággal a publikációkban, diagnosztikai eszközökben, fejlesztőprogramokban – ezek:

1. Fluencia: ötletgazdagság, vagyis sok ötlet létrehozására való képesség.
2. Originalitás: eredeti, szokatlan, újszerű ötletek létrehozására való képesség.

1. ábra: a „háború és béke” témakör multidiszciplináris jellege. Forrás: Mező és Mező (2019)

3. Flexibilitás: sokféle ötlet létrehozására való képesség.

Kérdés, hogy a katonai toborzás, képzések, továbbképzések, karriertervezés során ezek vajon kellő mértékben figyelembe vannak e véve.

A „Kreativítás – Elmélet és gyakorlat (2023)” Nemzetközi Interdiszciplináris Konferencián mindenesetre a kreativitás kutatására, és/vagy felhasználására fókuszáltak az előadók.

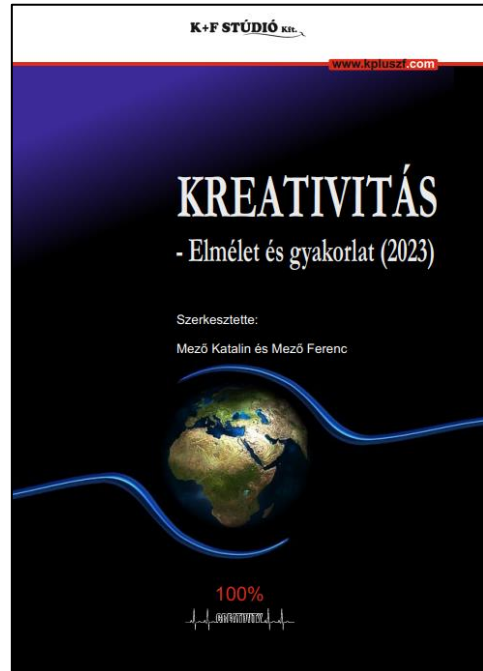
A rendezvényhez kapcsolódó kiadvány (2. ábra) ingyenesen elérhető – lásd: Mező és Mező (2023).

Irodalom

Mező Ferenc és Mező Katalin (2019): Lélektan és hadviselés. *Lélektan és hadviselés – interdiszciplináris folyóirat*, I. évf. 2019/1. szám. 9-25. Doi: 10.35404/LH.2019.1.9

Mező Katalin és Mező Ferenc (Szerk.) (2023): *Kreativítás – Elmélet és Gyakorlat (2023)*. Debrecen (HU): K+F Stúdió Kft. ISBN 978-615-81707-6-5

2. ábra: a „Kreativítás – Elmélet és gyakorlat (2023)” rendezvényhez kapcsolódó kiadvány borítója. Forrás: Mező és Mező (2023)

INTERAKTÍV TÁRLATVEZETÉS
A PSYWAR VIRTUÁLIS KIÁLLÍTÁSON

A K+F Stúdió Kft. és a Kocka Kör Tehetséggondozó Kulturális Egyesület közös programja keretében interaktív tárlatvezetéssel egybekötött virtuális lövészárkbeli kiállításra invitálja az érdeklődőket.

A részvétel ingyenes, de regisztrációhoz kötött, melynek határideje: 2023. december 1.

Regisztráció módja: info@kpluszf.com e-mail címre írt bejelentkező e-mail

Tárlatvezetés dátuma és időpontja: 2023. december 9., 18.00-20.00 óra

Helyszín: online tér a regisztrált résztvevők számára megadott linken keresztül

Magyar
Kulturáért
Alapítvány

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

A K+F Stúdió Kft. által kiadott „Lélektan és hadviselés - interdiszciplináris tudományos folyóirat” működését a 2023-2024. tanév időtartama során a Magyar Kulturáért Alapítvány (mint Támogató) és a Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zártkörűen Működő Részvénytársaság (mint kezelő) támogatta. Pályázati azonosító: FIT/00102/2023

Program:

- 1) Gyülekező, múzeumpedagógiai feladatok kiosztása
- 2) Bevezető előadás a lélektani hadviseléssel kapcsolatban
- 3) A lélektani hadviselés története
- 4) A humán szükségletekre irányuló lélektani hadviselés
- 5) Az attitűdmódosításra, -konzerválásra irányuló lélektani hadviselés
- 6) Feladatok közös megoldása, megvitatása

- 7) Fórum
- 8) A rendezvény zárása

Nem kötelező, de a fórum minél interaktívabbá tétele szempontjából célszerű, ha a résztvevők előre készülnek az offenzív/defenzív jellegű, illetve taktikai/stratégiai szintű lélektani hadviselésre vonatkozó hadtörténeti példákkal. Ezek összefoglalásához segítséget nyújthat az alábbi táblázat:

PÉLDATÁR:*		
Szint	Offenzív eset:	Defenzív eset:
Taktika:	<i>Hadtörténeti példa:</i>	<i>Hadtörténeti példa:</i>
Stratégia:	<i>Hadtörténeti példa:</i>	<i>Hadtörténeti példa:</i>

*Írjuk be a fehér háttérű cellákba a vonatkozó hadtörténeti példákat!

Tisztelettel várunk minden érdeklődőt!

RECENZÍÓ

AJÁNLÁS ÉS GONDOLATOK
GALLAND „A HÁBORÚ MŰVÉSZETE. STRATÉGIAI FEJTÖRŐK” CÍMŰ
KÖNYVE KAPCSÁN
(RECENZÍÓ)

Lestyán Erzsébet (Ph.D.)
Gál Ferenc Egyetem

Magyarországon a „Háború művészete. Stratégiai fejtörők” címmel jelent meg 2022-ben Richard Wolfrik Galland 224 oldal terjedelmű műve a HVG Kiadó gondozásában. A mű hazai bibliográfiai datai:

Richard Wolfrik Galland (2022): *A háború művészete. Stratégiai fejtörők*. HVG Kiadó, Budapest. ISBN 978-963-565-196-2

Richard Wolfrik Galland LinkedIn profilja (<https://www.linkedin.com/in/richard-wolfrik-galland-2a5b861/>) alapján felvázolható életrajzából kitűnik a stratégiai játékokhoz, rejtvényekhez történő több évtizedes kötődése. Galland 1993-1996-ban szerezte a Brightoni Egyetemen Bölcsészettudományi, alkalmazott nyelvész (B.A.) alapképzettségét, majd 1996-1997 között Games Workshop PLC magazin

szerkesztője lett. 2002-ben alapította a Warm Acre Games-t, melynek napjainkban is tulajdonosa, kreatív igazgatója. 2004-2010 között a Hasbro játékkervezője volt, ahonnan 2010-2013 között a Carlton Bookshoz szerződött, mint projektszerkesztő. 2018-ban alapította meg a Sabrewolf Games nevű vállalkozását, aminek jelenleg is tulajdonosa. Napjainkban Galland az Egyesült Királyságban élő író és játékkervező. Könyvei rejtvenykönyvek, illetve játékgyűjtemények, amelyek a Leonardo da Vinci-vel és Nikola Tesla-val kapcsolatos rejtvenyekről a Lewis Carroll által megálmodott „Alice Csodaországban” világán és a Sir Arthur Conan Doyle révén népszerűvé vált Sherlock Holmes nyomozásain keresztül Szun Cu „A hadviselés művészete” című klasszikusáig sokféle témát feldolgoznak.

**Magyar
Kulturáért
Alapítvány**

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

A K+F Stúdió Kft. által kiadott „Lélektan és hadviselés - interdiszciplináris tudományos folyóirat” működését a 2023-2024. tanév időtartama során a Magyar Kulturáért Alapítvány (mint Támogató) és a Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zártkörűen Működő Részvénytársaság (mint kezelő) támogatta. Pályázati azonosító: FTI/00102/2023

Gallandot „A háború művészete. Stratégiai fejtörők” című műve alkotásakor Szun Cu (Szun-ce) inspirálta – ahogy erről a könyv bevezetőjében beszámol a Szerző. Szun Cu a k.e. IV-V. század táján alkotó hadművészeti stratégia, akinek „A hadviselés művészete” (más fordításban: a „Háború művészete”) című írása nemcsak fennmaradt, hanem még a mai napig is alapvető gondolatokat fogalmaz meg.

Galland „A háború művészete. Stratégiai fejtörők” című könyvének magyar borítója 80 taktikai feladványt ígér a történelem legnagyobb csatái alapján – ami arra utal, hogy a stratégia és taktika fogalma némileg összekeveredett a magyar verzióban. Azért a magyar verzióban, mert sem a 2019-ben kiadott eredeti angol borítón, sem a magyar fordítás alapját képező 2022-es kiadás borítóján nem szerepelt ilyen információ (1. ábra). Az angol borító alsó részén ugyanis a „Battlefield Scenarios and Puz-

zles for the Armchair General” (kb. „Harc-téri forgatókönyvek és rejtvények a karos-zék tábornoknak”) közléssel találkozhatunk. A fordítói, szerkesztői szabadságra utal a borító felső részén olvasható „Jobb hadvezér vagy, mint Szun-ce, Napóleon vagy Rommel?” figyelemfelkeltő kérdés is, ami az eredeti borítón a magyarra valóban nehezen fordítható „Pit Your Wits Against Sun Tzu, Napoleon, Rommel and Many More” (kb. „Mérd össze az eszedet Szun Cu-val, Napóleon-nal, Romel-lal és más-sokkal!”) felhívásként szerepel.

A könyv a bevezető és a megoldásokat közlő rész között tíz nagyobb témakörre tagolódik, melyek a következők:

- I. Az ókori világ
- II. Róma dicsősége
- III. A hadurak kora
- IV. A királyságok kora
- V. Forradalom
- VI. Napóleon

1. ábra: A 2019. évi angol és a 2022. évi magyar borító.

- VII. Belháború
- VIII. Az első világháború
- IX. A második világháború
- X. A hidegháború

A nagyon szép kvitelezésű, kemény borított könyvben tehát az ókortól a hidegháborús időszakig terjedően találkozhatunk hadi helyzetek bemutatásával, s a csaták egyes pontjain megjelenő döntést igénylő helyzetekkel, megoldandó feladatokkal. A megoldások egy része a könyv utolsó fejezetében van összefoglalva, másik részük esetében azonban a szöveges kalandjátékokból ismert, adott oldalszámra történő lapozás szükséges.

A könyv olyan információkat és fejtető feladatokat tartalmazó gyűjtemény, amely a (had)történelem tanítása és a stratégiai/taktikai döntések elemzése és gyakorlása mellett az általános műveltséget fejlesztő remek szórakozási lehetőség is egyben. Interaktív történelemórák, múzeumpedagógiai foglalkozások, interaktív virtuális

kiállítás látogatások során egyaránt használható műről van szó. A könyv a hadtörténelmi, hadtudományi területen folytatott OxIPO-modellen alapuló felfedeztetéses tanulás (Mező, 2021) során is kiválóan alkalmazható információforrás lehet.

Irodalom

- Galland, Richard Wolfrík (2019): *Art Of War Strategic Puzzle*. London (UK): Carlton Books Ltd. ISBN 10: 178739249X, ISBN 13: 9781787392496
- Galland, Richard Wolfrík (2022): *A háború művészete. Stratégiai fejtörők*. HVG Kiadó, Budapest. ISBN 978-963-565-196-2
- Mező Ferenc (2021): Felfedeztetéses tanulást segítő gyakorlatok az OxIPO-modell alapján. *OxIPO – interdiszciplináris tudományos folyóirat*, 2021/3, 83-97. doi: [10.35405/OXIPO.2021.3.83](https://doi.org/10.35405/OXIPO.2021.3.83)